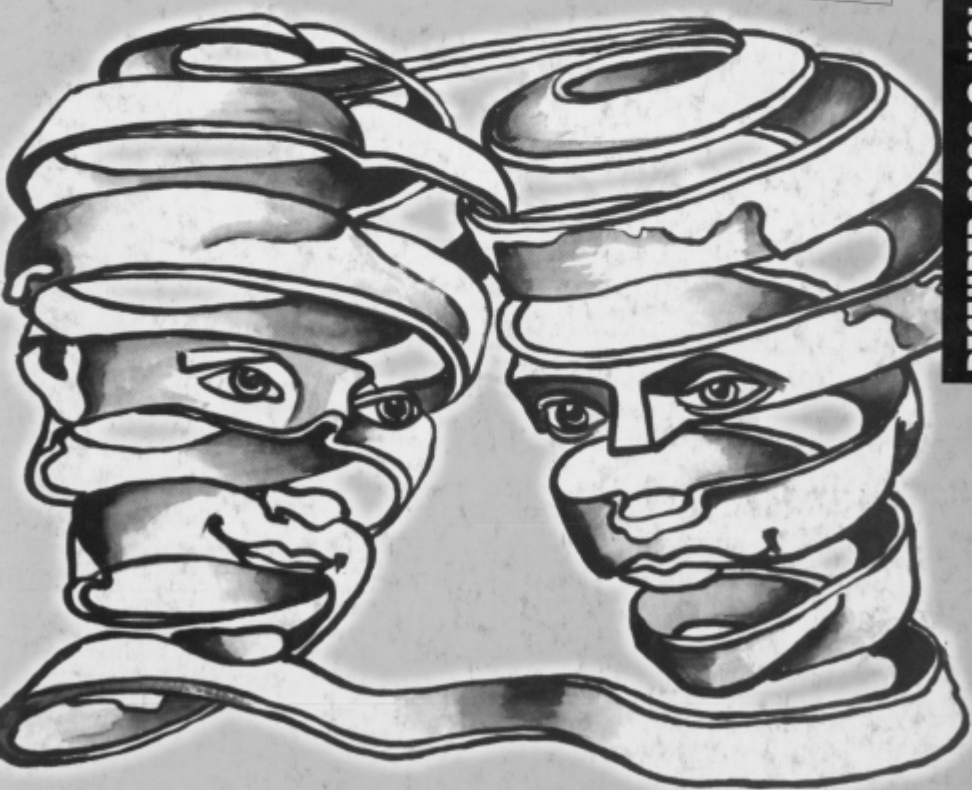

S O C I A L
N A P E D A
G O G I K A

DECEMBER 2000 • VOL. 4 • ŠTEVILKA 4

Kazalo/Contents

TEMATSKI STRUKTURNI PREGLEDI

1. *Uvodna besedila* (Introduction)

2. *Uvodna besedila* (Introduction)

3. *Uvodna besedila* (Introduction)

4. *Uvodna besedila* (Introduction)

5. *Uvodna besedila* (Introduction)

6. *Uvodna besedila* (Introduction)

7. *Uvodna besedila* (Introduction)

8. *Uvodna besedila* (Introduction)

9. *Uvodna besedila* (Introduction)

10. *Uvodna besedila* (Introduction)

11. *Uvodna besedila* (Introduction)

12. *Uvodna besedila* (Introduction)

13. *Uvodna besedila* (Introduction)

14. *Uvodna besedila* (Introduction)

15. *Uvodna besedila* (Introduction)

16. *Uvodna besedila* (Introduction)

17. *Uvodna besedila* (Introduction)

18. *Uvodna besedila* (Introduction)

19. *Uvodna besedila* (Introduction)

20. *Uvodna besedila* (Introduction)

21. *Uvodna besedila* (Introduction)

22. *Uvodna besedila* (Introduction)

23. *Uvodna besedila* (Introduction)

24. *Uvodna besedila* (Introduction)

25. *Uvodna besedila* (Introduction)

26. *Uvodna besedila* (Introduction)

27. *Uvodna besedila* (Introduction)

28. *Uvodna besedila* (Introduction)

29. *Uvodna besedila* (Introduction)

30. *Uvodna besedila* (Introduction)

31. *Uvodna besedila* (Introduction)

32. *Uvodna besedila* (Introduction)

33. *Uvodna besedila* (Introduction)

34. *Uvodna besedila* (Introduction)

35. *Uvodna besedila* (Introduction)

36. *Uvodna besedila* (Introduction)

37. *Uvodna besedila* (Introduction)

38. *Uvodna besedila* (Introduction)

39. *Uvodna besedila* (Introduction)

40. *Uvodna besedila* (Introduction)

Revija *Socialna pedagogika* izdaja Združenje za socialno pedagogiko - slovenska nacionalna sekcija FICE. Revija izhaja četrtletno. Vse izdajateljske pravice so pridržane.

Socialna pedagogika is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Naslov uredništva je:
Address of the editors:

Združenje za socialno pedagogiko
Uredništvo revije *Socialna pedagogika*
Kardeljeva pl. 16 (pri Pedagoški fakulteti)
1000 Ljubljana
tel: (01) 589 22 00; Fax: (01) 589 22 53
E-mail: bojan.dekleva@guest.arnes.si

Odgovorna in glavni urednik:
Co-Editors:

Bojan Dekleva (glavni urednik; Ljubljana)
Alenka Kobolt (odgovorna urednica;
Ljubljana)

Uredniški odbor sestavljajo:
Members of the editorial board:

Josipa Bašić (Hrvaška, Croatia)
David Lane (Velika Britanija, Great Britain)
Margot Lieberkind (Danska, Denmark)
Leo Ligthart (Nizozemska, The Netherlands)
Martha Mattingly (ZDA, USA)
Friedhelm Peters (Nemčija, Germany)
Vinko Skalar (Slovenija, Slovenia)
Mirjana Ule (Slovenija, Slovenia)
Sonja Žorga (Slovenija, Slovenia)

Uredniški svet sestavljajo:
Members of advisory board:

Lučka Babuder
Mojca Bekš
Brane Franzl
Borut Kožuh
Bojana Silahič
Ivo Škoflek
Jožica Tolar
Darja Zorc-Maver

Oblikovanje in prelom:
Ilustracija na naslovnici:

Srečko Gorenc
Simon Klešnik po motivu M. C. Escherja

Lektorirala:
Angleška prevodi:

Marinka Milenkovič
Metka Čuk

Letnik IV, 2000, št. 4

Vol. IV, 2000, No. 4

ISSN 1408-2942

Spletni naslov: <http://www.uni-lj.si/~pefzzsp>

Naročnina na revijo za leto 2000 je 6.000 SIT za pravne osebe. Naročnina na revijo je za člane Združenja vključena v članarino.

Izdajanje revije v letu 2000 finančno podpirata Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS ter Ministrstvo za šolstvo in šport RS.

Članke v reviji abstrahirata in indeksirata *Family Studies Database* in *Sociological Abstracts*.

Kazalo/Contents

TEMATSKA ŠTEVILKA: PROCES SUPERVIZIJE

Izvirni znanstveni članki	Empirical scientific article
<i>Gorazd Meško in Branko Lobnikar</i>	<i>Gorazd Meško and Branko Lobnikar</i>
Begunci – vir kriminalitete ali vir strahu pred kriminaliteto? 375	Refugees - the source of crime or the source of fear of crime?
<i>Matej Sande</i>	<i>Matej Sande</i>
Raziskovanje s pomočjo interneta: možnosti uporabe v socialni pedagogiki 391	Research on the Internet: possibilities of use in social pedagogy
Pregledni znanstveni članki	Theoretical/comparative article
<i>Olga Poljšak Škraban</i>	<i>Olga Poljšak Škraban</i>
Psihosocialni okvir postadolescence in razvoj identitete pri študentkah 421	The psychosocial frame of post-adolescence and the identity development in women students
Strokovni članki	Professional articles
<i>Nataša Demšar Pečak</i>	<i>Nataša Demšar Pečak</i>
Integracija in (ali) inkluzija oseb s posebnimi potrebami v normalno socialno okolje 433	Integration and/or inclusion of persons with special needs in the normal social environment
Prevod	Translation
<i>Friedhelm Peters</i>	<i>Friedhelm Peters</i>
Koncept celostnih, prožnih socialnopedagoških pomoči 443	The concept of holistic and flexible sociopedagogical care
Navodila avtorjem 461	Instructions to authors

Abstract

In its first part, the article provides an analysis of the official statistical data on the rate of crime committed by refugees in Slovenia in the period 1990-1999. The second part presents the

Begunci – vir kriminalitete ali vir strahu pred kriminaliteto?

Refugees - the source of crime or the source of fear of crime?

Gorazd Meško in Branko Lobnikar

Povzetek

Gorazd Meško, dr. soc. ped., Branko Lobnikar, mag. menedžmenta, oba Visoka policijsko-varnostna šola, pridružena članica Univerze v Ljubljani, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana.

Prispevek v prvem delu analizira uradne statistične podatke o kriminaliteti beguncev v Sloveniji v obdobju 1992-1996. V drugem delu prinaša rezultate pilotskega anketiranja, s katerim so ugotavljali, koliko se ljudje čutijo ogrožene zaradi prisotnosti beguncev. V izbranih slovenskih mestih so anketirali tiste prebivalce, ki živijo v bližini begunskih centrov. Raziskava ugotavlja, da je uradno znana stopnja kriminalitete beguncev dokaj nizka, prav tako pa begunci ne predstavljajo vira ogrožanja za prebivalce, ki živijo v bližini begunskih centrov.

KLjučne besede: migracije, begunci, strah pred kriminaliteto, statistični podatki o kriminaliteti

Abstract

In its first part, the article provides an analysis of the official statistical data on the rate of crime committed by refugees in Slovenia in the period 1992-1996. The second part presents the results of a pilot survey assessing how much pe-

ople feel threaten by their presence. The survey included people who live close to refugee centres in several Slovenian towns. The study shows that the rate of crime committed by the refugees is fairly low, and refugees are not viewed as a threat to the people who live close to them either.

Key words: *migrations, refugees, fear of crime, statistical data on criminality*

1. Uvod

Varnostno-politične spremembe po svetu in še posebej v Evropi, ki jih je spodbudil konec hladne vojne, so povzročile varnostno nestanovitnost, katere posledica je bilo tudi množično preseljevanje ljudi. To je vplivalo na spremembo odnosa držav in mednarodne skupnosti do različnih vrst beguncev in pregnancev. Tako so države in mednarodna skupnost začele presoјati množično preseljevanje ljudi z vidika stanovitnosti držav, mednarodne varnosti in nastajajočega novega svetovnega reda. Begunci in prosilci za azil so postali tudi udarna notranjepolitična tema, migrante so začeli obravnavati kot notranje-varnostni problem, mnogokrat pa se je izkazalo, da države niso sposobne ustrezno upravljati z večjim številom beguncev.

Rast nenadzorovanega preseljevanja prebivalstva vse bolj zaznavamo kot izziv integriteti in varnosti tako emigrantskih kot imigrantskih držav.¹ Množične migracije se pogosto uporabljajo kot zunanje-politično sredstvo, begunci pa postajajo instrument vojskovanja in vojaške strategije (Malešič in sodelavci, 2000). Razmišljanje o beguncih kot varnostnem vprašanju pomeni, da begunska politika držav in mednarodne skupnosti vključuje bistveno več kot namestitvev, preselitev ali repatriacijo beguncev oziroma določanje medvladnih, državnih in nevladnih organizacij, ki naj begunce zaščitijo in jim pomagajo, saj begunska politika posega v pomembne geopolitične in regionalne interese.

V Evropi nezaželeni migracijski pritiski z Vzhoda motijo koncepte migracijske politike Zahodnih držav, zato so povzročili, da je migra-

¹V letu 1951, ko je bil ustanovljen UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), je bilo po svetu okoli 1.5 milijona beguncev, do leta 1980 je število naraslo na 8.2 milijona, leta 1992 pa jih je bilo že 18 milijonov. UNHCR je v letu 1996 objavil podatek, da je v svetu pod mandatom UNHCR 23 milijonov beguncev in notranje razseljenih oseb, še 26 milijonov oseb pa je notranje razseljenih, vendar UNHCR ni bi poklican naj jim nudi pomoč. Konflikt na območju nekdanje Jugoslavije naj bi povzročil blizu štiri milijone beguncev.

cijska politika postala del vrhunske politike, ki je predmet obravnav na nacionalni in mednarodni ravni. Migracijsko politiko postavljajo zahodne države na raven tako pomembnih vprašanj, kot so vprašanja vojne in miru, saj je migracijska politika povezana z vprašanji notranje in zunanje varnosti. Zahod je spodbujal razpad socialističnih sistemov, ko pa je prišlo do množičnih migracijskih pritiskov, ga je zagrabila "panika", saj ti tokovi niso bili skladni z razvojnimi težnjami postindustrijskih družb. Migracijski pritiski so na Zahodu povečevali ksenofobijo, ki je ogrozila integracijo prišlekov v imigrantsko skupnost. Pojavila se je dilema dveh skrajnih rešitev: Zahodna Evropa kot hermetično zaprta skupnost, ali dopustitev invazije imigrantov? Kot vemo, se je dejanska rešitev problema dogajala nekje vmes. Posocialističnim srednjeevropskim državam (Poljski, Češki, Slovaški, Madžarski in Sloveniji) je Zahod namenil vlogo t. i. "cordon sanitaire" oziroma zaježitveno vlogo pri preprečevanju migracij v smeri Vzhod – Zahod (Pagon in Lobnikar, 1999; Malešič in sodelavci, 2000). Nekateri se ne strinjajo s trditvijo, da so begunci varnostni problem in trdijo, da smo bili po 1989. letu priča težnji, da bi begunce opredelili kot vir ogrožanja varnosti v Evropi. Po njihovem mnenju so begunci ljudje, ki imajo varnostne probleme in na splošno pred države ne postavljajo problemov (vojaške, pa tudi notranje) varnosti. V Evropi so bile težave, ki so jih begunci prinesli z vojnih območij, v nasprotju s tistimi na vojnih območjih, upravne, gospodarske in socialne.

2. Kriminaliteta in migracije

Avtorji kriminološke literature pripisujejo migracijam kriminogeni učinek (Milutinović, 1981, str. 178-182, Šeparović, 1981). Problematiko migracij, družbene mobilnosti in s tem nastajajočih konfliktov, predstavljajo kriminološke teorije iz skupine kulturne odklonskosti, kamor prištevamo predvsem ugotovitve čikaške šole (teorija družbene dezorganizacije, kulturnega konflikta, subkultur in kriminogenosti kulture).

Teorija *družbene dezorganizacije* išče vzroke za kriminaliteto v kompleksnosti družbe. Socialno dezorganizacijo razumemo kot prekinitev vezi, ki poudarjajo povezanost, skupinsko delo in moralo in usklajenost med različnimi družbenimi skupinami. Teoretiki, ki so preučevali družbeno dezorganizacijo, so bili enotnega mnenja v naslednjih ugotovitvah (Masters, Roberson, 1990, str. 188):

1. Družba je kompleksna celota, katere deli so neodvisni. Ob tem pa mora biti vzdrževano osnovno ravnotežje.
2. Družbena organizacija obstaja v primeru visoke stopnje harmonije in notranje povezanosti v družbi (kohezije).
3. Harmonija združuje družbo in oblikuje skupne cilje in vrednote, ki se kažejo v visoki stopnji napovedovanja vedenja.
4. Notranja povezanost vsebuje splošno sprejetost pri ljudeh v družbi glede prizadevanj (vrednote) in načina vedenja (norme).
5. Ko je konsenz med vrednotami in normami porušen, tradicionalne norme ne delujejo in nastopi družbena dezorganizacija.
6. Ob pojavu družbene dezorganizacije nastopi tudi nemoč družbenega nadzorstva in deviantne oblike vedenja se pojavijo v večjem številu.

Park (po Masters in Roberson, 1990, prav tam) je poskušal ugotoviti stopnje družbene dezorganizacije in reorganizacije. Zaključil je, da obstajajo štiri glavni procesi:

1. Spremembe v prostoru in odnosu do sredstev za življenje v skupnosti. To vpliva na celotno populacijo v kulturnem smislu in smislu delitve dela. Ljudje postanejo bolj tekmovalni.
2. Nastane konflikt med ljudmi z različnimi življenjskimi slogi. Zaupanje med člani različnih skupin se bistveno zmanjša.
3. Tekmovalnost in konflikt povzročita prizadevanje za ureditev stanja in prilagoditev.
4. Asimilacija in razvoj novega konsenza, navad in vzajemnih pričakovanj ljudi v skupnosti.

Teorija kulturnega konflikta predstavlja v okviru kriminoloških teorij probleme migracij v t.i. primarnem kulturnem konfliktu in sekundarnem kulturnem konfliktu. Sellin (citirano po Master in Roberson, 1990), avtor teorije kulturnega konflikta, je opredelil kriminaliteto kot kršenje vedenjskih norm skupine. Različne skupine imajo različne vedenjske norme, ki odražajo stališča o načinu vedenja v določenih položajih. Vedenjske norme vladajoče družbene skupine določajo, kaj je v družbi sprejemljivo in kaj ne. Sellin je razvijal svoj teoretični koncept pred drugo svetovno vojno, ko se je število emigrantov iz Evrope v ZDA povečalo in ko je bil na pohodu fašizem in nacizem.

Glavne ugotovitve Sellinovega dela so:

- Za vsako osebo obstaja ustrezno in neustrezno vedenje, skladno s pravili skupine, ki ji pripada.
- Vedenjske norme ene skupine lahko dovolijo članu vedenje, ki je v nasprotju z vedenjskimi normami druge skupine.
- Problem nastane, ko se oseba vede v skladu z vedenjskimi normami svoje skupine, to vedenje pa pomeni kršitev v novi kulturi in je zanj predpisana (kazenska) sankcija.

Sellin loči med dvema vrstama kulturnega konflikta:

- (a) Primarni kulturni konflikt nastane tedaj, ko kulturne norme posameznika pridejo navzkriž z normami nove kulture, v kateri se znajde².
- (b) Sekundarni kulturni konflikt nastopi, ko v kompleksni družbi obstaja veliko število različnih skupin, katerih vedenjske norme so različne in konfliktne (npr. medetnični konflikti med imigranti).

Čeprav je težko določiti, kateri dejavnik kulture prispeva h konfliktu oz. pojavu prestopništva, nastajajo konflikti zaradi različnih načinov reševanja problemov, kar se kaže kot npr. nasilniška kriminaliteta. Marginalizacija in omejitve življenjskega prostora (v primeru beguncev) pa vsekakor vodi do različnih konfliktov. Kulturni konflikt se kaže predvsem v smislu načina zadovoljevanja potreb in reševanja sporov na ustrezen in sprejemljiv način.

Po predstavljenih vsebinah je treba poudariti, da je tudi kriminogenost kulture pomemben dejavnik, ki ga poudarja Barron (po Master in Roberson, 1990, str.195). Dejavniki, ki pospešujejo kriminalno dejavnost, so: boj za uspeh, status, individualnost, neobčutljivost, tekmovalnost, dinamika kulture in protislovne vrednote, brezosebnost družbe in dvojnost glede pripadnosti in etike.

Predvsem gre tukaj tudi za problema marginalizacije³ in getoizacije (Kanduč, Meško, 1996). Poseben problem pri preučevanju krimi-

²Prvi primer je primer albanskega imigranta v ZDA, ki je ubil očeta mladega dekleta, s katerim se je nameraval poročiti. V skladu s pogodbo za tradicionalno albansko poroko je družina že plačala očetu za nevesto. Oče je hotel vrniti denar za svojo hči, vendar vrnitev denarja pomeni napad na čast bodočega ženina. Ker pa je prekršil pogodbo, je (po tradiciji), sledila v albanski kulturi sprejeta kazen. Umor pa je v novi kulturi kaznivo dejanje.

³Marginalizacija, predvsem pa stigmatizacija, sta posebna problema, ki bi ju veljalo obsežneje obravnavati kje drugje. Ob tem pa Goffman ugotavlja: "Z različnimi vrstami diskriminacij dejansko, čeprav ne vedno nalašč, znižujemo življenjske priložnosti ljudi."

nalitete tujcev in migrantov pa je t.i. moralna panika, ki pomeni doje-manje in predstavljanje problemov v veliko večjem obsegu in pripiso-vanje vzročnosti dejavnikom, ki nimajo posebnega učinka na družbe-ne razmere. Moralna panika vpliva na stališča ljudi do določenih druž-benih pojavov in družbenih skupin. Moralna panika je tudi temelj za oblikovanje stališč, ki niso naklonjena ogroženim, na rob družbenega dogajanja potisnjenim skupinam in posameznikom.

Karydis (1996) v zvezi s tem ugotavlja, da so domačini prej pri-pravljeni prijaviti kazniva dejanja tujcev kot domačinov in s tem po-kazati na njihovo nevarnost in nezaželenost v okolju.

Pojav bi bilo mogoče razlagati tudi z vidika getoizacije, ki pomeni omejevanje določenih - marginalnih - skupin na manjše območje, kjer je formalni nadzor poostren in njihov vpliv na konvencionalno kulturo omejevan.

3. Kriminaliteta beguncev v prvem valu beguncev v Slovenijo (1992-1996)

Že v začetku zbiranja podatkov o kriminaliteti beguncev se je po-kazal problem, saj uradna statistika o kriminaliteti tujcev ne vsebuje podatkov o kriminaliteti beguncev. Kazniva dejanja beguncev so se-veda del kriminalitete tujcev, vendar uradna statistika ni upoštevala možnosti prihoda beguncev v naše kraje in ni vključila kategorije BE-GUNEC/BEGUNKA. V prispevku bomo predstavili le okvirno število kaznivih dejanj in osumljencev, ki so zajeti v policijski statistiki kri-minalitete.

Glavni vir podatkov o kriminaliteti na splošno je policijska statisti-ka o kriminaliteti. Zato je treba omeniti nekaj njenih značilnosti. Od-visna je od pripravljenosti žrtev prijavljati kazniva dejanja, načina zbi-ranja podatkov in obdelave. Kazniva dejanja, ki niso zaobsežena v in-deksu kriminalitete (Adler, Mueller, Laufer, 1990; Masters in Rober-son, 1990), so največkrat neobravnavana in zanemarjena v smislu pre-učevanja. Število kaznivih dejanj ne pomeni zmeraj dejanske škode, povzročene s kaznivimi dejanji, ali stopnje ogroženosti ljudi za dolo-čeno vrsto kriminalitete. Upoštevati je treba tudi statistične podatke tožilstev in sodišč o obravnavanih primerih in rezultatih, vendar je to v naši raziskavi poseben problem, saj beguncev v nobenih statističnih podatkih ne obravnavajo posebej, ampak le v okviru kriminalitete in drugih pojavov v zvezi s tujci.

V prispevku bomo najprej predstavili okvirne statistične podatke o kriminaliteti tujcev in podrobneje o kriminaliteti beguncev. Podatki o kriminaliteti tujcev in njihovem državljanstvu so razvidni iz naslednjih dveh tabel.

Tabela 1: Osumljenci po državljanstvu (okvirno)⁴.

Status	1993	%	1994	%
Slovensko državljanstvo	30,059	95.00	29,184	91.8
Tujci	2,055	6.3	2,427	7.7
Neznano	209	0.6	174	0.5
brez državljanstva	31	0.1	-	-
Skupno	32,352	100.00	31,787	100.00

Tabela 2: Osumljenci po državljanstvu (natančneje)⁵.

Državljanstvo/leto	1993	%	1994	%
Slovenija	30,059	95.00	29,184	91.8
Bosna in Hercegovina	909	2.8	1,010	3.2
Hrvatska	570	1.1	614	1.9
Jugoslavija (Srbija in Črna gora)	295	0.9	407	1.5
Romunija	123	0.4	35	0.2
Italija	83	0.2	150	0.5
Madžarska	83	0.2	4	-
Makedonija	59	0.1	72	0.2
Nemčija	21	0.1	22	0.1
Avstrija	17	0.1	18	-
druge države	93	0.5	95	0.5
neznano	209	0.6	174	0.5
brez državljanstva	31	0.1	2	-
skupno	32,352	100,00	31,787	100.00

Okvirno sliko odkrite kriminalitete tujcev, kamor sodi tudi kriminaliteta beguncev, nam kaže statistika kriminalitete, iz katere je raz-

⁴Sterle, 1993.

⁵Sterle, 1993.

vidno, da je bilo kriminalitete tujcev v Sloveniji 1993. leta 6.3 in 1994. leta 7.7 odstotkov (odkrite) celotne kriminalitete.

Zbiranje okvirnih podatkov o delinkventnosti tujcev in predvsem o kriminaliteti ni predstavljalo posebnega problema, saj je te podatke izčrpno predstavila Sterletova (1995). Problem pa je nastal pri zbiranju statističnih podatkov o kriminaliteti beguncev, ki niso bili posebej zajeti v nobeni podatkovni bazi MNZ.

Edini vir informacij je bila baza MNZ z imenom OKCB, kjer je bilo mogoče pregledati dopise v zvezi z begunci in odklonskimi pojavi, ki so jih zabeležili na MNZ. V bazi OKCB smo pregledali dopise, ki so se nanašali na begunce in odklonskost/kriminaliteto, in dobili rezultate, ki so predstavljeni v tabeli št. 3.

Tabela 3: Kriminaliteta beguncev v Sloveniji od 1992 do 1995.

Leto	št. kaznivih dejanj	št. osumljencev
1992	25	40
1993	19	50
1994	18	33
1995	24	37
SKUPAJ	84	160

Tabela 4: Kazniva dejanja, za katera so bili osumljeni begunci (1992 - 1995).

kaznivo dejanje/leto	1992	1993	1994	1995	skupno
tatvina	10	4	6	2	22
vlom	10	9	3	12	34
odvzem/tatvina vozila	/	/	/	1	1
huda telesna poškodba	/	1	1	2	2
poškodovanje tuje stvari	1	3	2	2	8
goljufija	1	1	1	1	4
ponarejanje	/	/	2	2	4
kriva ovadba	/	1	/	/	1
prikrivanje	/	/	1	1	2
preprečitev uradnega dejanja	1	/	1	/	2
zanemarjanje otrok	/	/	1	1	2
SKUPAJ	23	19	18	24	84

Iz tabele št. 4 lahko vidimo, da prevladuje premoženjska kriminaliteta, sledi pa kriminaliteta z znaki nasilja. Številčno in vsebinsko pokazatelji kriminalitete beguncev niso zaskrbljujoči. Upoštevati je seveda treba značilnosti policijske statistike, ki je odvisna od pripravljenosti žrtev prijavljati kazniva dejanja in sposobnosti policije odkriti primere, ki niso pripisani nikomur (nerešeni primeri).

Tabela 5: Starost osumljencev.

Starost/leto	1992	1993	1994	1995	skupno	odstotek	kum. %
do 14	9	7	/	2	18	11.25	
15-17	24	30	12	24	90	56.25	67.50
18-21	1	5	6	4	16	10.00	77.50
22-30	4	5	8	3	20	12.50	90.00
31-50	2	2	7	3	14	8.75	98.75
nad 51	/	1	/	1	2	01.25	100.00
Skupno	40	50	33	37	160	100.00	

Iz zgornje tabele je razvidno, da je največ osumljencev storitve kaznivega dejanja med mladoletnimi begunci. Če temu dodamo še osebe, stare do 21 let, lahko ugotovimo, da malo več kot dve tretjini kaznivih dejanj, ki jih policisti pripisujejo beguncem, zagrešijo mladi begunci. Večine kaznivih dejanj so osumljeni moški. Struktura osumljencev se ujema tudi s strukturo običajnih osumljencev, le da je povprečna starost pri beguncih nekoliko nižja kot v nacionalnih statistikah o kriminaliteti⁶ (Felson, 1994).

4. Strah pred begunci

4.1. Metoda in instrumentarij, preučevani vzorec

Spomladi leta 2000 smo opravili pilotsko študijo o občutkih ogroženosti ljudi, ki živijo v neposredni bližini zbirnih centrov za begunce v Sloveniji. Podatke smo zbirali v Vidoncih (n=18), Ljubljani (n=14), Mariboru (n=19), Črnomlju (n=12), Novem mestu (n=17), Celju (n=17) in v Postojni (n=15). V raziskavi je sodelovalo 112 oseb, od katerih je bilo 56 žensk in 53 moških v starosti od 17 do 85 let. Osebe, sodelujoče v raziskavi, navajajo, da imajo največ stika z begunci iz Bosne in Herce-

⁶ Felson ugotavlja, da so žrtev in storilci (kriminalni par) nasilniške kriminalitete pripadniki iste družbene skupine, družbenega sloja ali starostne skupine.

govine, sledijo srečanja z osebami s Kosova in ostalimi begunci, ki jim ni mogoče pripisati države, iz katere prihajajo. Izobrazbena struktura preučevanih oseb je naslednja: osnovna šola 17, poklicna šola 18, srednja šola 41, višja šola 14 in fakultetna izobrazba 18. V mestu živi 50 oseb, v manjšem kraju 40 oseb, na vasi pa 18 oseb. Na zadnjem naslovu povprečno bivajo 24 let. 97 anketirancev še ni bilo žrtev kaznivih dejanj, 11 pa jih je utrpelo viktimizacijo (predvsem s premoženjskimi kaznivimi dejanji; tatvine, vlomi, ropi, tatvina vozila ipd.), 4 osebe niso navedle podatka o viktimizaciji v zadnjem letu.

Za potrebe raziskave je bil sestavljen anketni vprašalnik, ki je poleg demografskih podatkov vseboval še vprašanja o odnosu do begunccev, o okoliščinah, ki povzročajo občutke ogroženosti in o krajih, ki povzročajo občutke ogroženosti.

Sodelovanje v anketi je bilo prostovoljno, udeležencem pa je bila zagotovljena anonimnost.

4.2. Rezultati

Anketirane smo vprašali, v kolikšni meri nekateri prostori za njih osebno predstavljajo kraj, ki jim povzroča občutke ogroženosti oz. jih označujejo kot nevaren kraj. Podatki so predstavljeni v naslednji tabeli.

Tabela št. 6: V kolikšni meri so navedeni kraji vir nevarnosti?

Kraj	Ne	Da	Ne vem	Ni odgovora
Ulice	54 48.2%	45 38.4%	8 7.1%	7 6.3%
Trgovine	85 75.9%	8 7.1%	6 5.4%	13 11.6%
Gozdovi	55 49.1%	38 3.9%	7 6.5%	12 10.7%
Športna igrišča	74 66.1%	17 15.2%	7 6.2%	14 12.5%
Parkirišča	49 45.8%	44 39.5%	9 8.0%	10 8.9%
Okolica begunskih centrov	44 39.5%	42 37.5%	19 17.0%	7 6.5%

Iz zgornje tabele lahko razberemo, da anketiranci kot najmanj ogrožujoč kraj opisujejo trgovine in športna igrišča, kot najbolj ogrožujoč pa ulico in parkirišča. Okolico begunskega centra so anketiranci uvrstili med tiste prostore, ki jih označujejo kot bolj nevarne. Slednje lahko pojasnimo s tem, da v Sloveniji velja stereotip, da so begunci in tujci vir ogrožanja, da so pogosto storilci kaznivih dejanj, zato ljudje tudi kraju, kjer prebivajo, dajejo negativen predznak. V nadaljevanju (tabela št. 6) so prikazani podatki o tem, kakšno mnenje imajo anketirani o beguncih in okoliščinah, ki se nanašajo nanje. Številka ena je pomenila, da se anketiranci s trditvijo nikakor ne strinjajo, številka pet pa, da se z napisano trditvijo močno strinjajo.

Tabela št. 7: Mnenje o beguncih.

Trditev	1 ☹	2	3 ☺	4	5 ☺	Aritm. sredina	S.D.
Kriminaliteta beguncev v SLO predstavlja velik problem			◆ ●			2.89	1.40
Begunci so v večini pošteni ljudje			◆ ●			3.00	1.27
Begunci so vir velikega števila problemov			◆		●	3.08	1.47
Begunci storijo več prestopkov kot drugi ljudje	●		◆			2.55	1.55
Begunci bodo bolj verjetno sorilci kaznivih dejanj od drugih ljudi	●		◆			2.58	1.39
Begunci ogrožajo mene in moje premoženje	●	◆				2.04	1.45
Na splošno zaupam beguncem	●		◆			2.65	1.45
Običajno se izogibam stikom z begunci			◆		●	3.09	1.59

Legenda: ☺ = se popolnoma strinjam
 ☹ = se sploh ne strinjam
 ◆ = aritmetična sredina
 ● = modus

V tabeli lahko opazimo nekaj zanimivih rezultatov. Čeprav večina anketiranih meni, da so begunci poštene ljudje, pa obenem menijo, da so begunci vir problemov v okolju ter da njihova kriminaliteta predstavlja velik problem v Sloveniji. Slednje še posebej velja, če namesto aritmetične sredine vzamemo kot mero srednje vrednosti modus, ki je pri tej trditvi najvišja možna vrednost (5). Čeprav anketiranci menijo, da begunci ne ogrožajo konkretno njihovega premoženja, pa verjamejo, da so begunci bolj verjetno storilci kaznivih dejanj kot drugi prebivalci, na splošno ne zaupajo beguncem, predvsem pa se izogibajo stikom z njimi.

V naslednji tabeli so predstavljeni rezultati odgovorov na vprašanje, katere okoliščine bi anketiranci označili kot tiste, ki pri njih vzbujajo občutek ogroženosti. Pri vsakem opisu so lahko svoj odgovor označili ne petstopenjski lestvici, pri čemer je številka ena označevala tisto stanje, ki pri anketirancih vzbuja občutek ogroženosti, številka pet pa stanje brez občutka ogroženosti.

Tabela št. 8: Občutki ogroženosti oseb, ki živijo v neposredni bližini begunskih centrov.

Opis	1 ☹	2	3	4	5 ☺	Aritm. sred.	S.D.
Zvečer ste sami. Pozno je. Nekdo zvoní, vi pa ne pričakujete nikogar.			◆ ●			2.97	1.08
Nekega večera nesete smeti v kontejner. Ob tem vidite dva moška, ki gresta mimo parkiranega avtomobila. Ko opazita, da ju gledate, stopita proti vam.		◆ ●				2.51	0.82
Povabili so vas na zabavo v soseski, ki je ne poznate dobro. Zgodaj večer se odpravite tja z avtobusom. Ko izstopite, morate do kraja zabave še nekaj časa hoditi. Nenadoma ugotovite, da ste se izgubili in opazite, da za vami hodi skupina		◆ ●				1.82	0.81

mladostnikov, ki dajejo neprijetne pripombe o vas.						
Nekega popoldneva stojite na avtobusnem postajališču, ko pride mimo skupina 15-16 letnikov. Pričnejo brcati stebre avtobusnega postajališča in risati grafite.		◆ ●			2.45	0.94
V vašem kraju so nastanili večje število begunskih družin. Čez dan se begunski otroci in mladostniki igrajo na igrišču, kjer se igrajo tudi vaši otroci.			◆	●	5.57	1.05
V vašem kraju so nastanili večje število beguncev. Ko greste zvečer ven na sprehod, greste tudi mimo begunskega centra, kjer toji skupina beguncev. Ko se jim približate, vas ogovorijo.			◆	●	5.57	1.15

Legenda: ☺ = pučutim se zelo varno
 ☹ = pučutim se zelo ogroženo
 ◆ = aritmetična sredina
 ● = modus

V nasprotju s prejšnjimi rezultati pa iz zgornje tabele vidimo, da begunci in begunski centri pri anketirancih ne vzbujajo visoke stopnje občutka ogroženosti, saj so pri odgovorih, kjer smo opisali situacije, ki vključujejo begunce, označili, da se počutijo razmeroma varne. Rezultati kažejo, da begunci prebivalcem v okolici begunskih centrov ne pomenijo vira ogrožanja. To velja tako za dejansko ogrožanje (begunci niso pogosto storilci kaznivih dejanj) kot za občutek ogroženosti, saj rezultati v zgornji tabeli kažejo, da so anketiranci situacije, v katerih nastopajo begunci, ocenili kot najmanj ogrožujoče.

5. Glavne ugotovitve prispevka

Izsledke analize policijske statistike in pilotske raziskave o občutkih ogroženosti od begunske populacije bi lahko strnili v nekaj ugotovitev:

- (a) V nasprotju z uveljavljenim javnim mnenjem o tujcih in beguncih kot kriminogeni populaciji, govorijo policijski statistični podatki o osumljenih tujcih in predvsem osumljenih beguncih za storitev kaznivega dejanja o dokaj nizki stopnji (znane) kriminalitete med tujci, še posebej pa med begunci. Ugotovili smo, da so begunci redko osumljeni kaznivih dejanj, če pa že storijo kaznivo dejanje, so to premoženjska dejanja. Postavlja se vprašanje, ali je mogoče tudi tovrstno kriminalno dejavnost preprečevati? Čeprav ni empiričnih dokazov, pa je odgovor verjetno lahko iskati tudi v smeri ureditve delovnega statusa beguncev. Osebe, ki so zaposlene, po navadi niso kriminalno dejavne. Če država težje upravlja z brezposelnostjo v celotni populaciji, pa je verjetno mogoče del kriminalitete beguncev preprečiti z vključitvijo beguncev v delovno populacijo, kar v tem trenutku zaradi statusa osebe z začasnim zatočiščem ni urejeno v zadostni meri.
- (b) Večina osumljencev kaznivih dejanj je mlajša. K upravljanju kriminalitete mladih bi poleg prej opisane dejavnosti lahko verjetno pripomogli tudi drugi varovalni dejavniki, ki prispevajo k integraciji begunske populacije v okolje, kjer bivajo. Sem spadajo urejeno šolanje mladih beguncev, socialno skrbstvo in psiho-socialna pomoč ter predvsem ustrezna ureditev bivalnih razmer begunske populacije, ki naj ne bi bila getoizirana in s tem dejansko, pa tudi simbolno, potisnjena na družbeno margino.
- (c) Raziskava o občutkih ogroženosti je pokazala dva zanimiva podatka: med prebivalci še vedno obstaja stereotip o tujcih in beguncih kot o viru težav, tudi kriminalnih. K temu je potrebno dodati tudi vedenjsko komponento sodelujočih v raziskavi, ki se trudijo izogibati stikom z begunci. Vprašanje medsebojne komunikacije, spoznavanja in razumevanja je tisto področje, ki bi mu posamezniki in organizacije, ki delujejo na področju dela z begunci, morali nameniti več pozornosti. Ko sta Pagon in Lobnikar (1999) preučevala odnos policistov do beguncev, sta ugotovila, da več ko imajo policisti stikov z begunci, boljše mnenje imajo o njih. Če to velja za policiste, lahko velja tudi za druge prebivalce Slovenije, pri čemer avtorja vidiva veliko vlogo v delu nevladnih organizacij, ki delujejo na področju dela z begunci. Medsebojno poznavanje in razumevanje bi verjetno odpravila strah pred tujci in begunci, ki izvira iz ksenofobije in neofobije.

(d) Begunci niso vir ogrožanja. Posamezniki, ki so sodelovali v raziskavi, imajo stike z begunci, saj živijo v neposredni bližini zbirnih centrov. Srečevanje z begunci za te ljudi ni vir občutka ogroženosti. In če se naveževa na prejšnjo točko, velja to spoznanje razširiti tudi v širši javnosti. Ko se nečesa ne bojiš več, začneš to spoznavati. In ko nekaj dobro poznaš, te to ne ogroža več. Kar velja tudi za odnos med prebivalci Slovenije in populacijo, ki je v Sloveniji poiskala pribežališče pred vojno nevarnostjo.

6. Literatura

Albrecht, H. J. (1996). Ethnic Minorities and Crime - the Construction of Foreigners' Crime in the Federal Republic of Germany. V: *Immigrant Delinquency*. Brussels: European Commission, s. 85-102.

Dal Lago, A. (1996). Migrant Insertion in the Informal Economy, Deviant Behaviour and the Impact on Receiving Societies. V: *Immigrant Delinquency*. Brussels: European Commission, s.51-50.

Felson, M. (1994). *Crime and Everyday Life, Insights and Implications for Society*. London: Pine Forges Press.

Ignjatović, D. (1996). *Kriminologija*. Beograd: Nomos.

Kanduč, Z., Meško, G. (1996). Poročilo z evropske konference Kriminaliteta in družbeni red v Evropi, Manchester, 7.-10. September 1996. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 47(4), str.415-420.

Karydis, V. (1996). Criminality of Migrants in Greece. V: *Immigrant Delinquency*. Brussels: European Commission, s.225-250.

Malešič, M.; Pagon, M. & Lobnikar, B. (2000). Policija in begunci ter prosilci za azil. V: Pagon, M. (ured.): *Dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola, str. 609-612.

Masters, R., Roberson, C. (1990). *Inside Criminology*. Engelwood, New Jersey: Prentice Hall.

Milutinović, M. (1981). *Kriminologija*. Beograd: Savremena administracija.

Pagon, M.; Lobnikar, B. (1999). Stališča do beguncev z ozemlja bivše Jugoslavije: primerjava med policisti, socialnimi delavci in prostovoljci nevladnih organizacij. *Varstvoslovje*, 1(2).

Sterle, J. (1995). *Delinkventnost tujcev v Sloveniji v letih 1993-1994*. Ljubljana, Ministrstvo za notranje zadeve R Slovenije.

Šakić, V. (1991). Pregled važnijih teorija kriminalnog ponašanja. *Penološke teme, 1-4*, str.1-46.

Šeparović, Z.(1981). *Kriminologija i socijalna patologija*. Zagreb: PFZ.

Thornton, W.E., Voigt, L. (1992). *Delinquency and Justice*. New York, St. Louis, London: Mc. Graw Hill, str.107-200.

Izvirni znanstveni članek, prejet junija 2000.

Raziskovanje s pomočjo interneta: možnosti uporabe v socialni pedagogiki

Research on the Internet: possibilities of use in social pedagogy

Matej Sande

Povzetek

Matej Sande, univ. dipl. soc. ped., Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, Ljubljana. Članek predstavlja zgodovino, razvoj in možnosti uporabe raziskovanja z internetom. Predstavlja tehnologijo, različne načine zbiranja in prenosa podatkov raziskave ter možnosti uporabe tovrstnega raziskovanja v socialni pedagogiki. Poleg prednosti raziskovanja s pomočjo interneta posebej opozarja na omejitve načinov vzorčenja ter posplošljivosti ugotovitev pri tovrstnem raziskovanju.

Ključne besede: raziskovanje, internet, računalniki, zbiranje podatkov, vzorčenje, socialna pedagogika

Abstract

The article describes the history and possibilities for research on the Internet. It presents the technology, various ways of collecting and sending data and their application in social education. Apart from numerous advantages of conducting research on the Internet the article also raises the

question of restrictions of sampling and generalisability that tend to occur in this type of research.

Keywords: *research, Internet, computers, data collection, sampling, social pedagogy*

1. Uvod

Internet je bil sprva ne pretirano prepleteno orodje v rokah znanstvenikov in raziskovalcev, ki so si izmenjevali podatke ter predvsem omogočali vpogled v digitalne baze podatkov. V tistem času je šlo predvsem za raziskovanje in razvoj informacijske in komunikacijske infrastrukture, ki se danes razvija v najbolj prepleteno in povezano digitalno strukturo na planetu. Prvi znani zapis socialne interakcije prek omrežja je zapisan v beležkah J.C.R. Lickliderja z massachusettskega tehnološkega inštituta, ki je avgusta 1962 razmišljal o Galaktični Mreži. Mož je imel vizijo in ta vizija se je kasneje imenovala Internet. Predvidel je globalno povezane stroje, prek katerih bi lahko vsakdo, iz kateregakoli kraja na planetu, hitro dostopal do podatkov in programov (Leiner, 1998). Nadaljevanje zgodovine je polno kratic, ki so ključnega pomena v računalniški komunikaciji, trženju in razvoju, na tem mestu pa jim ne bomo namenili pretirane pozornosti, uporabljali jih bomo zgolj, kolikor je potrebno za razvoj zgodbe. Bolj kot razvoj kratic nas zanima razvoj raziskovanja po internetu in možnosti za njegovo uporabo v kvalitativnem in kvantitativnem raziskovanju na področju humanističnih znanosti.

Zgodovina interneta je tesno povezana z amerišskimi vojaškimi laboratoriji in Advanced Research Projects Agency (ARPA). Naloga preprostih (v tistem času zapletenih) omrežij je bila predvsem omogočiti nepretrgane komunikacije v primeru vojne. Ideja je bila zanimiva in uporabna, saj naj bi v primeru izpada omrežja (direktne povezave) informacije v podatkovnih paketkih pošiljali po alternativnih poteh, za kar naj bi skrbeli usmerniki. Leto 1969 je prineslo prvo javno uporabo omrežja, ki pa je bila omejena na računalniške izvedence in znanstvenike, ki bili sposobni upravljati s kompleksnimi sistemi in zahtevnim naborom kod oziroma programskim jezikom. V tem letu so povezali štiri glavne računalnike na univerzah v jugozahodnem delu ZDA.

Omrežje se je kmalu po tem začelo širiti, saj je bilo leto kasneje povezanih že 17 računalnikov, med katerimi je bil tudi računalnik agencije NASA. V sedemdesetih letih je bil pomemben razvojni dejavnik

uvredba protokola TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol), ki je v uporabi še danes. Protokol TCP/IP združuje vse elemente na omrežju. "Povej mi svojo IP številko in povem ti, kje si priklopljen..." V letu 2000 ocenjujejo, da je na internet priklopljenih okoli 89.583.006⁷ strežnikov. Vseh teh skoraj 90 milijonov strežnikov daje različne možnosti za raziskovanje in komunikacijo z uporabniki, ki se na različne načine povezujejo v mrežo. Mreža z večjo ali manjšo intenzivnostjo raste in se spreminja v digitalni evoluciji prihajajočih in odhajajočih tehnologij.

2. Zgodovina raziskovanja prek interneta

Komercialna uporaba interneta oziroma WWW⁸ (grafični del interneta, dostopen s spletnimi brskalniki) se je začela okrog leta 1994. To je bil čas, ko se je začela uporaba interneta povečevati predvsem na račun informacij, ki so bile predstavljene na vse bolj privlačne in zanimive načine, ter odprtih in še neraziskanih možnosti za zaslužek, razvoj podjetij ali preživljanje prostega časa. To je pritegnilo veliko število uporabnikov, v ozadju pa se je začel rojevati tudi močan ekonomski interes, saj veliko število ljudi na kupu navadno pomeni tudi veliko količino denarja, ki ga lahko porabijo. Za raziskovanje po internetu je priljubljenost in širjenje uporabe WWW pomenila predvsem uporabnike, raziskovalno bazo in navidez neomejene raziskovalne možnosti. Zgodovino raziskovanja po internetu lahko razdelimo na določena časovna obdobja (Kottler, 1997):

- Sredi leta 1995 je WWW pridobil na priljubljenosti, raziskovalci so se spraševali, kaj lahko iz tega iztržijo ali spoznajo, in ali se z raziskovanjem prek interneta sploh splača ukvarjati.
- Na začetku leta 1996 so nekateri pionirji uporabljali Internet v raziskovalne namene, predvsem za zbiranje podatkov in izmenjavanje izkušenj ter za preizkušanje različnih načinov zbiranja podatkov. V tem letu je bila narejena RIS-ova nacionalna raziskava o uporabi interneta v Sloveniji z numerusom 1200. (<http://www.ris.org/si/pressvv.html>)
- Leta 1997 se je začelo z resnejšim raziskovanjem prek interneta, v

⁷ Po podatkih matrix.net (matrix.net) je v "internet" v letu 2000 povezanih 89.583.006 strežnikov, po podatkih netsizer.com pa ta številka dosega 87.144.000. Približno oceno vseh uporabnikov interneta bi dobili z analizo logov (zelo velikega) vzorca teh strežnikov.

razvijajočo se panogo so začeli vlagati denar. Za tovrstno raziskovanje se je začel zanimati širši krog ljudi, ki je v tem videl možnosti za tržno in znanstveno raziskovanje. V Sloveniji je v tem času po internetu potekala raziskava o uporabi plesnih drog med mladimi kot del raziskave "Metodologija kvalitativnega raziskovanja škodljivih posledic uporabe drog med mladimi"⁹, (od decembra 1996 do konca junija 1998). V tem letu je potekala tudi druga RIS-ova raziskava o uporabi interneta z numerusom 3500. (<http://www.ris.org/si/pressvv.html>)

- Po 1997. letu je raziskovanje (to je zbiranje in analiza podatkov o uporabnikih interneta ali o njihovih mnenjih, željah in stališčih) na internetu stalni spremljevalec "priklopljenega" časa uporabnikov. Večinoma zbirajo podatke, s katerimi ocenjujejo privlačnost vsebine strani na internetu, spoznavajo želje uporabnikov v zvezi s spremembo vsebine in izvajajo kratke ankete na določeno temo. S pojavom spletnih portalov¹⁰ se podatki zajemajo vsakič, ko obiskovalci strani z miško "kliknejo" na glasovalno listo (ang. ballot box, pool survey) in tako izrazijo svoje mnenje o določenih vprašanjih s področja politike, tehnologije, uporabe storitev ipd. Velika večina raziskovanja prek interneta je tako usmerjena v evaluacijo spletnih strani, raziskave trga, nakupovalne navade - v uporabo, porabo in spremljanje informacijske tehnologije.

Iz opisanega lahko razberemo, da je drugi del raziskovanja, lahko ga poimenujemo nekomercialni, sociološki ali humanistični, trenutno v manjšini, predvsem zaradi večje povezanosti interneta in računalniške oziroma širše informacijske tehnologije v komercialnem raziskovanju. Bolj običajno je torej raziskovanje uporabe interneta, ali vprašanja o lastništvu in znamki GSM-ov, odločitve o nakupu računalnika in višina osebnih dohodkov, kot pa npr. raziskovanje posledic uporabe informacijske tehnologije med mladimi ali raziskovanje določenih subkultur, tveganega vedenja itd. Razvoj raziskovanja prek interneta je povezan s specializiranimi raziskovalnimi agencijami, pod-

⁹ World Wide Web - Svetovna mreža ali po slovensko svetovni splet.

¹⁰ Izvajalec raziskovalne naloge, ki jo je financirala Mestna občina Ljubljana, je bilo Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela (Dekleva in Sande, 1999).

¹¹ Spletni portali so strani na internetu, na katerih lahko uporabnik dobi osnovne informacije (o vremenu, gospodarstvu, dnevne novice) in nadaljuje svoje iskanje po internetu z povezavami ali integriranim iskalcem po domačih (in tujih) spletnih straneh.

jetji in nevladnimi organizacijami, ki se ukvarjajo predvsem z raziskovanjem po internetu, ali pa je to del njihove komercialne ali nekomercialne ponudbe. Na drugi strani pa so priložnostne ankete in (nagradni) vprašalniki del vsakdanjega zbiranja podatkov, katerega namen pa je predvsem popestriti vsebino in ponudbo strani. Tovrstne kratke ankete se po kakovosti, obsegu in obdelavi podatkov bistveno razlikujejo od profesionalnega raziskovanja.

3. Povezava med informacijsko tehnologijo in raziskovanjem prek interneta

Ključnega pomena za izvedbo uspešne raziskovalne naloge prek omrežja je povezava znanja o uporabi računalniške tehnologije na eni strani, ter na drugi strani statističnih metod oziroma metodologije raziskovanja. Ali to pomeni, da morajo spletni raziskovalci poznati vse kratice, tehnologijo, razvoj, programske jezike, postavitve spletnih strani in načine prenosa informacij? Odgovor ni lahek, saj bi lahko, recimo, ob idealnih razmerah imeli tim strokovnjakov, od katerih bi eni skrbeli za vsebine, namene in metodologijo raziskovanja, drugi pa bi te ideje poizkusili prenesti na internet, v HTML¹¹ ali Java ter tako analogne ideje prevajali v digitalni jezik. Ker so sredstva nekomercialnega raziskovanja navadno omejena, je lahko najem strokovnjakov za informacijske tehnologije veliko breme. Priročno in predvsem ceneje bi bilo, če bi raziskovalci svoje ideje zmogli sami prevesti in objaviti na internetu, kar se bo morda v prihodnosti vedno pogosteje dogajalo. Del razvoja programske opreme gre namreč v uporabniku vse bolj prijazne (ne pa tudi vse bolj profesionalne) izvedbe, ki so grajene okrog enega samega programa (recimo urejevalnika besedil), s katerim je mogoče dokument prevesti v obliko, ki je primerna za objavo na internetu.

Če smo se odločili za raziskovanje z internetom, potem imamo za to verjetno dobre razloge. To je lahko osebno zanimanje za ta medij, spremljanje razvoja, popularnosti, uporabe, itd. Vse to v paketu predstavlja polje zanimanja raziskovalca, ki mu olajša prenos idej v kiberprostor. Vzorec uporabnikov na internetu je dosegljiv, morda bolj izobražen, računalniško pismen, vendar predvsem *drugačen*. Gre za "dru-

¹¹ Hypertext markup language - HTML dokumenti so preproste ASCII tekstovne datoteke, ki vsebujejo kode za določanje oblike in povezave na druge dokumente na domačem ali oddaljenem računalniku. HTML dokumente lahko beremo na različnih platformah.

gačno vrsto"¹², za ljudi, ki del svojega prostega ali delovnega časa preživijo na internetu iz neskončno različnih razlogov. Lahko zaradi tega, ker pišejo članek, ker delajo na borzi, ker se pripravljajo na predavanja, ker jim je dolgčas, ker igrajo Quake, ker iščejo partnerja ... Zaradi vsega tega lahko slutimo, da bodo značilnosti ciljnih populacij in dosegljivih vzorcev ter s tem rezultati raziskovanja (vsaj v tem trenutku manj kot 100% omreženosti prebivalstva) morda drugačni, kot če bi uporabljali klasične metode brez posredovanja interneta. Verjetno se bo to v oddaljeni prihodnosti spremenilo in bosta obe vrsti vzorcev postajali vedno bolj podobni. Za raziskovalca je tako pomembno poznavanje raznolikih motivov uporabe interneta ter drugačnosti medija, ki po svoji opredelitvi ni pasiven, ampak omogoča interaktivnost ter komunikacijo na različnih nivojih. Prav zaradi možnosti interaktivnosti je internet lahko privlačen medij raziskovanja.

4. Instrumenti, ki se uporabljajo v raziskovanju prek interneta in različni načini zbiranja in prenosa podatkov

Raziskovanje prek interneta omogoča razmeroma zmanjšati stroške raziskave glede na velikost vzorca. Če pregledamo stroške manjše raziskave (N=600), vidimo, da za osnoven in najbolj preprost način zbiranja informacij potrebujemo le sredstva za najem prostora na strežniku pri enem izmed ponudnikov internet storitev, ali pa še manj, če za raziskavo uporabimo kar domači program za sprejemanje in oddajanje elektronske pošte z nekaj dodatnimi funkcijami. Če se odločimo za bolj obširno raziskovanje, kjer pričakujemo recimo 10.000 uporabnikov na dan, se stroški raziskave seveda povečajo (Kottler, 1997). Potrebujemo lasten strežnik (stroški za najem ali nakup zmogljivega računalnika) ter stalen priklop na internet, ki si ga zagotovimo s kabelskim modmom ali v hlajeni sobi lokalnega ponudnika internet storitev ali raziskovalne institucije. Zmogljivost je pomembna predvsem zaradi večje količine in večje zanesljivosti shranjevanja podatkov. Ker so digitalni zapisi (anket, intervjujev, glasovanj) razmeroma majhni, lahko za nekomercialno ali znanstveno raziskovanje navadno uporabljamo kar opremo, ki je že na voljo v določeni organizaciji ali inštitutu.

¹² Farmer opisuje populacijo uporabnikov interneta do leta 1997 kot "different breed", ki ima možnost dostopa do informacij in sposobnost brskanja po velikih količinah podatkov (Farmer, 1998). Izraz je za današnje razmere neprimeren, saj se je število uporabnikov močno povečalo.

Raziskovanje prek interneta v osnovi uporablja enake inštrumente kot klasično raziskovanje, lahko pa se razlikuje glede na način prenosa podatkov ali uporabljeno spremljevalno informacijsko tehnologijo. V vprašalnik lahko spravimo pravzaprav vse, od reklam do kompleksnih animacij v Flashu¹³, čeprav trenutna prepustnost omrežij še ne omogoča veliko spremljevalnih sporočil, ki med drugim tudi bremenijo telefonski ali kakšen drug račun uporabnikov omrežij. Uporaba reklamnih sporočil v raziskovanju ni priporočljiva, saj ima veliko uporabnikov interneta do tovrstnega oglaševanja za vsako ceno odklonilen odnos. V nadaljevanju se bomo ukvarjali predvsem z znanstvenim in nekomercialnim raziskovanjem ter inštrumenti, ki se lahko uporabijo v ta namen.

Danes poznamo različne inštrumente za raziskovanje prek interneta, prav vsi pa so stopnjo praktične uporabnosti dosegli šele v devetdesetih letih, ki so pomenila velik korak predvsem v grafičnem in tehnološkem razvoju ter v hitrosti prenosa podatkov. Prav priljubljenost različnih grafičnih uporabniških vmesnikov in operacijskih sistemov, kot jih poznamo danes, je povzročila strm vzpon uporabe omrežne tehnologije med različnimi skupinami uporabnikov. Na začetku bi se torej lahko med seboj raziskovali le redki raziskovalci in računalniški zanesenjaki, danes pa lahko z nekaj iznajdljivosti prodremo v najrazličnejše ciljne skupine uporabnikov interneta, ki so v priklopljenem ali nepriklopljenem času potrošniki, pripadniki subkultur, raziskovalci ali storilci kaznivih dejanj, vse to pa nam z nekoliko rezerve odpira praktično neomejene možnosti spletnega raziskovanja.

Ko smo si izbrali ciljno skupino, bomo pred promocijo in distribucijo seveda razmišljali o tem, kaj točno bomo raziskovali in kakšen (internetni) raziskovalni inštrumentarij bomo uporabili. Na voljo nam je nekaj različnih načinov pridobivanja informacij:

4.1. Elektronska pošta

Verjetno ste že kdaj dobili v elektronski pošti predal podobno sporočilo: "Sem študent 4. letnika te in te fakultete in delam raziskavo o spolnem vedenju žensk", ali pa "Podjetje Medmrežje d.o.o. prireja v letošnjem poletju obširno nagradno akcijo. Izpolnite priloženo anketo in sodelujte v reklamnem žrebanju.". Temu je sledil bolj ali manj inteligen ten test, anketa ali nagradni vprašalnik. Do tukaj smo lahko

¹³ Program Macromedie za oblikovanje animacij.

ugotovili, da so tovrstni načini zbiranja informacij predvsem nadležni in nezaželeni. Tako "raziskovanje" lahko sodi tudi v t.i. spam mail¹⁴, kjer nekdo prek poštnega strežnika pošilja reklamno ali raziskovalno pošto na čimveč elektronskih poštnih naslovov, ki vsebujejo končnico recimo Žkiss.uni-lj.si ali Žhotmail.com. Tovrstno pošiljanje pošte na nekaterih poštnih strežnikih dovoljujejo, na drugih pa ostro preganjajo in celo kaznujejo. Pri uporabi elektronske pošte kot medija za raziskovanje moramo biti torej pazljivi, da nas med raziskovanjem ne zasovražijo ali celo odklopijo z interneta. Če primerjamo anketiranje prek elektronske pošte s "klasičnimi" oblikami anketiranja, je elektronska oblika bistveno manj moteča od telefonskih klicev ali obiska na domu, v službi itd. Pri elektronski pošti si lahko za odgovor vzamemo čas (ki nam ustreza), lahko pa ga tudi izbrisemo in nanj ne odgovorimo. Če si recimo v telefonski anketi ob nedosegljivosti naključno izbranega anketiranca lahko privoščimo do 10 klicev, lahko v elektronski obliki uporabimo potrdilo o prejetju ankete (Request Read Receipt), ki nam pove, ali je prejemnik dobil elektronsko pošto z anketo ali ne.

Anketa, ki jo pošljemo po elektronski pošti, je klasična anketa, ki pa jo prejemniki spremenijo in pred ali za določene odgovore vtipkajo X. Tovrstno vpisovanje zahteva določeno mero spretnosti, za odgovore na daljše vprašalnike pa potrebujemo kar nekaj časa. Elektronsko pošto moramo po odgovarjanju poslati pošiljatelju in s tem se sodelovanje zaključi. Problem tovrstnega anketiranja je še v tem, da različni programi za obdelavo elektronske pošte delajo v različnih formatih, in odgovor, ki ga dobimo nazaj po pošti, je lahko nekoliko drugače razporejen, kar je moteče za nadaljnjo obdelavo podatkov.

V1. Prosim, vpišite svojo starostno skupino (Označite z X prostorček med oklepaji poleg vašega odgovora)

[]	16	-24
[]	25	-34
[]	35	-44
[]	45	-54
[]	55	ali več

¹⁴Nenaročeno (nazaželeno) reklamno sporočilo.

V2. Kakšne znamke računalnik uporabljate?

[]	IBM
[]	Compaq
[]	HPC
[]	Jerovšek
[]	Brez znamke
[]	Računalnik druge znamke

Slika 1: Izsek iz ankete preko elektronske pošte.

4.2 Program preko elektronske pošte (Disk by e-mail)

Naslednja metoda je nadgradnja računalniškega intervjuja (CA-TI¹⁵ – Computer Assisted Telephone Interviewing), ki je na nekaterih področjih nadomeščal klasični intervju “s svinčnikom” ali uporabo različnih medijev za zvočni zapis pogovora.

Postopek je zelo preprost, najlažje pa si ga predstavljamo, če ga primerjamo s širjenjem računalniških virusov. Po elektronski pošti dobimo pripeto datoteko npr. *raziskava.exe*, ki jo poženemo (ali pa tudi ne), in sproži se program, ki je bil prirejen ali narejen za potrebe raziskave. Na koncu moramo rezultat, datoteko z zbranimi podatki, po elektronski pošti spet poslati k pošiljatelju. Prednost tovrstne metodologije je v kompleksnosti vprašalnika, ki ni več omejen z različnimi kodnimi tabelami, in posledično težavami pri vnašanju rezultatov. Pridobimo tudi prednosti tehnologije CAI (Computer Assisted Interviewing), ki omogoča naključna vprašanja, rotacijo, ponovno uporabo določenih odgovorov. Če bi imeli zagotovljen tudi dober prenos, bi v tovrstne intervjuje ali anketne vprašalnike lahko vnesli tudi slike, zvoke, animacije in video vložke. Omejitve tovrstne metodologije so v vsaj minimalnem poznavanju dela s programi ter pošiljanja in prejetanja pripetih datotek, v mnogih primerih pa bi lahko imeli težave tudi z antivirusnimi programi ali požarnimi zidovi v večjih podjetjih (Prav tam).

4.3 Uporaba spletnih strani

Do sedaj smo govorili o prenosu podatkov po elektronski pošti, kar v praksi pomeni prenos z računalnika, ki služi za namen raziskave,

¹⁵ Računalniško podprto telefonsko intervjuvanje (anketiranje).

prek nekaj strežnikov do poštnega strežnika in nato do domačega računalnika intervjuvanca ter celo pot nazaj. To pomeni, da smo poznali naslove tistih oseb (npr. naročnikov neke revije ali uslužbencev določenega podjetja), ki smo jih želeli intervjuvati, ali pa smo uporabili "spam" in smo pošiljali elektronsko pošto vse povprek, da bi prišli do intervjuvancev. Spletne strani predstavljajo drugačen koncept vzorčenja, saj uporabnikov ne izbiramo glede na naročnino ali zaposlitev, ampak sami poiščejo določeno spletno stran in se tudi sami odločijo za sodelovanje v raziskavi¹⁶.

Kot inštrument pri raziskovanju prek spletnih strani se ponovno lahko uporabi anketni vprašalnik ali intervju, ki pa je za razliko od metode po elektronski pošti možen 24 ur na dan in omogoča dostop do raziskave teoretično vsem uporabnikom interneta. Teoretično zato, ker lahko, recimo, vprašalnik omejimo na slovenski jezik (ali kakšen drug jezik), kar pomeni, da bodo nanj lahko odgovarjali samo tisti, ki berejo in razumejo slovensko. Zaplete se npr. pri uporabi angleščine, saj tovrstne intervjuje težko omejimo na posamezno državo, ker je glavni jezik na internetu še vedno angleščina. Ločimo med dinamičnimi in statičnimi spletnimi stranmi, odvisno od tega, koliko dodatnih podatkov in informacij o obiskovalcu beležijo. Aktivne strani lahko z uporabo piškotkov (cookies) ali java skriptov beležijo naslednje podatke (Batagelj, Vehovar, 1998):

1. ime (DNS) in naslov (IP) računalnika, ki je bil uporabljen za izpolnjevanje vprašalnika na internetu,
2. uporabljeni WWW brskalnik,
3. operacijski sistem,
4. spletni naslov, od koder je prišel obiskovalec,
5. čas začetka intervjuja,
6. v posebnih primerih tudi elektronski naslov uporabnika.

Omenjeni podatki se ne zbirajo le za potrebe raziskovanja prek interneta, ampak se lahko avtomatično beležijo ob obisku določenih strani, katerih upravljalci želijo imeti pregled nad številom obiskov, internetnimi navadami in razvadami uporabnikov (iz katerega naslova prihajajo) ter uporabljenimi operacijskimi sistemi obiskovalcev. Če strani uporabljajo za zbiranje podatkov Java ali "trackerje", povprečni uporabniki teh stvari niti ne opazijo. Uporabnik interneta tako vsak

¹⁶ O tem, ali bodo izpolnili anketo ali ne, se seveda lahko odločajo tudi anketiranci prek elektronske pošte.

dan na svoji anonimni poti pušča celo kopico digitalnih prstnih odtisov, ki jih je mogoče uporabiti za raziskovanje ali preiskovanje.

Ko je uporabnik odgovoril na intervju, pritisne na gumb "submit" ali "pošlji" in podatki se shranijo na strežniku preko CGI¹⁷ (Common Gateway Interface) skript ali pošljejo po elektronski pošti na računalnik, ki je namenjen raziskavi ali obdelavi podatkov. Prednost Java skriptov je v tem, da lahko uporabljajo elektronsko pošto, kadar uporaba CGI skript ni možna na nekaterih strežnikih, slabost pa je prenos elementov javanskega programčka na računalnik (s stališča varnosti) uporabnika, da se nato lahko prikaže na spletni strani. Razvijalci vprašalnika, ki imajo na strežniku, namenjenem raziskavi, nameščeno Microsoftovo programsko opremo (IIS), lahko uporabljajo Front Page "server extensions", ki skrbijo za prenos ali shranjevanje podatkov raziskave v za to namenjenem direktoriju (mapi) na strežniku.

Tipičen vprašalnik, ki je predstavljen na spletni strani, je napisan v jeziku HTML ali Java, kar pomeni kot končni izdelek za uporabnika predvsem preprost in funkcionalen uporabniški vmesnik. Lahko bi trdili, da skoraj vsak uporabnik interneta obvlada upravljanje z miško in uporabo menijev, drsnikov in vnosnih polj, ki so sestavni del večine operacijskih sistemov in urejevalnikov besedil. Uporaba je približno tako zahtevna, kot če si hočete po internetu naročiti knjigo ali plačati določeno storitev. Anketa ali intervju na preprostih spletnih straneh se bistveno ne razlikujeta od klasičnih papirnih ali osebnih izvedenk, saj mora uporabnik, podobno kot to počne na papirju, označiti, vpisati ali opisati določeno vsebino. Navadno so intervjuji na spletnih straneh krajši, slaba lastnost pa je ta, da moramo v nekaterih primerih ob določeni napaki ali problemu na strežniku cel vprašalnik rešiti ponovno, kar je lahko moteče, predvsem pa ne motivira uporabnikov za ponovno izpolnjevanje. Nekateri vprašalniki lahko po vnosu preverjajo, ali je uporabnik izpolnil vsa okenca in vnosna polja, ter po preverjanju uporabnika opozorijo na manjkajoča polja, ki jih mora vnesti za uspešen zaključek in potrditev.

¹⁷ CGI skripta je vmesnik med HTTP (HyperText Transport Protocol) strežnikom naše WWW strani in stranjo, ki vsebuje vprašalnik. CGI ni programski jezik ali protokol, ampak nabor variabel, ki po konvencijah o prenosu podatkov omogoča prenos informacij med klientom (domači ali službeni računalnik preko katerega uporabnik rešuje vprašalnik) in strežnikom (HTTP strežnik, ki pošlje podatke o vprašalniku na računalnik, kjer poteka reševanje vprašalnika).

4.4. Vzorčenje in njegove omejitve

Pri raziskovanju po internetu smo lahko usmerjeni v vse uporabnike interneta (slovenske uporabnike interneta, ...) ali v določeno populacijo (uporabnikov Linuxa, naročnikov neke revije... itd.). V prvem primeru računamo na samoizbor (vsi uporabniki so povabljeni k sodelovanju), v drugem primeru pa bomo ciljno populacijo dosegli s slučajnostnim vzorčenjem (uporabnike bodo določili sodelavci raziskave ali računalniški program z žrebom). Na tej točki bomo zaenkrat še izpustili problem motivacije oziroma angažiranosti, ki ima vpliv pri obeh vrstah vzorčenja.

4.4.1. Samoizbor: anketa, ki je dostopna vsem uporabnikom interneta

Pri samoizboru imamo hipotetično populacijo z zelo velikim številom enot (vsi uporabniki interneta na planetu), vendar je ta populacija zgolj teoretično dosegljiva (vsi uporabniki niso "online", ne moremo jih vseh doseči, uporabljajo različne iskalnike, itd.). Zato smo tako kot pri klasičnem raziskovanju, ki hoče doseči celotno populacijo, omejeni na vzorce in nato s statistično indukcijo prenesemo rezultate na celotno populacijo. Vzorec enot lahko naslavljamo prek naših domačih strani, spletnega portala ali iskalnika. V tem primeru lahko posplošujemo na populacijo vseh uporabnikov naših domačih strani, strani s specifično vsebino ali širše, v primeru spletnih iskalnikov ali portalov, ki jih obiskuje večji krog ljudi z različnimi interesi. Tako lahko domnevamo, da je morda anketa na Altavisti.com ali Yahooju.com bolj reprezentativna za celotno populacijo uporabnikov interneta kot na primer spletna stran proizvajalca barv. Kaj lahko naredimo, če hočemo pritegniti prav določeno populacijo in nas ne zanima, kaj o določeni stvari ali problemu mislijo vsi uporabniki interneta?

Lahko se odločimo za vpis v npr. vse večje iskalnike po slovenskem delu interneta (matkurja.com, slowwwenia.com, slovista.net in eon.si), kjer bomo naznanili, da v določenem času delamo raziskavo na določenem področju. V primeru, da se ukvarjamo z računalniško tematiko, lahko oglašujemo v specializiranih časopisih itd. Če pa se odločimo, da ne izstopimo iz interneta, lahko uporabimo oglaševanje po internetu (bannerje) na najbolj obiskanih straneh v državi. Tako dosežemo čimveč ljudi, ki uporabljajo slovenski del interneta in lahko npr. posplošujemo o rabi interneta v Sloveniji. Do specifičnih populacij lahko pridemo z oglaševanjem na povsem ciljno orientiranih

spletnih straneh. Če raziskujemo priljubljenost in zvrsti elektronske glasbe v Sloveniji, bomo oglaševali na tistih straneh in se vpisovali v tiste rubrike iskalnikov, ki so namenjene tovrstni glasbi. Nekdo, ki obiskuje rave/teho forume in strani, bo z več verjetnosti odgovoril na vprašalnik o elektronski glasbi kot obiskovalec strani s težkometalno glasbo. Pri tem moramo upoštevati, da bo prišlo do močnega samoizbora, saj bodo našo stran obiskali predvsem motivirani (s tem, da izrazijo mnenje, ali s tem, da npr. osvojijo kakšno nagrado).

Tovrstno vzorčenje ima svoje hibe - podobno kot odgovarjanje na pisemske vprašalnike v revijah in časopisih, in daje rezultate z majhno znanstveno vrednostjo. Respondent se brez dodatnih stikov z intervjuvarjem odloča, ali bo sodeloval v raziskavi ali ne. Glede na to, da z zgoraj naštetimi tehnikami pridobimo predvsem specifične vzorce uporabnikov interneta, je posploševanje na celotno populacijo precej vprašljivo (Batagelj, Vehovar, 1998). Tako je bolje, če tovrstno raziskovanje uporabljamo v kombiniranem načinu, z souporabo telefonskega ali osebnega intervjuja. Raziskovanje po internetu je tako del raziskave, ki lahko velja za specifično populacijo (uprabnikov interneta) ali pa predstavlja del populacije (ki je zajeta tudi prek telefona in osebnega intervjuja ali ankete).

4.4.2. Predhodno izbrani vzorec

Tovrstno vzorčenje uporablja "povabilo", ki respondente privede na spletno stran, kjer imamo objavljen vprašalnik. V ta namen lahko uporabimo neko bazo elektronskih naslovov, iz katere z naključnim izborom določimo tiste, ki jim bomo poslali povabilo. V tem primeru spet nastane problem "nadlegovanja" oziroma nenaročenih pisem, ki smo se ga dotaknili že pri pošiljanju vprašalnikov po elektronski pošti. Težavo lahko pomeni tudi lista elektronskih naslovov, ki jo razmeroma težko pridobimo, in več elektronskih naslovov istega uporabnika (miha.novak@email.si, miha_n@hotmail.com in mn@siol.net), ki jih ne moremo enostavno izločiti. Tovrstno vzorčenje se izkaže za bolj uporabno, ko nas zanimajo prav določeni vzorci, npr. uslužbenci določenega podjetja, baza naročnikov na elektronske novice itd (prav tam). Podjetja, ki se ukvarjajo z raziskovanjem trga prek interneta, imajo velike baze podatkov o skupinah ljudi, ki jim nato pošiljajo elektronsko pošto s povabili na raziskavo o določenem izdelku. Tako lahko po določenih parametrih dosežejo ciljno skupino gospodinj s prihodkom X in jih povprašajo po mnenju o določenem pralnem prašku.

Podobno lahko storijo s predstavniki moškega spola in prihodkom Y z vprašanji o novem Porsche Boxterju. Pomembne omejitve pomenijo menjajoči se elektronski naslovi in zamik pri odgovorih, pridobitve pa so možnost anketiranja o določenih proizvodih in mnenjih, ki se neposredno ne dotikajo interneta in računalnikov. Ko bo raziskovanje po internetu preseglo zgolj vprašanja o uporabi GSM telefonov, porabi ur na internetu, znamki računalnika in hitrosti prenosa, bo postala tovrstna metodologija zanimiva tudi za nekomercialno raziskovanje.

4.5. Tehnologija

Pomembna razlika pri uporabi vprašalnikov prek spletnih strani je delitev na preproste HTML obrazce in CAWI (Computer Assisted Web Interviewing – Spletno raziskovanje s pomočjo računalnika). Pri uporabi preprostih obrazcev je celoten vprašalnik predstavljen na eni (spletni) strani, kar lahko pomeni besedilo več običajnih (npr. A4) strani, po katerem se z drsnikom na desni strani pomikamo navzdol in odgovarjamo na vprašanja. Pomanjkljivost tovrstnega načina reševanja je v tem, da v vprašalniku ne moremo učinkovito uporabiti ponavljanja vprašanj, rotacije in povezave določenih odgovorov z naslednjimi vprašanji. Tovrstni vprašalniki so zato po načinu reševanja zelo podobni anketi po elektronski pošti, le vnos in zbiranje podatkov sta z uporabo CGI skript precej olajšana. Uporabimo lahko tudi preverjanje vnosnih polj ter kasnejše dopolnjevanje manjkajočih vnosov.

Profesionalne raziskave in podjetja, ki se ukvarjajo z raziskovanjem po internetu, uporabljajo za zbiranje podatkov prek spletnih strani način CAWI, ki nudi dodatne možnosti CAI, ki smo jih že omenili (naključna vprašanja, rotacija, ponovno uporabo določenih odgovorov, vprašanja, odvisna od odgovorov). Razlika med CAWI in preprostimi obrazci je v tem, da se vsako vprašanje ali niz vprašanj nahaja na svoji spletni strani. Ko respondent odgovarja na posamezna vprašanja ali sklope vprašanj preko CGI skript, sproti oddaja odgovore in glede na te odgovore se lahko na staneh pojavljajo nova vprašanja. (Kottler, 1997)

Če si ogledamo CAWI na izbranem primeru raziskovanja uporabe drog, vidimo, da ima lahko respondent na voljo npr. seznam prepovedanih drog. Na prvo vprašanje lahko odgovori, za katere droge je že slišal. Na naslednji spletni strani se pokaže spisek vseh drog, za katere je respondent že slišal in izmed teh naprej izbira, npr. katere izmed njih je že poizkusil. Na naslednji strani se mu naprej izpiše spisek

drog, ki jih je poizkusil, izmed njih pa npr. lahko izbira kolikokrat na mesec/teden/leto jih uporablja, katero drogo najpogosteje uporablja, in spet na naslednji strani se nato lahko npr. pojavi vprašanje "zakaj uporabljaš prav drogo X".

Gre za interaktiven vmesnik, ki se odziva na odgovore ali izbire respondentov. To je danes trend v razvoju aktivnih spletnih strani. Uporabnikom interneta niso več dovolj statične strani in iskanje informacij, ampak interaktivno iskanje glede na predhodno podane (vtipkane) informacije. Če smo si izbrali to možnost, lahko določeni iskalniki sledijo informacijam, ki nas pri vsakodnevni uporabi interneta še posebej zanimajo in nas ne obremenjujejo z določenimi stvarmi, po katerih navadno ne posegamo. Tako lahko računalniški sistemi sledijo določenim merilom, ki smo jih predhodno vnesli. Podobno deluje tudi CAWI. Ne potrebujemo več izpraševalca, ki bo sedel pri telefonu (CATI), prenosnem računalniku ali računalniku in tipkal odgovore intervjuvanca in nato postavljaj vprašanja, ki jih je predvidel računalnik. CAWI je torej oblika tehnično bolj zapletenih, vendar bolj "intelektualnih" načinov sodobne interaktivnosti, ki jih omogoča internet. Tako uporabniki, ki so navajeni tovrstnega prilagajanja, niso presenečeni nad takim zbiranjem podatkov, ki sledi razvoju tehnologije in interneta (prav tam).

Tehnologija navadno tudi nekaj stane in zato so podobno kot profesionalne programe za obdelavo podatkov začeli prodajati tudi programe za raziskovanje prek spletnih strani. Enostranske vprašalnike na internetu si lahko izdelamo sami, za bolj kompleksne CAWI intervjuje pa moramo poseči po specializiranih programih, ki omogočajo postavitve na strežnik, zbiranje in prenos podatkov. Med tovrstnimi programi je npr. Quancept Web, del paketa za raziskavo trga, ki omogoča uporabo v celotnem raziskovalnem procesu (prav tam). Pomembna lastnost tovrstnih programov je, da delujejo prek spletnega brkljalnika (Interent Explorer ali Netscape Navigator), kar omogoča uporabo na različnih platformah, od Macintoshov do osebnih računalnikov in televizijskih sprejemnikov z integrirano podporo internetu. Kompatibilnost je še vedno problem v računalniški industriji, zato mora biti tovrstno programiranje sposobno delovanja na različnih vrstah strežnikov, saj lahko le tako zagotovimo uspešno prenašanje podatkov. Tako moramo od sodobnega programa pričakovati delovanje na Windows NT, Solaris, Linux in Macintosh sistemih ter na Apache strežnikih ter možnost prenosa podatkov v baze podatkov (DB2, SQL Ser-

ver, SAP, FileMaker) na strežniku podjetja ali raziskovalnega inštituta. CAWI program, ki omogoča uporabo glede na platformo nevtralnih tehnologij (WAP, Java, XML, WML), je AskAnywhere proizvajalca Sanecio Software. Tako bomo lahko v prihodnosti zbirali podatke tudi z mobilnimi telefoni oziroma WAP hibridi med mobilniki in računalniki. Prihodnost raziskovanja po internetu je torej tesno vezana na nove komunikacijske tehnologije, ki bodo napredni načini zbiranja podatkov prek različnih medijev. Intervjuvanec bo torej lahko praktično kjerkoli na planetu (glede na prihajajoče tehnologije) in odgovarjal na zastavljena vprašanja. Vendar, ali je prihodnost raziskovanja po internetu res tako svetla?

5. Dobre in slabe lastnosti raziskovanja po internetu

Vsaka nova tehnologija na določenem področju prinese s seboj tako dobre kot tudi nekaj slabih lastnosti. Kvalitativno in kvantitativno raziskovanje ima za sabo dolga leta analogne zgodovine, tako da so morda nekatere kritike digitalnega raziskovanja še prezgodnje, so pa aktualne v trenutnem virtualnem raziskovalnem prostoru. Farmer povzema dobre in slabe strani raziskovanja po internetu (točneje prek spletnih strani) v primerjavi s klasičnim raziskovanjem ali raziskovanjem po telefonu (CATI) (Farmer, 1998):

Dobre strani:

- **Stroški** – Ob neposredni primerjavi je internet 50 % cenejši kot zbiranje podatkov s pomočjo telefona in 20 % cenejši kot zbiranje podatkov po elektronski pošti (Disk by email). Ko je stran postavljena in deluje, odpadejo stroški klasičnega raziskovanja (telefon, pošta), kjer je vsak novi intervju dodaten strošek.
- **Poraba časa** – Čas, ki je namenjen zbiranju podatkov, se skrajša v primerjavi z uporabo drugih metodologij. Zbiranje podatkov, ki bi ob uporabi elektronske pošte npr. trajalo 4-6 tednov, ob uporabi telefona pa 2-5 tedne, se ob uporabi spletnih strani skrči na 2-3 dni. Takoj ko postavimo spletne strani, lahko pričakujemo obisk in v nekaj urah bi teoretično lahko zbrali podatke za reprezentativen vzorec.
- **Grafika, multimedija** – z uporabo novih tehnologij in razvojem spletnih orodij lahko v vprašalnike vključimo slike, 3D grafiko, animacije in zvok, če ima to določen pomen v okviru raziskave.

- **Videokonference** – so lahko možna oblika kvalitativnih intervjujev prihodnosti

Slabe strani:

- **Nenadzorovano zbiranje podatkov** – podobno kot pri zbiranju podatkov po elektronski in navadni pošti tudi pri uporabi spletnih strani ne moremo nadzorovati respondentov (razen podatkov, ki se lahko zapisujejo na strežniku: IP številka, čas, datum itd.).
- **Omejene zmožnosti inštrumenta** – že prej omenjena, bolj kompleksna uporaba CAWI, zahteva od uporabnikov sodobnejše spletne brskalnike (s podporo Java in ActiveX komponent) in njihovo nastavitvev (nekateri imajo zaradi varnosti v nastavitvah brskalnika onemogočeno uporabo Java skriptov in piškotkov (cookies)).
- **Omejitve vzorčenja** - Pri uporabi spletnih strani v raziskovalne namene je težko, če že ne nemogoče, zbrati podatke, ki bi predstavljali splošno populacijo uporabnikov interneta. Bolj reprezentativne vzorce lahko na internetu predstavljajo npr. uporabniki računalnikov, saj jih je večina povezanih s tem medijem in prenosom informacij.

Eaton se v svojem članku o slabostih raziskovanja po internetu sprašuje o tem, ali WWW dejansko ne pomeni Why Waste the Work (zakaj bi zapravljali svoje delo). Svojo kritiko tovrstnega raziskovanja je razvil ob treh temeljnih raziskovalnih pravilih, ki ne veljajo za raziskovanje po internetu (Eaton, 1997):

1. **Ne sprašuj moških o mnenjih žensk, republikancev po željah demokratov in uporabnikov po željah neuporabnikov.** Statistično gledano predstavlja vzorec točno tisto populacijo, od katere je bil pridobljen in nobene druge. Eaton si vzorec uporabnikov interneta predstavlja kot dobro izobražene, visoko tehnološko opremljene in razmeroma premožne posameznike. Respondenti naj bi bili torej Jobsi, Gatesi in Mitnicki internetske populacije (z veliko manj denarja), raziskovanje po internetu pa naj bi bilo usmerjeno v specifično populacijo uporabnikov interneta in nikogar drugega (prav tam).
2. **Poišči si svoj vzorec in ne pusti vzorcju, da te poišče.** Eaton opozarja, da se v klasičnem raziskovanju zmanjšuje pripravljenost ljudi, da bi odgovarjali na vprašanja, zakaj bi bili torej v raziskovanju

po internetu ljudje bolj pripravljeni odgovarjati na vprašanja? Gre za naključne obiskovalce spletnih strani (po Eatonu zgolj reprezentativne "srfarje" po internetu), ki prostovoljno odgovorijo na zastavljena vprašanja. Tisti, ki odgovarjajo prostovoljno, pa imajo navadno več kot povprečno mnenje za ali proti določeni stvari, mnenju, problemu, ali izdelku. Njihova mnenja so tako močna, da sami poiščejo nekoga (v našem primeru vprašalnik) in odgovorijo na vprašanja (izrazijo mnenje). Izhajajoč iz te predpostavke, bi morali imeti spletni prostovoljci močnejša mnenja o določeni stvari kot povprečen kupec ali obiskovalec. Eaton deli strani na tiste, ki poiščejo specifične respondente (manjšina), in tiste, ki se zadovoljijo z naključnimi obiskovalci spletnih strani (večina) (prav tam).

- 3. Glasuješ lahko samo enkrat** – Podvajanju vnosov ali intervjujev istega respondenta se s pazljivim terenskim delom ali izbranimi telefonskimi številkami lahko izognemo. Raziskovanje prek spletnih strani je tudi na tem področju izjema. Nekateri programi za raziskovanje (anketiranje) po internetu ne uporabljajo preverjanja podvajanja vnosov, če pa jih uporabljajo, jih lahko npr. onespособijo hekerji ali krekerji. Tako so rezultati lahko hitro nezanesljivi in ne odražajo odgovora na raziskovalni problem ali ne dajejo pravih smernic za razvoj podjetja ali promocijo izdelkov. Na voljo je nekaj dokazov za tovrstno "goljufanje", kjer se je točno določen izdelek pojavil na vrhu lestvice priljubljenosti.

Kaj lahko naredimo, da bi raziskovanje po internetu približali zanesljivosti, ki jo dosega klasično "analogno" raziskovanje. Eaton predlaga nadzor nad tremi omenjenimi parametri, nadzor nad ponovnimi vnosi ter predvsem posploševanje na populacijo uporabnikov interneta in ne na celotno populacijo (kot bi to npr. lahko naredili s telefonskimi intervjuji). Zakaj?

Leta 1996 je v ZDA internet uporabljalo (enkrat ali večkrat) okrog 20 % odraslih prebivalcev, ali s številko, okrog 42 milijonov ljudi. Rednih uporabnikov interneta je bilo v tistem času okrog 14 %. Od tega niso vsi uporabljali WWW, ampak npr. zgolj elektronsko pošto. Če to primerjamo z 98 % populacije, ki uporablja televizijo, in 96 % populacije, ki uporablja telefon, izgubi internet univerzalno uporabnost za raziskave v ameriških gospodinjstvih. Če bi telefon uporabljalo zgolj 14 % ljudi, ga verjetno ne bi uporabljali za raziskave trga (prav tam).

Po RIS-ovi raziskavi¹⁸ je v letu 1996 Internet že uporabilo 6-7 % odraslih (www.ris.org).

Če poizkušamo v zvezi s temi podatki kljub vsemu utemeljiti možnosti raziskovanja po internetu, lahko uporabimo napovedi o povečanju uporabe Interneta, kar bi lahko delno odgovorilo na vse tri točke Eatonove kritike. Ob nekaj neuspešnih poskusih globalizacije interneta v smeri cenejših domačih odjemalcev (NetPC) ali uporabi kombiniranih TV/WWW sprejemnikov, se bo v prihodnosti verjetno našla rešitev, ki bo omogočila lažji dostop do interneta najširšim množicam. Gre za vprašanje komercialnega interesa nad interesom trenutnih uporabnikov, ki si morda pretirane širitve niti ne želijo. V sodobnem spletnem poslovanju in oglaševanju štejejo pari oči, ki lahko spremljajo informacije in reklame na zaslonu, kar se ponekod že pozna v distribuciji brezplačnih, na internet priklopljenih računalnikov, na katerih se nenehno oglašujejo določene storitve ponudnika. Verjetno bo naslednja širitev interneta povezana s padcem cen telefonskih storitev in prehodom z modemov na kabelsko in ADSL tehnologijo, ki bo omogočala stalno povezavo v omrežje. Do takrat pa bodo spletne raziskave verjetno pokrivalo določen (morda manjši, bolj izobražen, premožnejši) del populacije.

Prva točka Eatonove kritike govori o tem, da vzorec predstavljajo v večji meri specifični posamezniki (dobro izobraženi, visoko tehnološko opremljeni in razmeroma premožni). V končni fazi naj bi bili to predvsem uporabniki računalnikov.

Kaj lahko povemo o uporabnikih interneta? Imajo veliko željo, da brskajo za informacijami in internet je zgolj eno izmed orodij pri tem iskanju. Prav to iskanje po ogromnih količinah podatkov je uporabnike naredilo za vedno bolj selektivne in netolerantne do gradiva, ki jih ne zanima. Če so bili pred nekaj leti uporabniki interneta ljudje, ki so se večino časa ukvarjali z računalniki, je sedanja stopnja razvoja z uporabniku prijaznim programom in nižanjem cen dostopa približala internet povprečnemu gospodinjstvu v razvitem svetu. Mediana letnega zaslužka in stopnje izobrazbe uporabnikov se s časom postopno zmanjšuje, zaposlitve uporabnikov interneta so bolj in bolj razpršene, spol pa manj naravnan v prid moških uporabnikom (Farmer, 1998).

¹⁸ RIS 96/2 - Informacijske tehnologije v slovenskih gospodinjstvih (<http://www.ris.org/si/pressv.html>).

Z razvojem informacijske tehnologije bo do določene točke (globalne informacijske katastrofe, planetarne revolucije, ludizma) svet vedno bolj omrežen in vedno več ljudi bo uporabljalo računalniško tehnologijo v vsakdanjem življenju (pustimo ob strani dejstvo, ali je to dobro ali ne). Če lahko nabiralci gob uporabljajo GPS (global positioning system) za lociranje določenega najdišča na 100m ali manj natančno in če lahko delavec v skladišču uporablja dlančnik Palm (ali klon Palma), potem je stvar širitve interneta samo še vprašanje padca cen opreme in predvsem padca cen telekomunikacijskih storitev. Podobni revoluciji smo bili v Sloveniji priča ob drastičnem padcu cen mobilne telefonije. Če bi pred desetimi leti govorili o raziskovanju prek mobilnega telefona (CATI), ne bi mogli govoriti o vzorcu, iz katerega bi lahko posploševali na celotno populacijo. V tem trenutku in v bližnji ali daljni prihodnosti bi že lahko govorili o vzorcu, iz katerega lahko posplošujemo, poglavitni dejavnik pa je bila pocenitev mobilne telefonije do točke, ko je postala dostopna skoraj vsem. Seveda ne moramo narediti preprostega prehoda iz uporabe mobilnih telefonov do uporabe interneta (čeprav se ti dve tehnologiji v zadnjem času vse bolj prepletata), lahko pa sklepamo o oddaljeni prihodnosti. Ali to pomeni, da bomo npr. čez 100 let lahko posploševali na ravni planeta? Verjetno ne, saj bo v prihodnosti očitna razlika med lastniki tehnologije (razvitim svetom) in tistimi, ki jim tehnologija ne bo zlahka dostopna (tudi ob znatni pocenitvi ne). Tako bomo morda lahko posploševali po poloblah, recimo o tem, ali je novi okus kokakole povšeči razvitemu svetu.

6. Uporaba raziskovanja prek interneta v socialni pedagogiki

Socialna pedagogika se ukvarja s celo vrsto pojavov, ki jih lahko raziskujemo z uporabo interneta. Raziskujemo lahko npr. odvisnost od interneta, ali odvisnost od prepovedanih in dovoljenih drog med slovenskimi mladostniki ... Če bi se odločili za raziskovanje specifičnih elektronskih subkultur, je internet skoraj edina rešitev. Za primer si lahko vzamemo subkulture hekerjev ali skript kidijev ipd., ki večino časa preživijo priklopljeni na internet. Lahko bi si seveda izbrali tudi analogno pot, verjetno pa bi bili z internetom uspešnejši predvsem v navezovanju stikov s ciljno skupino. Naveden je bil skrajni primer, in če nekateri izmed nas verjamemo, da svet čez 100 let še ne bo povsem digitalen, potem nima smisla raziskovati samo elektron-

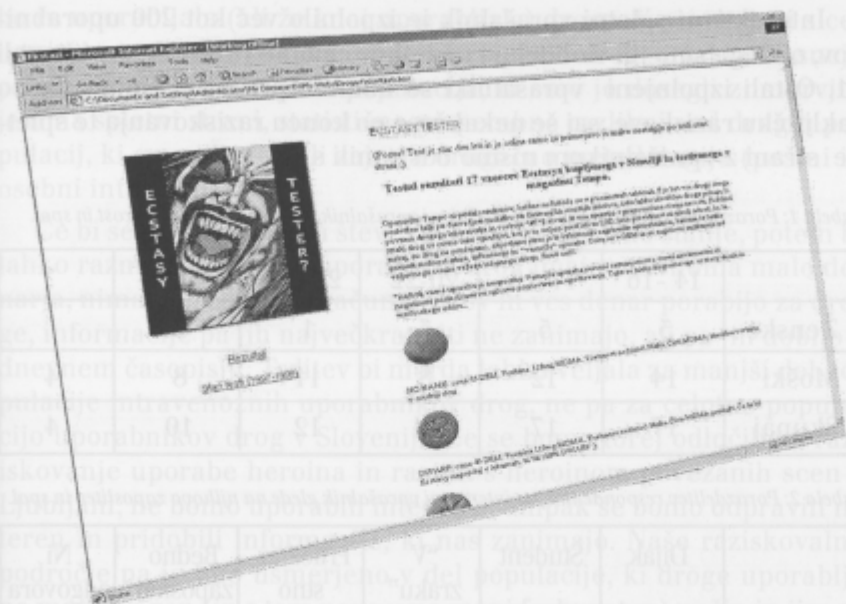
skih subkultur, ampak tudi tiste povsem "oprijemljive". Tudi če pustimo ob strani določene odklonske pojave računalniške in neračunalniške narave, ki imajo svoje mesto in zatočišče na internetu, srečamo zanimive raziskovalne probleme, ki jih je mogoče in smotrno raziskovati po internetu. Omenili smo že, da je najbolje, če kombiniramo klasično raziskovanje in raziskovanje po internetu, ki nam lahko služi kot popestritev ali osvetlitev določenega problema v ciljni skupini uporabnikov interneta (kot ene izmed podskupin, ki jih primerjamo v raziskavi).

V nadaljevanju si bomo na primeru ogledali možnosti za raziskovanje po internetu v socialni pedagogiki in smotrnost uporabe tovrstnega raziskovanja. Raziskovalna naloga "Metodologija kvalitativnega raziskovanja škodljivih posledic uporabe drog med mladimi" (Dekleva in Sande, 1999) je potekala od decembra 1996 do konca junija 1998, del raziskave pa je bil izveden z vprašalnikom na spletni strani. Tema raziskovanja je bila uporaba plesnih drog (predvsem ekstazija) med mladimi od 15-25 leta in opremljenost z informacijami za zmanjševanje tveganja znotraj populacije uporabnikov. Šlo je torej za uporabnike (plesnih drog) in predstavnike plesne kulture, ki smo jih poizkušali doseči na tri različne načine:

1. z metodo vzorčenja snežne kepe ter poglobljenih intervjujev (50,4 % celotnega vzorca),
2. s poštnim vprašalnikom, ki je z mnogimi odprtimi vprašanji pokrival ista področja kot zgoraj omenjeni intervju (7,0 % celotnega vzorca),
3. z interaktivnim elektronskim vprašalnikom na spletni strani (62,6 % celotnega vzorca).

Sprva je prevladoval dvom o tem, ali je internet medij, ki bi lahko omogočil izvedbo dela raziskave in dosegel dovolj veliko število respondentov. Šlo je za pomembno razliko v tem, kolikšno število obiskovalcev lahko pritegne na dan recimo Yahoo.com ali amazon.com in kolikšno nova slovenska spletna stran, ki ponuja zgolj vprašalnik o uporabi plesnih drog in teste 17 tablet ekstazija iz nemškega magazina Tempo. Na strani je bilo torej poleg vprašalnika zelo malo drugih informacij, ki bi lahko pritegnile obiskovalce.

○ Predvidevali smo, da je določeno število uporabnikov plesnih drog povezanih z elektronsko kulturo, kar vključuje glasbo, prireditve in internet kot medij za reprodukcijo tega dela kulture.

Slika 3: Dodatne informacije o tabletkah ekstazija na spletni strani, ki je vabila k sodelovanju pri raziskavi o drogah.

Vzorec je torej zajel tiste Slovence, ki so v letu 1997-1998 uporabljali internet in iskali informacije o plesnih drogah ali elektronski glasbi. Po rezultatih raziskave RIS 97 – Raba interneta v Sloveniji 1997²⁰ je v tem letu uporabilo internet 11 % anketirancev, starih nad 15 let (www.ris.org). Če je v tistem času internet tedensko uporabljalo približno 47.500 oseb, potem lahko rezultate raziskave o plesnih drogah posplošujemo na določeno število uporabnikov interneta v tistem času. Če predvidevamo, da so tedaj uporabljali internet bolj tehnološko osveščeni in radovednejši²¹ Slovenci, se naš vzorec verjetno ni bistveno razlikoval (razlikovalo se je interesno področje – uporaba drog/elektronska glasba) ob RIS-ovega vzorca.

¹⁹ Danes v istem iskalniku pod zahtevkom "droge" dobimo 28 zadetkov.

²⁰ "Rezultati telefonske ankete med slovenskimi gospodinjstvi kažejo, da je internet uporabilo (junij 1997) že 11 % anketirancev v starosti nad 15 let. Skupno je uporabilo internet (junij 1997) že 142.000 oseb, starejših od 12 let. Število uporabnikov raste linearno že od leta 1995, s stopnjo 0,3 % mesečno, ocena za september je torej 12 %. Seveda pa le dobra tretjina vseh uporabnikov dostopa do interneta tedensko, nadaljnja tretjina mesečno, preostala tretjina pa internet uporablja se redkeje." (<http://www.ris.org/si/pressvv.html>)

Interaktivni spletni vprašalnik je izpolnilo več kot 200 uporabnikov, od tega smo jih v obdelavi podatkov celotne raziskave upoštevali 71. Ostali izpolnjeni vprašalniki so namreč prišli naknadno, že po zaključku raziskave, saj še nekaj časa po koncu raziskovanja te spletne strani z vprašalnikom nismo odstranili s strežnika.

Tabela 1: Porazdelitev respondentov na internetni vprašalnik, glede na njihovo starost in spol.

	14 -16	17-19	20-22	23-25	26-28+	?
Ženske	5	5	5	1	2	
Moški	14	12	8	11	8	4
Skupaj	17	17	11	12	10	4

Tabela 2: Porazdelitev respondentov na internetni vprašalnik glede na njihovo zaposlitev in spol.

	Dijak	Študent	“V zraku”	Priložnostno zaposlen	Redno zaposlen	Ni odgovora
Ženske	8	4	/	1	1	/
Moški	20	19	2	5	9	/
Skupaj	28	23	2	4	10	4

Iz tabele 1 lahko razberemo starost in status respondentov. Največ odgovorov je bilo v starostnih skupinah 14-16 let in 17-19 let, prevladujoči status pa je bil dijak in študent ter v manjši meri redna zaposlitev. Naše podatke lahko primerjamo s podatki raziskave RIS 97, ki je pokazala, “da je povprečen uporabnik moškega spola, star 28 let in višje izobražen ter dobro situiran. Prvi rezultati iz raziskave med 5.500 uporabniki interneta so pokazali, da ima približno polovica uporabnikov vsaj srednjo šolo. Medtem ko je četrtnina uporabnikov še vedno študentov, je večina ostalih zaposlena, z najmanj visokošolsko izobrazbo. Večina anketiranih internet uporabnikov je ocenila svoj življenjski standard kot povprečen ali celo nadpovprečen.” (www.ris.org). V našem vzorcu je bilo 52 % študentov in 58 % dijakov, kar je ustrezalo naši ciljni populaciji med 15 in 25 letom. Tako lahko rečemo, da smo s promocijo strani in tematiko “ujeli” del populacije, ki se je v tistem času na internetu zanimala za plesno glas-

bo in uporabljala (ali že kdaj uporabljala) droge. V primerjavi s celotnimi rezultati raziskave o uporabi plesnih drog se lahko kasneje primerja, ali se specifična populacija, ki smo jo dosegli z intervjujem na spletni strani, statistično pomembno razlikuje od drugih populacij, ki smo jih skušali zajeti z drugačno metodologijo (poštni in osebni intervjuji).

Če bi se ozirali zgolj na številke in premoženjsko stanje, potem bi lahko razmišljali takole: uporabniki drog imajo praviloma malo denarja, nimajo dostopa do računalnikov in ves denar porabijo za droge, informacije pa jih največkrat niti ne zanimajo, ali pa jih dobijo v dnevnem časopisju. Trditev bi morda lahko veljala za manjši del populacije intravenoznih uporabnikov drog, ne pa za celotno populacijo uporabnikov drog v Sloveniji. Če se bomo torej odločili za raziskovanje uporabe heroina in raznih s heroinom povezanih scen v Ljubljani, ne bomo uporabili interneta, ampak se bomo odpravili na teren in pridobili informacije, ki nas zanimajo. Naše raziskovalno področje pa je bilo usmerjeno v del populacije, ki droge uporablja na manj tvegan (in s tem povezano manj frekventen) način in jim za to ostane dovolj prostega časa in denarja za druge načine informiranja, zabave itd.

6.2. Uporabljena tehnologija

Za prenos podatkov smo uporabili "študentski" strežnik KISS in direktorij, ki pripada vsakemu registriranemu študentu z uporabniškim imenom in geslom. Uporabili smo prostor na disku strežnika, ki je v tistem času pripadal piscu pričujočega članka. Ker smo celotno delo na strežniku opravili sodelavci raziskave in ker za potrebe raziskave ni bilo potrebno zakupiti prostora na kakšnem izmed komercialnih ponudnikov interneta doma ali v tujini, so bili stroški raziskovanja po internetu v našem primeru razmeroma majhni. Seveda ima "brezplačnost" tudi določene omejitve, ki so se pokazale takoj, ko smo hoteli namestiti CGI skripte, ki bi skrbele za prenos informacij med stranjo z vprašalnikom in strežnikom. V tistem času na KISS-u niso podpirali uporabe CGI skript in takoj smo izgubili možnosti za uporabo kakšnega izmed močnejših orodij (CAWI) za raziskovanje prek spletnih strani.

Ostala nam je še tehnologija Java, ki je ravno v tistem času pridobivala na priljubljenosti kot univerzalni jezik za najrazličnejše konzole od Maca do PC-ja. Uporabili smo za nekomercialno uporabo

brezplačen javanski program Form Desinger, delo programerja Le-
vija Greenspana, ki je edini ustrezal vsem pogojem zbiranja podat-
kov ter omogočal neodvisnost od CGI skript. Program je bil sestav-
ljen iz dveh manjših podprogramov, od katerih je prvi omogočal obli-
kovanje vprašalnika z vso kompleksnostjo in svobodo uporabe dr-
snikov, menijev in vnosnih polj, drugi pa je bil SMTP klient, ki se je
povezal s SMTP serverjem, na katerem je bila spletna stran, in je
skrbel za prenos informacij po elektronski pošti. Izdelani vprašalnik
je deloval na Windows xx, FreeBSDju, PowerMacu in Solarisu, od-
govori pa so prihajali takoj po vnosu prek elektronske pošte v obliki,
prikazani v shemi 1.

Shema 1: Kopija enega izmed zapisov, ki smo ga prejeli po elektronski pošti:

httpwww.kiss.uni- lj.sičk4pa0058droge.htm IP 195.xxx.666.666 Sun Aug 17 17:41:42 Srednjeevropski poletni 1997	9: COMPONENT TITLE: Zivim CHOICE: USER INPUT: Pri starsih
2: COMPONENT TITLE: Starost TEXTFIELD: USER INPUT: 21	... 14: COMPONENT TITLE: Trava CHOICE: USER INPUT: Vsak dan
4: COMPONENT TITLE: Spol CHECKBOX: M USER INPUT: true	16: COMPONENT TITLE: LSD CHOICE: USER INPUT: Nikoli
7: COMPONENT TITLE: Status LIST: USER INPUT: Student	18: COMPONENT TITLE: Ecstasy CHOICE: USER INPUT: Vsak mesec

28:

COMPONENT TITLE: Naj dro-
ga

LIST:

USER INPUT:

Marihuana

40:

COMPONENT TITLE: Dobre
posledice

TEXTAREA:

USER INPUT:

**boljša koncentracija, raz-
vedrilo, smeh**

45:

COMPONENT TITLE: Slabe po-
sledice

TEXTAREA:

USER INPUT:

**utrujenost, asocialnost, ne-
komunikativnost**

46:

COMPONENT TITLE: Priho-
dnost

TEXTAREA:

USER INPUT:

tako kakor z drogo**droge sploh ne bom (je ne)
pogrešal (m)**

49:

COMPONENT TITLE:

TEXTAREA:

USER INPUT:

**tempo in ritem sta enaka že
nekaj let, le da sem jo zadnje
leto zlorabljal v večjih količi-
nah sedaj čutim čedalje manj-
šo potrebo (predvsem zaradi
negativnih učinkov)**

7. Zaključek

Raziskovanje po internetu je razmeroma mlada dejavnost, ki pa se je po številu večjih ali manjših raziskav, anketah in glasovanjih (polls) v zadnjih letih razširila do stopnje, ko je večina uporabnikov interneta seznanjenih s poizkusi anketiranja na spletnih straneh. V času e-poslovanja, e-trgovin, e-oglaševanja, e-seksa in e-raziskovanja se postavlja vprašanje, v kolikšni meri se dejavnosti z različnimi elektronskimi in kiber predznaki sploh razlikujejo od analognih različic. Razlika med nakupovanjem prek interneta in nakupovanjem prek kataloga ter nakupovanjem v nakupovalnih centrih je zelo majhna. V trgovinah sicer kupljeni proizvod vidimo (otipamo), vendar včasih lahko vidimo le embalažo, ne pa tudi tistega, kar je notri. Elek-

tronsko bančništvo ni prav nič drugačno od tistega, ki se dogaja za bančnim okencem, kupovanje porno revij in plačevanje ogleda pornografije prek spleta je lahko zelo podobno ... V praksi bi tako počasi že lahko začeli izpuščati elektronske predznake, saj je elektronska različica zgolj okleščena ali izboljšana verzija analogne. Kaj torej ostane e-raziskovanju ali raziskovanju po internetu? Prihodnost raziskovanja (po internetu) je v povezovanju klasičnega in spletnega raziskovanja in v uporabi spletnega komuniciranja kot načina pridobivanja podatkov, ki se ga uporablja vzporedno z ostalimi načini (telefonskim in poštnim intervjuvanjem in anketiranjem). Spletno anketiranje kot osnovni način pridobivanja podatkov bo uporabno predvsem tam, kjer je mnenje neuporabnikov interneta obrobne pomena. Če hočemo evalvirati delo in odziv na spletne portale, knjigarne, prodajalne plošč in drugih storitev, je najhitrejša, najcenejša in najučinkovitejša metoda prav pridobivanje informacij prek spletnih strani. Nekatere strani lahko dosejajo zelo velike dnevne vzorce, npr. statmarket.com ima na svoji strani objavljeno dnevno število vzorca 46,208,045²², ki jo pridobi iz 100.000 aktivno povezanih spletnih strani po svetu. To so zelo impresivni vzorci, ki jih klasične družboslovne raziskave nikoli ne dosežejo. Seveda pa je malo verjetno, da bi uporabniki interneta sodelovali pri takih raziskavah. Zgoraj omenjeni velikanski vzorci se namreč nanašajo na zbiranje podatkov o uporabnikih interneta, ki poteka tako, da uporabniki za to večinoma ne vedo.

Raziskovanje z uporabo interneta je lahko v socialni pedagogiki uspešno pri preučevanju določenih ciljnih skupin in pri nekaterih raziskovalnih vprašanjih. Uporabnosti tovrstnega raziskovanja ne moremo posploševati ter na račun nižjih stroškov izpustiti bolj reprezentativne vzorce, ki se nahajajo povsod drugje, samo na internetu ne. Če nas zanima javno mnenje o določenem družbenem problemu ali političnem vprašanju, se lažje obrnemo k računalnikom in internetu, saj nam omogočajo doseči razmeroma velik vzorec ljudi, ki se npr. zanimajo za določene teme. V primeru, da nas zanima socialna klima v institucijah ali uporaba heroína med zaporniki, ki prestajajo kazen zapora, bo raziskovanje po internetu karseda ne-

²² Premožnost (situiranost), ki smo jo omenjali v ameriški kritiki raziskovanja po internetu, ima v razvoju slovenskega interneta drugačno mesto, saj je imel v tistem času vsak študent in nekateri dijaki prek akademske raziskovalne mreže - Arnes ali KISS (preko Arnesa) brezplačen dostop do interneta.

učinkovito (razen v primeru, da bi imela večina zapornikov dostop do računalnika).

Tudi pri raziskovanju po internetu je potrebno specifično znanje, poznavanje tehnologij, trendov uporabe interneta in veliko vložene- ga časa in truda, tako da ne more biti potuha v primerjavi s klasičnim raziskovanjem. Vzorec tudi na internetu ne čaka samo na to, da ga bomo izbrali. Raziskovanje po internetu je v tem trenutku omeje- no na javno mnenje in raziskovanje tistih družbenih problemov, ki so bolj popularni (homoseksualnost, droge ...) in se pogosteje pojav- ljajo tako v tiskanih kot elektronskih medijih. V prihodnosti pa bo morda vse drugače. Odločitev je seveda, še naprej, vaša...

8. Literatura

Batagelj, Z., and Vehovar, V. (1998): *Technical and Methodological Issues in WWW Surveys*. Prispevek na AAPOR '98. Software and Methods for Conducting Internet Surveys, St. Louis. (<http://www.ris.org/ris98/stlouis/index.html>)

Dekleva, B., Sande M. (1999): *Ekstazi in plesne droge*. Ljubljana: Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela in Pedagoška fakulteta v Ljubljani.

Eaton, B. (1997): *Internet Surveys: Does WWW Stand for 'Why Waste the Work?* Quirk's Marketing Research Review, June/July, 1997. (http://www.quirks.com/articles/article.asp?arg_ArticleId=244)

Farmer, T. (1998): *Using the Internet for Primary Research Data Collection*. Market Research Library. (<http://www.researchinfo.com/library/infotek/index.shtml>)

Gold, J. in Ethier, D. (1997): *One Perspective on Collecting Data on the Web*. CMC magazine. (<http://www.december.com/cmc/mag/1997/sep/gold.html>)

Jeavons, A. (1996): *Trends in interviewing*. Prispevek na konferenci MRSA Conference Gold Coast 1996. (<http://www.survey-craft.com/AJTrends.html>)

Kottler, R. (1997): *Web Surveys - The Professional Way*. Prispevek na ARF conference, New York.

Kottler, R. (1998): *Sceptics Beware! Web Interviewing has Arrived and is Established. Embrace it or Be Left Behind*. Prispevek na Annual Conference of the Market Research Society, Birmingham. (<http://>

www.spss.com/spssmr/web_bureau/knowledge/webserv.htm)

Leiner, B. in drugi (1998): *A Brief history of the internet v1.3*. Elektronski document (<http://www.isoc.org/internet-history/brief.html>)

Sagadin, J. (1992): *Osnovne statistične metode za pedagoge*. Filozofska fakulteta, Ljubljana.

<http://www.ris.org/si/pressvv.html>

Izvirni znanstveni članek, prejet junija 2000.

Psihosocialni okvir postadolescenc in razvoj identitete pri študentkah

The psychosocial frame of post-adolescence and the identity development in women students

Olga Poljšak Škraban

Povzetek

Olga Poljšak Škraban, mag. psihologije, Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, Ljubljana. Avtorica predstavlja sodobnejše poglede na adolescenco in t.i. postadolescenco, kot formativno obdobje podaljšane mladosti, ki je značilno za sodobne družbe. Posebej se osredotoča na razvoj identitete pri mladostnicah znotraj teorije psihosocialnega razvoja (Erikson) in teorije identitetnih statusov (Marcia). V zaključku razmišlja o potrebnih novih poudarkih v vzgoji, predvsem pri mladostnikih.

Ključne besede: postadolescenca, psihosocialni razvoj, razvoj identitete, razlike med spoloma, vzgoja

Abstract

This article discusses recent views on adolescence and post-adolescence as a formative periods of prolonged youth which is the most characteristic form of youth in modern societies. It especially focusses on the women identity development in the explanatory framework of the theories of psychosocial development by Erikson and the Identity Sta-

tus theory by Marcia. The implications of the discussed topics for upbringing male children are discussed at the end.

Key words: *postadolescence, psychosocial development, identity development, gender differences, upbringing*

1. Uvod

Namen članka je podati pregled sodobnih pogledov na adolescenco in na pojav t.i. postadolescence, znotraj katere razmišljam v okvirih teorije psihosocialnega razvoja (Erikson) in teorije identitetnih statusov (Marcia) o razvoju identitete pri dekletih. Iščem odgovore tako na vprašanja o potrebni vsebini raziskovanja razvoja identitete in o novih poudarkih v vzgoji - predvsem pri mladostnikih.

Zdi se, da pomeni za mladostnike spodbujanje razvoja androginsti tudi spodbujanje razvoja intimnosti, kot tudi boljše usklajevanje identitetnih vsebin in tehtanje posledic ravnanja v odnosu do pomembnih drugih. Menim, da omogoča zavedanje in poudarjanje pomena sodelovanja in vzgoje skrbi za druge, v času globalizacije, edino možno pot razvoja. V nasprotnem primeru obstaja nevarnost skrajne individualizacije in s tem tudi odtujenosti.

2. Psihosocialni okvir postadolescence

Pojmovanja adolescence kot prehodnega obdobja med otroštvom in odraslostjo se spreminja. Hall, ki je v svoji študiji že leta 1904 prvi raziskal obdobje mladosti in ga tudi poimenoval z besedo "adolescenca", je menil, da so za adolescenco značilni viharništvo, stresi in upori proti različnim avtoritetam. Tako pojmovanje adolescence se je obdržalo razmeroma dolgo, kljub velikim družbenim spremembam.

Do leta 1960 je večina literature na temo adolescence izhajala iz psihoanalitične teorije oz. raziskovanja v okviru klinike in patološkega razvoja. Šele po letu 1960 so začeli teoretiki preučevati normalno populacijo, tako da slonijo novejša razlage razvojnih procesov v adolescenci na normalnem razvoju.

Čeprav so Hallova dognanja postala klasična za pojmovanje adolescence, pa je samo obdobje še vedno predmet številnih kontroverznih razprav.

V zadnjih desetletjih so razvojni psihologi, ki preučujejo različna

življenjska obdobja, potrdili hipotezo o mladostništvu kot razvojnem pojavu, ki izvira iz najzgodnejšega obdobja otrokovega življenja in odločilno vpliva na posameznikov psihosocialni razvoj v odraslosti (Adams in dr., 1994, po Kobal, 2000). Na ta način so se kritično oddaljili od predhodnih, zlasti psihoanalitičnih pojmovanj, ki so trdila, da je zgodnje otroštvo edino pomembno obdobje za kasnejšo psihično in socialno zrelost posameznika. Avtorji menijo, da takšno razumevanje mladostništva odpira najmanj tri nova raziskovalna področja. Najbolj me zanima prvo področje, ki obravnava mladostništvo kot prehodno obdobje iz otroške odvisnosti v odraslo neodvisnost in zajema postopne spremembe v mladostnikovem psihosocialnem razvoju, različne načine preizkušanja samega sebe in sveta, ki ga obkroža, ter pripravo na prihodnost. Drugo področje preučuje kritične življenjske dogodke, tretje pa raziskuje individualne razlike v vedenju, razvoju in izkušnjah, ki so lahko vzrok za vzpostavljanje nekaterih socialnih problemov.

V poznih šestdesetih letih so se v prehodu iz klasične mladosti v odraslost zgodile bistvene spremembe. Podaljševanje izobraževanja čez dvajseta leta je povzročilo, da vedno več mladih po zaključku adolescence ne vstopa v odraslost, kar potrjujejo tudi novejša raziskave (prav tam).

Med adolescenco in odraslost se je umestilo še eno formativno obdobje, in sicer tako imenovana *postadolescenca*, ki naj bi trajala tja do 50. leta. Njena temeljna razvojna naloga naj bi bila zaključna priprava na odraslost.

Zdi se, da sodobne družbe potrebujejo vedno več časa za to, da usposobijo nove generacije za produktivno vključitev v družbo. Keniston (1971, po Nastran Ule in dr., 1996) je svojo teorijo o postadolescenci oz. podaljšanosti mladosti, ki poudarja njen socialnopsihološki in sociološki značaj, zasnoval na empiričnih raziskavah med študenti in študentkami ameriških univerz v dobi študentskih nemirov konec šestdesetih let. Po Kenistonu je postadolescenca posebna oblika mladosti, ki nastopi po zaključku tradicionalne mladosti in zajema prvo polovico dvajsetih let. Pomeni obdobje nove intenzivne osebnostne in identitetne krize, ki sledi prvotni identitetni krizi v adolescenci. Eden od pomembnih pogojev za nastop postadolescenco je prav uspešno razrešena identitetna kriza adolescence. Izkusijo jo namreč predvsem tisti, ki podaljšujejo šolanje čez dvajseta leta in se zato znajdejo v posebnem izobraževalnem moratoriju. Za postadolescenco je namreč

značilna bolj zavestna in kritična refleksija lastnih socialnih vlog in družbe kot celote. Rezultati obeh kriz so precej različni. Potek prve krize je viharški. V njej se srečujejo močna čustva krivde, nemira, osamljenosti, strahu zgodnje adolescence. Drugo krizo spremlja občutek "bližanja koncu črte" in po Kenistonu je šele to prava identitetna kriza. Vsebuje manj občutkov strahu in zavestnega nemira, zato jo je težje opisati in razumeti. V tej krizi ponovno oživijo sledi prve krize (problemi identifikacije, psihološki problemi, iracionalno vedenje, nevrotično vedenje), vendar pa izhaja predvsem iz neuspehov mladih, da bi se identificirali z družbo odraslih in s svojimi bodočimi vlogami v njej. Zato je druga kriza bolj kriza prehoda adolescence v konvencionalno odraslost kot pa del adolescence.

Keniston se tudi ne strinja s tezo, da gre pri podaljšani mladosti za kombinacijo pozne adolescence in zgodnje odraslosti. Mladi odrasli se ne ukvarjajo več toliko s temeljnimi eksistencialnimi vprašanji, ki so pred tem označevala prehod v odraslost, npr. z življenjskimi in vrednostnimi orientacijami, smislom življenja, opredeljevanjem lastne socialne pozicije, življenjskim stilom.

Postadolescenca danes ni omejena na nadpovprečne mlade, ampak je postala življenjska faza in način življenja večine mlajših, predvsem študentov med dvajsetim in tridesetim letom življenja.

V adolescenci se mladi spopadajo z različnimi socialnimi definicijami, ki jim jih daje družbeno okolje. Mladi se borijo proti tej socialni kategorizaciji ali pa jo sprejemajo in se z njo identificirajo.

V podaljšani mladosti pa to socialno etiketiranje ni več pomembno. Adolescenti se še ukvarjajo z oblikovanjem lastne samopodobe, postadolescenti pa imajo že razmeroma urejeno samopodobo in zato razpoznavajo neskladje med svojo samopodobo in družbenimi pravili. Pomembna značilnost postadolescence je tudi intenzivno preskušanje različnih življenjskih stilov in eksperimentiranje s samim seboj. Čeprav je to samoiskanje in eksperimentiranje pogosto tudi v adolescenci, pa je za postadolescente in postadolescentke bolj življenjsko zavezujoče. Rezultati tega početja so bolj dolgoročni, saj zaznamujejo tudi poznejšo odraslost.

V podaljšani mladosti mladi spreminjajo svojo identiteto in socialne vloge. Njihova identiteta in socialne vloge se razlikujejo od bolj labilne identitetne strukture adolescentov in adolescentk in od bolj zavezujočih identitet odraslih. Postadolescenti se že čutijo bolj zavezane

svojim identitetam. Spoznajo tudi, da so vse mladostniške identitete nujno prehodne in to spoznanje mlade prej frustrira kot navdušuje. Zavedajo se, da se bodo morali slej ko prej etablirati v eno od "odraslih" identitet.

Kot že rečeno, so najpomembnejše spremembe v postadolescenci povezane z odnosom med posameznikom in družbo. V postadolescenci nastopajo konflikti z družino samo takrat, kadar se starši obnašajo kot predstavniki družbe v njihovem zasebnem svetu. Predvsem se spreminja odnos mladih do staršev. Adolescenca je še v znaku nihanja med identifikacijo s starši in nasprotovanjem staršem. Postadolescenti pa odkrijejo starše kot kompleksne osebe, ki so determinirane s svojim družbenim in zgodovinskim položajem in delno s svojimi željami in obsesijami (prav tam, s. 23). Mladi se zavedo obsega družinskih tradicij, družinske usode, družinske kulture in družinske smeri razvoja. Postavi se jim vprašanje, ali naj nadaljujejo s tradicijo, usodo, kulturo itd., ali naj ustvarijo svoj lasten način življenja, vsakdanjo kulturo, smer razvoja. Postadolescenti se učijo gledati sebe in starše kot večdimenzionalne osebe, jih razumeti, zato so sposobni preseči meje perspektiv, ki jim jih zarisujejo starši.

Postadolescenca ne pomeni zaključka razvoja identitete. Mladost je uvod v naslednje spremembe, ki nastopijo pozneje v življenju posameznika oz. posameznice. V tem smislu je postadolescenca prehodno življenjsko obdobje, kot so prehodna vsa druga življenjska obdobja.

Niso vsi študentje v fazi postadolescencie, nekateri so morda v fazi podaljšane adolescence, drugi (npr. poročeni ali zaposleni) so v položaju mladih odraslih. Postadolescenca je torej možnost za posameznika, ne univerzalna značilnost vseh mladih v določeni starosti. Po mnenju Kenistona je le okoli 40 % ameriških študentov in študentk konec šestdesetih let doživljalo postadolescenca. Med neštudentsko mladino pa je bil ta odstotek veliko manjši (manj kot 20 % vseh mladih v starosti 20- 25 let). Kasnejše raziskave so pokazale vedno večje odstotke postadolescentske mladine. Postadolescenca je možnost, ki jo lahko uresniči le tisti del mladih, ki ima zanjo ustrezne materialne in socialne pogoje. Je v prvi vrsti osebni in psihološki modus mladosti, opcija, ki jo lahko izrabi le oseba, ki je uspešno dokončala identitetno krizo v adolescenci in ki reflektivno in kritično sprejema socialne vloge odraslih in svoje družbeno samoumeščanje.

Študentje in študentke so deležni najboljše kombinacije dveh glavnih

dimenzij, ki določata življenjski položaj mladih ljudi v sodobnih družbah: prostorov svobode - možnosti za eksperimentiranje in preskušanje različnih življenjskih stilov in dolžine mladosti (prav tam, s.27). Šolarje in dijake še vedno v večji ali manjši meri določa socializacija v družini. Družina in šola komplementarno sestavljata socializacijski prostor mladih. Študentje pa so praviloma že dokaj samostojni. Glavna odvisnost od izvornih družin je ekonomska in socialnovarstvena. Socializacijski učinki izvirne družine so majhni glede na socializacijske učinke študija, vrstniških skupin in partnerskih zvez. Študij je čas, ko se v identitetnem razvoju dogajajo največje spremembe (Waterman, 1985). Fakultetno okolje omogoča študentom različne izkušnje, ki usmerjajo adolescentovo pozornost na identitetna vprašanja, pa tudi različne poti razreševanja le-teh. Rezultati številnih študij potrjujejo uspešen razvoj identitete od prvega do zadnjega letnika študija.

V zadnjem času se veliko študij ukvarja z razvojem identitete v odrasli dobi, v glavnem pa povzemajo misel, da je odraslost obdobje, ko se občutek osebne identitete krepi. Spremembe pa se dogajajo tedaj, ko se spremenijo življenjske okoliščine.

Na splošno lahko zaključimo, kar potrjujejo številne raziskave, da drži Eriksonova teza o identitetnem razvoju, ki prinaša na prehodu iz adolescence v odraslost progresivne spremembe v identiteti. Sploh je šele pozna adolescenca oz. postadolescenca tisto obdobje, v katerem kognitivni in fiziološki razvoj, socialna pričakovanja in izkušnje omogočajo mladostniku, da si oblikuje identiteto. Identiteta se ponavadi utrdi po zaključku študija, vendar se še nadalje razvija skozi življenje, še posebno ob pomembnejših spremembah v življenju (poroka, rojstvo otroka, razveza, smrt bližnjih ipd.). Premalo pa je raziskav, ki bi se ukvarjale z mladostniki, ki ne študirajo in se zaposlijo oz. so brezposelni.

3. Razvoj identitete pri mladostnicah

Erikson je prvič spregovoril o identiteti ženske leta 1968 v kontroverznem delu "Women and the Inner Space", ki ga je dodelal nekaj let kasneje - tudi pod vplivom feminističnega gibanja. Iz njegovih del izhajajo naslednje ugotovitve, ki jih moramo razumeti z vidika časa, v katerem so nastale: (1) jedro identitete ženske se oblikuje v medosebnih odnosih, poklicna in ideološka vprašanja so za žensko stranskega

pomena, (2) reševanje identitetnih vprašanj ostaja pri mladostnicah delno odprto in se zaključi šele po poroki in izkušnji materinstva, ter (3) razvoj identitete pri dekletih ne poteka nujno po predvidenem vrstem redu stadijev, temveč se lahko intimnost in generativnost razvijata sočasno. Waterman (1993, s.45) povzema kasnejše Eriksonove ugotovitve, ki ne predvidevajo nujno razlik med spoloma v oblikovanju identitete. Kljub različnim biološkim predispozicijam lahko pričakujemo razlike v vsebini identitetnih izbir, ni pa nujno, da se razlike kažejo v procesu. Mladostniki obeh spolov gredo skozi podobne izkušnje krize in zavez.

Pred letom 1980 tako večina raziskav ni namenjala pretirane pozornosti vplivu spola v procesu razvoja identitete (Waterman, 1985, po Muussu, 1996). Prvi merski instrumenti so bili namenjeni le mladostnikom, kasneje pa so pod vplivom Eriksonovih razmišljanj uvrščali vanje tudi druge - bolj "ženske" teme. Tako so raziskovalci ločili pretežno "moške" teme (poklic, religija, politika) in pretežno "ženske" teme (spolnost in spolne vloge). V osemdesetih letih so menili, da je oblikovanje identitete pri dekletih pretežno v vzpostavljanju ravnotežja med identitetnimi vprašanji in interpersonalnimi vsebinami. Kar pa ne pomeni, da interpersonalne vsebine za moške niso pomembne in da poklicne in ideološke teme niso pomembne za dekleta. Nasprotno, Krogerjeva (1986) je ugotovila, da je poklic tako za študentke kot za študente iz Nove Zelandije najpomembnejša tema. Enako je ugotovil še Bilsker v Kanadi. Pattersonova in sodelavci (1992, s.18) trdijo, da se vzorci oblikovanja identitete spreminjajo glede na socialno okolje. V zgodnjih raziskavah so ugotavljali, da sta za dekleta statusa oblikovane in privzete identitete podobna, prav tako pa tudi moratorij in status razpršene identitete (več o Marcijevi teoriji identitetnih statusov glej Poljšak Škraban, 1997). Marcia (1980) je menil, da starši ne spodbujajo deklet toliko k eksploraciji, zato je razumljivo, da le-te v večji meri privzemajo identiteto od staršev. V osemdesetih je družba začela bolj vzpodbujati izbire in netradicionalne vloge žensk. Tako so spremembe v vlogi ženske kot rezultat ženskih gibanj omogočile dekletom, da na zelo podoben način kot fantje izkusijo moratorij, ki ga starši in drugi odrasli spodbujajo s spodbujanjem eksploracije.

Novejše raziskave so metodološko precej napredovale. Študije, ki primerjajo razlike med spoloma v procesu oblikovanja identitete, navajajo različne rezultate, toda bolj se nagibajo k ugotavljanju podobnosti kot razlik. Iz njih se lahko razbere nekaj temeljnih ugotovitev

(po Muussu, 1996,s.75): (1) na najbolj tradicionalnih področjih raziskovanja identitete (t.j. izbira poklica, religija, odnos do politike) razlik med spoloma večinoma ni opaziti, (2) prav tako ni razlik v časovnem zaporedju razvoja identitete in (3) tudi ne v osebnostnih lastnostih za vsak identitetni status posebej.

Obstajajo pa razlike na področju spolnosti in na nekaterih področjih, ki so jih začeli raziskovati šele v zadnjem času.

Marcia (1995) pravi, da je identiteta žensk kompleksnejša kot identiteta moških. Identiteta moških pa je bolj usmerjena v razreševanje le enega določenega vprašanja.

Pri ženskah gre bolj za uravnoteženje in organizacijo vsebin v organsko celoto. Pri oblikovanju svoje identitete upoštevajo tudi interakcijo s pomembnimi drugimi, kar je v svojih raziskavah potrdila tudi Josselsonova (1987, po Adams in dr.,1994). Ugotovila je, da dekleta oblikujejo in utrjujejo svojo identiteto predvsem v socialnih odnosih, ki jih vzpostavljajo z vrstniki, partnerji in družino - sorojenci in starši. Vendar hkrati poudarja, da je za vse - tako za moške kot za ženske pomembno, da razvijajo bolj diferencirane oblike odnosov, hkrati pa skrbijo tudi za samorealizacijo. Avtorica govori o osmih dimenzijah, ki opredeljujejo prostor odnosov posameznika. Gre za primarne, pogosto preverbalne in nezavedne, kot kasneje razvite dimenzije, ki zahtevajo do neke mere razvito kognicijo in so večinoma zavedne. Tako vidi razvoj identitete v kontinuiranem (t.j. vedno znova na novo) vzpostavljanju odnosa z drugimi in ne le v separaciji. Avtorica doda zavezi in eksploraciji tretjo dimenzijo, to je povezanost s pomembnimi drugimi. Skozi to perspektivo vidi *status razpršene identitete* brez zaveze in eksploracije ter z občutkom izolacije. Mladostnica je od staršev ali starševskih figur oddaljena ali odtujena ("Ne vem, kje sem jaz, vem pa, da ste vi daleč."). Mladostnice v *statusu privzete identitete* privzemajo trdne zaveze, ki odražajo zaveze staršev ("Tukaj sem, z vami."). Mladostnice se v *statusu moralitorija* borijo med svojimi potrebami po samoodločanju in vdanostjo staršem ("Če sem jaz tukaj, ali ste vi še vedno tam, z menoj?"). V *statusu oblikovane identitete* pa se mladostnice lahko postavijo z odločitvijo ("Tukaj sem.") ker so trdno zasidrane v odnose, ki jim zaupajo in jim dovoljujejo avtonomijo. Kaže, da spremembe v pomembnih odnosih pogosto prispevajo k reformuliranju identitete pri ženskah, še posebej takrat, ko se ženske ne čutijo več toliko odgovorne za

druge (npr. ko otroci odrastejo, se razvežejo, ipd.) (po Patterson in dr., 1992, s.20).

Marcia (1993, s.37) povzema Krogerjevo, ki poudarja, da je potrebno raziskovati adolescentkine metaodločitve o tem, kako uravnovešati identitetne vsebine, in istočasno pretehtati posledice svojega ravnanja v odnosu do pomembnih drugih.

Raziskovalci tudi ugotavljajo, da velja Eriksonova teza, da se mora identiteta, ki je temelj intimnosti, razviti predhodno, predvsem pri moških. Za ženske pa ugotavljajo, da se lahko oba stadija razvijata sočasno (Orlofsky, 1993). Slednje je na slovenskem vzorcu potrdila tudi Poljšak Škrabanova (1996). Dyk in Adams (1990, po Muussu, 1996) ter Matteson (1993) pa celo trdijo, da dekleta prej dosežejo intimnost, šele nato zaključijo proces razvoja identitete.

Gilliganova (1982, po Muussu, 1996) govori o dveh različnih načinih funkcioniranja: (1) o moškem načinu, za katerega je bolj značilen razumski pristop, in (2) o ženskem načinu, za katerega je značilen emocionalen pristop. Pri obeh spolih sta možna oba načina, večinoma pa moški bolj funkcionirajo po prvem, ženske pa po obeh načinih, kar se kaže tudi na rezultatih v zvezi s pojavljanjem razvoja identitete in intimnosti. Tako se pri mladostnikih praviloma prej razvije identiteta kot intimnost, pri mladostnicah pa obstajajo različni vzorci.

Marcia (1993) je analiziral spolne vloge (*moškost* - visok dosežek na dimenziji moškosti, *ženskost* - visok dosežek na dimenziji ženskosti, *androgenost* - visok dosežek na dimenziji moškosti in ženskosti in *nediferenciranost* - nizek dosežek na obeh dimenzijah) in ugotovil, da je pri oblikovanju identitete posebno za mladostnice pomemben visok dosežek na dimenziji moškosti, pri razvoju intimnosti pa je za mladostnike pomemben visok dosežek na dimenziji ženskosti. Tiste osebe, ki dosegajo visoke skore na dimenziji moškosti in ženskosti (*androgenost*), dosegajo visoke rezultate tako pri oblikovanju identitete kot intimnosti.

Archerjeva (1989, po Muussu, 1996) se je v svojih raziskavah predvsem ukvarjala z procesom razvoja identitete znotraj področij glede na spol. Na področjih poklicne izbire, vere in spolne vloge (kot že prej ugotovljeno) tudi ona ni ugotovila razlik. Pač pa le-te obstajajo na področju politične opredelitve (kjer dosegajo mladostniki več privzete in mladostnice več razpršene identitete) in glede družinskih vlog (kjer dosegajo dekleta več moratorija in oblikovane identitete kot fantje).

Tudi ona se strinja z Marcijevo ugotovitvijo, da poteka proces oblikovanja identitete pri dekletih kompleksneje kot pri fantih.

Archerjeva (1992, s.54) tudi opozarja, da je pogosto posameznik dejaven na določenem področju, kjer preverja vrednote, cilje, prepričanja, kar je tudi opazno na rezultatih, dobljenih z različnimi merskimi instrumenti. Opredelitve do vprašanj na drugih področjih v tem času mirujejo in se aktivirajo kasneje.

Avtorica (prav tam, s.56) je kritična do vzpostavljene dihotomije v veljavni teoriji med intrapersonalnimi kot moškimi temami in interpersonalnimi kot ženskimi temami. Meni, da temelji ta pogled na tradicionalni evrocentrični perspektivi in v sedanjem času nikakor več ne zadostuje. Razmišljanje utemeljuje z mnenjem feministične avtorice (Frye, 1990, po Archer, 1992), ki trdi, da je v metodologiji raziskovanja identitete žensk potrebno prisluhniti zgodbam posameznic in njihovim doživljanjem znotraj posameznih tem in področij, nato pa iskati morebitne vzorce, ki se ponavljajo. Ni pa mogoče vnaprej predpostavljati le določenega vzorca, po katerem se identiteta oblikuje. Zatorej vidi možen razvoj v teoriji razvoja identitete v metodološko drugačnem, sodobnejšem pristopu, v katerem je potrebno zelo skrbno analizirati poleg notranjih tudi zunanje, socialne dejavnike, ki so med seboj pomembno povezani s posameznikovo sposobnostjo oblikovanja identitete na zdrav način.

4. Zaključek

Kot je poudaril že Keniston, vidimo, da je za raziskovanje identitete pomembno, da raziščemo socialno okolje posameznika, saj nam ti podatki v veliki meri pomagajo pri razumevanju procesa oblikovanja identitete. In to iz več razlogov. Naj naštejemo samo nekatere: (1) ker je že narava postadolescence v zavedanju neskladja med lastno samopodobo in družbenimi pravili, (2) ker je postadolescenca možnost, ki jo lahko izkoristi le tisti del mladih, ki ima zanj ustrezne materialne in socialne pogoje, (3) in so okoliščine vzgoje, ki je pri nas v glavnem še vedno tradicionalna, pomembne za razumevanje procesa oblikovanja identitete. Odgovori na ta tri vprašanja nam bodo pomagali tudi pri opredelitvi značilnosti krize, ki jo mladostnik ali mladostnica preživlja, saj bomo le na ta način lahko spoznali, ali gre pri posamezniku za postadolescentno krizo ali za nadaljevanje razreševanja nerazrešenih vprašanj iz adolescence.

Pridružujem se mnenju Archerjeve, ki je kritična do vzpostavljenega teoretičnega konstrukta dihotomije v raziskovanju identitete, ki ločuje interpersonalne in intrapersonalne teme in znotraj tega išče razlike med spoloma.

Študije spolnih vlog nakazujejo, da je za razvoj identitete in intimnosti pomembno, da se razvije dimenzija androgenosti, t.j., da ima posameznica (kot tudi posameznik) dobro razvito tako dimenzijo moškosti kot ženskosti. Ženske v naši družbi, ki so večinoma zaposlene (v nasprotju z ženskami v nekaterih kulturah na zahodu), se že dolga leta ukvarjajo z vprašanji usklajevanja intrapersonalnih in interpersonalnih tem. Večina jih je bila prisiljena dejavno usklajevati poklicno in družinsko življenje. Kar so, predvidevam, z vzgojo vzpodbujale tudi pri svojih hčerah. Lahko rečemo, da se večina moških na področju usklajanja poklicnega in družinskega življenja slabše znajde, saj menim, da jih družba v tem smislu nikakor ne spodbuja.

Tako se nam odpira vprašanje identitete moških in vpliva očeta na razvoj identitete svojega sina ali hčere.

Navedeni zaključki v teoriji me vodijo v razmišljanje, kako in s kakšnimi sporočili vzgajamo fante. In menim, da je v sodobni družbi prav na tem mestu potreben preskok. In sicer k spodbujanju razvoja interpersonalnih odnosov in intimnosti in k vzpodbujanju meta odločitev - v smislu uravnovešanja identitetnih vsebin in hkrati tehtanja posledic svojega ravnanja v odnosu do pomembnih drugih, o čemer govorijo tudi sodobne knjige o vzgoji (Elium, Elium, 2000). Avtorja poudarjata, da je čas, da tudi moške naučimo skrbeti za druge in ljubezni do samega sebe.

5. Literatura

Adams, G.R., Gullotta, T.P., Markstrom- Adams, C. (1994). *Adolescent Life Experiences*. Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.

Archer, S.L. (1992). Feminist's Approach to Identity. V Adams, G.R., Gullotta, T.P., Montemayor, R. (ur.), *Adolescent Identity Formation*. London: Sage Publications, s.25-49. Elium, J., Elium, D. (2000). *Vzgoja sinov*. Ljubljana: Orbis.

Kobal, D.(2000). *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Kroger, J. (1986). The relative importance of identity status interview components: Replication and extension. *Journal of Adolescence*, 9, 537-554.

Marcia, J.E. (1980). Identity in Adolescence . V Adelson, J.(ur.), *Handbook of Adolescent Psychology*. New York: John Wiley and Sons, 159-187.

Marcia, J.E. (1995). The Status of Statuses: Research Review. V Marcia, J.E., Waterman, A.S., Matteson, D.R., Archer, S.L., Orlofsky, J.L, *Ego Identity*. New York: Springer-Verlag, 22-41.

Muuss, R.E. (1996). *Theories of Adolescence*. New York: The McGraw-Hill Companies.

Orlofsky, J.L. (1995). Intimacy Status: Theory and Research. V Marcia, J.E., Waterman, A.S., Matteson, D.R., Archer, S.L., Orlofsky, J.L, *Ego Identity*. New York: Springer-Verlag, 111- 136.

Patterson, S.J., Sochting, I., Marcia, J.E. (1992). The Inner Space and Beyond: Women and Identity. V Adams, G.R., Gullotta, T.P., Montemayor, R.(ur.), *Adolescent Identity Formation*. London: Sage Publications, 9-24.

Poljšak Škraban, O.(1996). *Vloga družine v razvoju in oblikovanju identitete mladostnikov v pozni adolescenci*. Magistrska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.

Poljšak Škraban, O.(1997). Oblikovanje in razvoj identitetnih statusov pri študentih socialne pedagogike. *Socialna pedagogika*,1(1) 45-59.

Ule Nastran, M., Rener, T., Mihelj, V., Kurdija, S. Mencin Čeplak, M. (1996). *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Urad RS za mladino, Zavod RS za šolstvo.

Waterman, A.S. (1985). Identity in the context of adolescent psychology. V Waterman, A.S.(ur.), *Identity in Adolescence: Processes and contents*. San Francisco: Jossey- Bass.

Waterman, A.S.(1995). Developmental Perspectives on Identity Formation: From Adolescence to Adulthood. V Marcia, J.E., Waterman, A.S., Matteson, D.R., Archer, S.L., Orlofsky, J.L, *Ego Identity*. New York: Springer-Verlag, 42-68.

Pregledni znanstveni članek, prejet septembra 2000.

Integracija in (ali) inkluzija oseb s posebnimi potrebami v normalno socialno okolje

Integration and/or inclusion of persons with special needs in the normal social environment

Nataša Demšar Pečak

Povzetek

Nataša Demšar
Pečak, prof. lik.
ped., Gorazdova
2, 1000
Ljubljana

Članek povzema nekaj definicij integracije in jih primerja s pojmom vključevanja. Posebej se ukvarja z vprašanji vzgojno izobraževalne integracije ter pomembnostjo integracije v zaposlovanju.

Ključne besede: integracija, vključevanje, zaposlovanje

Abstract

This article first summarises a few definitions of integration and compares them with the notion of inclusion. It looks in particular at the question of educational inte-

gration and importance of integration in employment.

Key words: integration, inclusion, employment

1. Namesto uvoda

V vseh družbah sveta še vedno obstajajo ovire, ki preprečujejo invalidom (oziroma osebam s posebnimi potrebami), da bi uveljavljali svoje pravice in svoboščine in jim otežkočajo polno vključevanje v aktivnosti njihovih družb. Države so odgovorne za to, da sprejmejo ustrezne ukrepe, s katerimi odstranjujejo takšne ovire²⁵.

2. Eden izmed ukrepov je lahko tudi integracija

Beseda *integracija* izvira iz latinščine in pomeni doseganje celovitosti v smislu obnove ali prenove celote. Integracija pomeni tudi povezovanje posameznih enot, delov v večjo celoto, pomeni pa tudi priti do enakovrednega članstva v skupnosti (SSKJ).

Lahko se vprašamo, pravi Soldo (1986), ali pojem *integracija* ustreza glede na svoj pomen? Kadar govorimo o osebah (otrocih) s posebnimi potrebami, ki so sedaj vključene v splošne družbene organizacije, npr. vzgojno izobraževalne, pred tem pa so obiskovale posebne oziroma specialne organizacije, ima integracija svoj pravi pomen, saj je prišlo do povezovanja, združevanja oseb, ki so bile do sedaj ločene. V kolikor pa otroci s posebnimi potrebami niso obiskovali specialnih šol, ampak so bili že v začetku vključeni v redni vzgojno izobraževalni program skupaj z osebami brez okvar in primanjkljajev, potem pojem integracija v dobesednem pomenu ne ustreza, saj ni bilo poprejšnjega ločevanja (segregacije).

3. Vzgojno-izobraževalna integracija

Ko govorimo o vzgojno-izobraževalni integraciji mislimo s tem na povezovanje, spajanje, združevanje otrok s posebnimi potrebami z otroki brez okvar in primanjkljajev - v vzgojno izobraževalnem procesu v rednih ustanovah za vzgojo in izobraževanje. (Soldo, 1986)

Po letu 1970 je gibanje vzgojno-izobraževalne integracije doživelo v svetu pravi razcvet.

²⁵ Standardna pravila OZN za izenačevanje možnosti invalidov, Predgovor, 15. odstavek.

Če lahko osebe s posebnimi potrebami živijo v skupnosti z osebami brez okvar in primanjkljajev v svetu odraslih, tudi v zgodnjem obdobju osebnega razvoja ne smejo biti ločene (Soldo, 1986). Tako npr. Bonderer (po Soldo, 1986) pravi, da se pod integracijo lahko razume enostavno prilagajanje oseb s posebnimi potrebami veljavnim pogojem življenja in dela večine, pomeni pa tudi prilagajanje večine, širše družbene sredine osebam s posebnimi potrebami. Ko se je integracija začela uveljavljati, je prevladovalo mišljenje, da je najpomembneje vključiti otroke s posebnimi potrebami v redne ustanove za vzgojo in izobraževanje. Seveda je treba tako otroka kot tudi organizacijo prej pripraviti na integracijo, za katero pa je treba izpolniti niz predpostavk.

Warnock in Soeder (po Soldo, 1986) govorita o več različicah integracije:

- Prva stopnja je *integracija po lokaciji*, to pomeni, da se redno in specialno poučevanje izvaja na istem mestu, npr. v šoli, vendar brez kakršnekoli organizacijske povezanosti, komunikacije in medsebojnih aktivnosti. Otroci se lahko med seboj vidijo, vendar ostajajo ločeni.
- Druga stopnja je *funkcionalna integracija*, pri kateri se ustvarjajo medsebojne aktivnosti v istih prostorih z isto opremo. Tudi učiteljski svet je isti, saj v vseh razredih poučujejo isti učitelji, le da po različnem učnem programu.
- Tretja stopnja je *socialna integracija*, ki upošteva obe predhodni fazi ob ustvarjanju medsebojnih stikov in komunikacije do čvrste interakcije otrok s posebnimi potrebami in otrok brez okvar in primanjkljajev. Kljub temu, da je tretja faza integracije najkompleksnejša, temelji tako kot tudi drugi dve fazi na fizični namestitvi otrok s posebnimi potrebami v redne oblike vzgoje in izobraževanja.

Pri tem se pojavi, kot pravi Zovko (po Soldo, 1986), problem razločevanja fizične integracije od psihično smiselne integracije, saj se je treba izogniti situacijam, v katerih so osebe s posebnimi potrebami fizično integrirane, socialno pa še vedno segregirane. Namreč, na podlagi mnogih raziskav je bilo ugotovljeno, da je odnos širše družbene skupnosti, in ne redko tudi strokovnjakov, do otrok s posebnimi potrebami pesimističen in poln stereotipov. Tako razmišljanje pa je tudi rezultat psihosocialnih barier, ki so največja prepreka socialne inte-

gracije teh otrok. S širšega socialnega vidika se otrok, ki je bil predhodno socialno stigmatiziran, sedaj skupaj z drugimi otroki vzgaja in izobražuje, s tem pa se z njimi združuje in izenačuje, torej se integriira.

Po mnenju Dominkuša (1997), pa kljub temu, da ima koncept šolske integracije mnogo ustvarjalcev, ki si prizadevajo in želijo vključiti otroke s posebnimi potrebami v redni šolski sistem, integracija ne poteka tako uspešno, kot bi morala. Razlogi so različni, kaj pogost očitek pa je, da se integracija izvaja preveč mehanično, da se preveč investira v tako imenovano tehnično infrastrukturo, da pa je neučinkovita in neustrezna predvsem priprava socialnega okolja, od lokalne skupnosti do šole oziroma razreda, v katerega se otrok s posebnimi potrebami vključuje.

Proces prehajanja iz segregiranih v integracijske oblike šolanja je treba skrbno načrtovati in pri tem zagotoviti polno sodelovanje specialnih šol z rednimi šolami in drugimi oblikami izobraževanja.

4. Primerjava inkluzije in integracije

Zaradi velikih potreb človeštva po ustrežnejšem socio-emocionalnem razvoju srečujemo danes novo usmerjevalno idejo za razvoj vzgoje in izobraževanja ter družbe v edukaciji vseh otrok v eni šoli – inkluzijo.

Inkluzija je globlji koncept kot integracija. Inkluzija zahteva, da se tradicionalni medicinski model manjka opusti in nadomesti s socialno-pedagoškim modelom (Galeša, 1995). Inkluzija-vključevanje pomeni prizadevati si, da postane subjekt del celote. Beseda izvira iz latinščine in pomeni zapreti vrata za nekom, ki je vstopil v hišo (SSKJ). Čeprav se izraza integracija in inkluzija velikokrat uporabljata kot sinonima, obstaja težnja, da se izraz integracija v celoti zamenja z inkluzijo oziroma z vključevanjem. Nekateri avtorji menijo, da je integracija cilj, vključevanje pa proces, s katerim ta cilj dosežemo (Šučur).

Inkluzija - vključevanje tistih, ki so bili izključeni, je prvi korak k integraciji (O'Éien in Forest, 1998), saj vključitev ni samo namestitev otroka s posebnimi potrebami v običajni razred, je način, kako se spoprijeti z neenakostjo, raznoterostjo, različnostjo ... (Galeša, 1995), z drugimi besedami, inkluzija pomeni (Dominkuš, 1997) živeti drug z drugim, ne pa samo obstajati drug ob drugem.

Marsha Forest in Jack Pearpoint pravita (po Galeša, 1995), da inkluzija ali vključenost pomeni združenje, priključitev, kombinacijo, objem, udeležitev, sprejetost, biti drug z drugim in skrbeti drug za drugega. Pomeni tudi povabiti starše, otroke in druge člane skupnosti, da postanejo člani nove kulture. Za njiju je inkluzija druženje na podlagi novega vzpodbudnega edukacijskega koncepta (kooperativno učenje, edukacija odraslih, celovit jezik...). Jedro problema procesa inkluzije je (Galeša, 1995) v ponovnem ugotavljanju, prepoznavanju in ocenjevanju lastnih strahov in fantazij v zvezi z drugačnostjo, prizadetostjo, motenostjo in invalidnostjo. Tako postane inkluzija priložnost in katalizator za ustvarjanje boljšega, bolj humanega in demokratičnega šolskega sistema. Inkluzija (Galeša, 1995) ne pomeni, da smo vsi enaki, da se v vsem strinjamo. Inkluzija nas uči, da večje ko so razlike med nami, večja je naša možnost da ustvarimo novo vizijo, uči nas tudi, kako sprejemati ljudi, ki so drugačni od nas, in kako sprejemati svojo drugačnost (Galeša, 1995).

V moralno normativističnih konceptih Dürkheim-ovske sociologije je pojem integracije pomenil predvsem asimilacijo (prilagajanje). Vključevanje pa, ravno nasprotno, pomeni proces vključevanja v širše družbeno okolje z določeno stopnjo osebne identitete. Integracija pomeni enosmerno prilagajanje manjših skupin družbi, inkluzijo pa sestavlja dvosmerno prilagajanje: manjšina se prilagaja večini in narobe. Z drugimi besedami to pomeni, da inkluzija zahteva spremembe tako pri manjšini kot tudi pri večini (Šučur,).

Kljub temu, da je inkluzijo težko opredeliti, pomeni, kot pravi Galeša (1995), nov model razmišljanja in šolanja za naslednje stoletje. Iz nje izhajajo naslednje vrednote:

- sodelovanje in ne medsebojno tekmovanje,
- soudeležba in ne prisiljenost,
- odnosi in ne osamitev,
- medsebojna odvisnost in ne neodvisnost,
- prijateljstvo in ne osamljenost.

Načelo vključenosti, pravi Jones (po Šelih), je tisto dodatno načelo, ki naj omogoči ljudem, še posebej pa otrokom, ki so drugačni, dejavno in njihovim sposobnostim prilagojeno udeležbo v družbenem življenju.

Šučur (1997) ugotavlja, da inkluzija zagovarja individualizacijo, integracija pa univerzacijo, kar pomeni, da je model integracije najpo-

gosteje potekal v sklopu nekega enotnega standarda, ki ni vseboval samo določene skupine norm, temveč tudi določeno stopnjo dosežkov. Natančneje rečeno je popolna integracija posameznikov ali skupine zahtevala sodelovanje v družbenih procesih in institucijah na "povprečen" način ob doseganju "povprečnih" rezultatov.

Ko govorimo o inkluziji pa ugotovimo, da posamezniki ali skupine delujejo v družbenih procesih na njim lasten oziroma edinstven način. Vsak posameznik ima svoje lastne oblike sodelovanja, vendar tudi ravni ustvarjanja. Šučur pravi, da enakost ali "povprečnost" dosežkov ni zadosten predpogoj za popolno "integriranost" in vključenost oseb s posebnimi potrebami v normalno socialno okolje. Individualne razlike postajajo temelj družbene povezanosti, ne pa "področje povprečnosti", saj lahko skupne družbene cilje dosežemo na tak način, da omogočimo doseganje teh ciljev z različnimi diferenciranimi oblikami in programi, kot tudi individualnimi sposobnostmi, zmožnostmi ter potrebami in željami vsakega posameznika.

Potreba po integraciji (Dominkuš, 1998) se nanaša na različna obdobja in področja življenja oseb s posebnimi potrebami. Prehajanje skozi različne stopnje izobraževanja, vključno z zgodnjo obravnavo ter predšolo ter prehajanjem iz specialnih v redne šole in prehod iz šolskega obdobja v odraslo življenje, so za posameznika prelomne ter zelo pomembne točke.

Ko razmišlja Dominkuš (1998) v svojem prispevku o integraciji, pravi, da dostopnost izobraževalnih ustanov za osebe s posebnimi potrebami na žalost upada premosorazmerno s stopnjo njihove zahtevnosti, najboljše je v vrtcih in najslabše na univerzi. Zakonodaja mora zagotavljati dostopnost do rednih šol na vseh stopnjah oziroma ravnih izobraževalnega sistema, vključno z višjim in visokim šolstvom. Pri tem mora upoštevati naslednje vidike:

- fizični dostop do ustanov,
- dostopnost učnih programov,
- dostopnost do ustreznih oblik financiranja.

Pri tem je treba zlasti poudariti, da mora imeti učenec, dijak ali študent s posebnimi potrebami zagotovljeno primerno denarno pomoč, ne glede na to, ali je vključen v redno ali specialne izobraževalno ustanovo. Osebam s posebnimi potrebami moramo nuditi in zagotoviti učinkovito podporo in jim omogočiti prilagajanje sistema, ne pa

zahtevati od posameznika, da se prilagodi sistemu. Zlasti pomembno je načrtovanje prehoda iz šolskega obdobja v zaposlitev oziroma odraslost. Pri tem je izrednega pomena ustrezno poklicno svetovanje in vodenje. Pri nas je vprašanje prehajanja pogostokrat rešeno na neustrezen način predvsem zaradi tega, pravi Dominkuš (1998), ker so za posamezna otrokova življenjska obdobja zadolžena različna resorna področja, ki pa med seboj niso kakovostno in primerno povezana ter usklajena.

5. Integracija oseb s posebnimi potrebami na področju zaposlovanja

Delo oziroma zaposlitev ima v sodobnem svetu velik pomen ne le zaradi ekonomske vrednosti kot izvora sredstev za preživetje, temveč tudi zaradi svoje socialne (socialni stiki, socialni statusi) in psihološke (zagotavlja samozaupanje) vrednosti (Uršič in Drobnič, 1998). Drobnič (1995) pravi, da je delo oziroma zaposlitev v veliki večini družb visoko cenjeno in to ne zgolj zato, ker je način za pridobivanje materialnih sredstev, ki omogočajo kritje splošnih in posebnih potreb človeka, pač pa tudi zato, kot pravi Acton (po Drobnič, 1995), ker je pomemben element, ki omogoča integracijo oseb s posebnimi potrebami (invalidov) v normalni tok življenja v okviru skupnosti.

Definicija pravi, da so *invalidi* ljudje, ki so zaradi *invalidnosti* - telesne, senzorne, duševne ali intelektualne narave - ovirani v primerjavi z vsemi drugimi pri vključevanju pod enakimi pogoji in na enako učinkovit način na vsa področja življenja v skupnosti (Uršič, 1998). Vključno z družino in šolo je delovno mesto arena, v kateri se oblikujejo socialne vezi, razvijajo socialna znanja, utrjuje ali pa izgublja socialni status. Če invalidna oseba ni udeležena v delovnem procesu, je brez priložnosti oziroma je ločena in ovirana v smislu integracije v skupnost, saj delo oblikuje osnovno identiteto, samospoštovanje, splošno organizacijo življenja, služi pa tudi ohranjanju telesnega in duševnega zdravja. Zato je vloga dela v smislu uresničevanja ideje "enakosti in polnega vključevanja" izjemnega pomena (Uršič, 1998).

Položaj invalidov oziroma oseb s posebnimi potrebami v smislu pridobitve dela je zaradi zmanjšanih zmožnosti za delo, mobilnostnih težav, težje prilagodljivosti, mnogo slabši od kategorije neinvalidov, oziroma oseb brez posebnih potreb, zato je delež invalidov med brezposelnimi veliko večji kot pri neinvalidih (Drobnič, 1995).

Brejc (po Drobnič, 1995) pravi, da invalidi pogosto predstavljajo v očeh delodajalcev manj zanesljive iskalce dela, saj le ti sledijo stereotipu, da običajno niso dovolj vztrajni, dobri in učinkoviti. Zanje velja tudi, da je njihova delazmožnost manjša. Zmanjšana delazmožnost je odločilnega pomena za položaj na trgu dela. Zato je za invalide značilen manj ugoden položaj v dostopnosti do zaposlitev, ki so bolj plačane, nudijo dobro nagrado ali ugled in so tako ali drugače visoko cenjene. Vsekakor pa je ekonomska integracija invalidov, kot pravi Wehrens (po Kroflič, 1998), ključ za integracijo invalidov na vseh področjih.

Da bi se osebe s posebnimi potrebami lažje integrirale v delovni proces in da bi imele enake možnosti zaposlitve, je treba uveljaviti različne ukrepe oziroma ravnanja. Socialne države so razvile vrsto kompenzacijskih mehanizmov, ki zagotavljajo enake možnosti zaposlovanja invalidov. Naštejmo nekaj najpomembnejših:

- odobrena dodatna sredstva za njihovo usposabljanje z različnimi tehničnimi pripomočki, ki kompenzirajo tako ali drugačno prizadetost,
- prednost vstop v zaposlitev pred zdravimi,
- poklicno rehabilitacijo v primeru bolezni ali invalidnosti,
- zagotovitev dostopnosti do delovnega mesta z odstranitvijo različnih transportnih ovir,
- varovalni mehanizmi pred izgubo zaposlitve, ne sme biti tehnološki višek,
- ustrezne finančne kompenzacije zaradi zmanjšanja delovnih učinkov,
- zaposlitev v posebnih proizvodnih organizacijah.

Na področju zaposlovanja je integracija oseb s posebnimi potrebami utemeljena z vidika človekovih pravic kot tudi z vidika finančne učinkovitosti. Doslej so se z usposabljanjem takih oseb ukvarjale predvsem ustanove s socialnega področja. Nov pristop pri zaposlovanju invalidov z vidika človekovih pravic pa terja novo strategijo usposabljanja invalidov, ki bo vključevala poleg dosedanjih izkušenj na socialnem področju tudi zahteve ekonomije in zakonitosti trga delovne sile (Kroflič, 1998). Študije o ekonomskih učinkih rehabilitacije ugotavljajo, da z nekaterimi ukrepi, kot je prekvalifikacija ali subvencija plače, postane z ekonomskimi merili nezaposljiv invalid zopet zapos-

ljiv oziroma se njegov položaj na trgu delovne sile izboljša in tako postane zanimiv tudi za delodajalce (Drobnič, 1995). Da bi se osebe s posebnimi potrebami lažje integrirale v delovni proces in v normalno socialno okolje nasploh, moramo še naprej vzpodbujati različne ukrepe oziroma ravnanja, ki jim bodo omogočala aktivno vključevanje in izenačene možnosti v družbi.

6. Literatura

Galeša, M. (1995). *Specialna metodika individualizacije*. Radovljica: Didakta.

Galeša M. (ur.) (1996). *Standardna pravila OZN za izenačevanje možnosti invalidov*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za invalide.

O'Brien, J., Forest, M. (1998). *Akcija vključevanja: Kako pomagati šolam pri vključevanju otrok s posebnimi potrebami v redne oddelke*. Ljubljana: Sonček - Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije.

Preželj, B., Svetlik, I. (1992). *Zaposlovanje: perspektive, priložnosti, tveganja*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Soldo, N. (1986). *Odgojno-obrazovna integracija djece s tjelesnom invalidnosti*. Zagreb: Mladost.

Šučur, Z. (1997). Integracija i inkluzija – sličnosti i razlike. *Defektologica Slovenica*, 5 (3), s. 7-17.

Uršič, C., Drobnič, J. (1995). *Zaposlovanje invalidov - Primerjava politik koncepcij in ukrepov*. Ljubljana: Inštitut RS za rehabilitacijo Ljubljana.

Uršič, C., Zupan, A. (1998). *Skupaj smo močnejši: Iskanje skupnega jezika med stroko, politiko in invalidi*. Ljubljana: Inštitut RS za rehabilitacijo.

Strokovni članek, prejet decembra 1999.

Koncept celostnih, prožnih socialnopedagoških pomoči²⁴

The concept of holistic and flexible sociopedagogical care

Friedhelm Peters

Povzetek

Friedhelm Peters, dr. sociologije, Fachhochschule Erfurt, Fachbereich Sozialwesen, PF 683 99013 Erfurt, Deutschland.

V članku je predstavljen in kritično primerjan s klasičnimi, sodoben koncept vzgojnih pomoči mladim s težavami v socialni integraciji. Koncept je razvit na Nizozemskem, razvija pa se tudi v Nemčiji. Temeljne usmeritve novega koncepta se od klasičnih oblik pomoči mladim razlikujejo predvsem v tem, da gre za celostno obliko pomoči (ena sama ustanova prevzame odgovornost za otroka/mladostnika in družino) in po potrebi koordinira in vključuje tiste ukrepe (intervencije), ki se v procesu nujenja pomoči pokažejo kot nujne in individualno ustrezne. Na ta način se skuša preseči razdrobljenost, prevelika specializacija ponudb pomoči, kar vodi v razpetost uporabnikov med različne nosilce in ustanove. Ustanova, ki prevzame odgovornost za uporabnika (praviloma tista, s katero se uporabnik prvič sreča),

²⁴ Prevod članka *Flexible und integrierte Erziehungshilfen: Eine Zwischenbilanz*. *Neue Praxis*, 1997 (27), št. 4, s. 313-327.

usklajuje nadaljnje oblike pomoči, pri čemer skrbi, da so le-te čim bolj usmerjene v konkretno življenjsko polje otroka/mladostnika oziroma njegove družine. Koncept celostnih, prožnih socialnopedagoških oblik pomoči je realizacija teoretskega diskurza "življenjske usmerjenosti". Poleg teoretičnih usmeritev in kritike obstoječih oblik socialnopedagoških oblik pomoči avtor razgrinja težave, s katerimi se srečujejo ob uvajanju koncepta v konkretno vzgojno in socialno prakso.

Ključne besede: socialno pedagoške intervencije, modeli socialno pedagoškega dela, naravnost v življenjsko polje, prožne-celostne oblike socialno pedagoškega dela, naravnost na mlade

Abstract

This article presents a contemporary concept of educational care aimed at young people with difficulties in their social integration, and offers a critical comparison of this concept with the classic ones. This new concept has been developed in Holland and recently adopted also in Germany. The approach is holistic: only one institution takes an individual or a family under its wings, and coordinates and introduces such interventions as seen necessary and suitable to the situation at the time providing care. This approach should overcome the problem of dispersal and overspecialised care offering which lead to a confusion among the users torn between various institutions. The institution which looks after an individual (usually the first one) coordinates further care and makes sure it targets as much as possible the specific life circumstances of a child/adolescent and his/her family. The concept of holistic and flexible sociopedagogical care is a natural extension of the theoretical discourse called 'life orientation'. Apart from the theory and some criticism of the current forms of socioepedagogical care, the author of the article also provides an insight into the difficulties arising from the implementation of this concept in the educational and social practice.

Key words: social pedagogical interventions, models of social pedagogical work, life context orientation, holistic and flexible sociopedagogical care, youth orientation

1. Nove oblike vzgojnega dela - med teoretično-praktičnimi izzivi in kritiko

Teoretično je sicer usklajeno, da naj se razvijajo prožnejše, celostne in k posamezniku ter njegovemu okolju usmerjene oblike pomoči, vendar smer še ne uživa splošnega "političnega" strinjanja.

S kritiko zavodske vzgoje je že pred časom postalo jasno, in se je med tem mnogokrat obnovilo ter večkrat izkustveno dokazalo, da "dom kot institucija" že na osnovi organizacijskih struktur (prim. Goffman, 1972; Peters/Wohlert, 1993), tudi ob izvedeni liberalizaciji, le težko uresniči "uspeli vsakdan" ali "priporočanja vredno bivališče". K modelu dom/zavod in skupini kot centralnem modelu vzgojnega vpliva, se je alternativno razvijalo razmišljanje individualiziranih pomoči (prožno oskrbovanje/ambulantno delo, oskrbovano posamično bivanje). Proces je skušal zmeščati toge meje "ambulantno-stacionarno" (prim. Klatetzki/Winter, 1990) in ponuditi zamisel, da vzgojno pomoč kot kombinacijo ambulantne in stacionarne pomoči ponudi ena sama ustanova oziroma "enota, center".

Nova zamisel odklanja tako domsko vzgojo kot okostenelost sedanjih vzgojnih pomoči. Novi zakon (KJHG - Zakon, ki opredeljuje vrste pomoči otrokom/mladini v ZR Nemčiji), z naštevanjem vrst pomoči v 28. členu, na nek način daje potuho sedanjemu stanju, s tem ko v 27. členu sicer omogoča različne oblike pomoči in tudi izrecno dopušča, problemom posameznika primerno organizacijo pomoči, vendar jih v praksi žal pogosto prezre ali - zaradi težavnosti proračunskega prikazovanja - zanemarja. Posledice tovrstne "okostenelosti", proti kateri je naravnana zamisel integriranih oblik pomoči, se kaže v (visoko) specializirani strukturi ponudb. Prav zaradi specializacije pa delujejo tovrstne oblike selektivno. Otroke/mladostnike zato, ker ne "ustrezajo" njihovi ponudbi ali niso primerni za določeno "stanovanjsko skupino", ali se jim tam, kjer so, "ne da več pomagati" itd., izključijo in preusmerijo na druge, dozdevno bolj primerne ali boljše (višje, bolj specializirane) vrste pomoči. Takšna praksa vodi do tega, da so nekateri otroci/mladostniki po vrsti premestitev takorekoč odrijeni, nihče več jih noče sprejeti. To reproducira življenjske situacije, ki jih označuje "pretrganje odnosov", kar je bilo izhodišče za vzgojno pomoč.

Temeljne spremembe kakovosti vzgojnih pomoči so brez temeljnih organizacijskih sprememb in brez sodelovanja ključnih "strokov-

nih centrov" neizvedljive. Zato so prav organizacijske in "miselne spremembe" predpogoj za spremembo vzorcev ravnanja v praksi.

Razmeroma mladi poizkusi oblikovanja celostnih, prožnih vzgojnih pomoči (enote oziroma centri za pomoč mladim) so v Nemčiji postali predmet razprav in očitkov, ki so leteli tako na nenatančen opis dejavnosti teh centrov kot na praktično odstopanje od – po lastni izbiri – določenih ciljev. Strokovne izzive, ki jih nove oblike prinašajo in katerih realizacija bi prinesla odmik od "klasične domske vzgoje", so kritiki skušali z modifikacijami podrediti zlasti vzgoji v domovih (prim. Feest, 1995; Münstermann, 1995 in 1996).

Na nove poizkuse celostne in v življenjsko polje naravnane pomoči otrokom in mladim – kot je razumeti lokalne enote za pomoč mladim, mladinske centre ter druge poizkuse "celostnih vzgojnih pomoči" (prim. Trede, 1996;2), se je pogosto odzivalo z neteoretičnimi, a praktično učinkovitimi "razpravami o discipliniranju" tradicionalne pomoči mladim s klasičnimi tehnikami nevtralizacije (prim. Mathiesen, 1989). Izjeme so teoretični prispevki nekaterih avtorjev (med njimi M.Winkler, 1996:14, K. Mollenhauer 1996 in J. Blandow, 1997).

2. Centri za pomoč mladim kot "tekmovalni izziv" ustaljeni institucionalni pomoči

Centri za pomoč mladim (enote za pomoč mladim), naj bodo zasnovno in praktično še tako nedozoreli, so zaradi svoje "naravnosti v življenjski prostor", (prim. Mollenhauer, 1996) tekmovalno oporekanje prevladajoči naravnosti. Le-ta še ostaja "povezan sistem" (bodisi v obliki diferenciranega doma s številnimi ambulantnimi ponudbami kot zunanjo izpostavo), ki se krčevito bori za svoj obstoj. Za to oceno govorijo številke, ki ponazarjajo, da slej ko prej – že skoraj 10 let nespremenjeno – približno 60 % vseh otrok in mladih, ki so v institucionalni domski vzgoji, mora živeti v večskupinskih, bolj ali manj moderniziranih domovih (prim. Trede/Winkler, 1995), kjer sicer razumljivo vlada bistveno bolj liberalno vzdušje kot pred 25 – 30 leti, ali pred propadom NDR, kjer pa, slej ko prej, že zaradi organizacijske strukture "dom" (prim. Wohlert, 1988) ostaja "naravnost v življenjsko polje" tujka. V teh oblikah se socialno discipliniranje, kot tuje določanje vsakdanjika prizadetih, brez večjega napora uveljavlja kot "tajni učni načrt".

Vzgoja v domu, ki se slej ko prej – predvsem v Vzhodni Nemčiji -

enači z resno obliko pomoči mladim, je očitno postala več kot le "konceptualni pojem" (Munstermann, 1986), ki subsumira različne oblike vzgojnih pomoči. Koncept prevzema vzorce stare klasične skrbstveno/domske vzgoje, s socialno-biografsko krmilnim vplivom na okolje najnižjih družbenih slojev - revni in socialno izstopajoči. Kaže, da se skuša "stari koncept" odločilno uveljaviti v vse bolj individualiziranem življenjskem svetu prizadetih, ki pa jih s sodobnimi pojmi normalnosti in odstopanja ni mogoče več "smiselno" interpretirati (prim. Boehnisch, 1984).

Smiselna teoretska razlaga za današnje razmere je v perspektivi "obvladanja življenja", z empatičnim pogledom na življensko zgodbo otrok/mladostnikov, ki pojasni, da so otroci v boju proti odvisnosti, ponižanju, zapuščenosti in razosebljanju, ki so jih doživeli v družinah, šolah, domovih, skratka v izvornih socialnih okoljih, bili odrinjeni v področje nelegalne reprodukcije. Možnosti komunikacije, interaktivnosti in reprodukcije "na obrobju" družbe, v različnih "scenah", vključno s kriminalno maloprodajo, pocestno prostitucijo, trgovino z mamili, očitno nudijo preživetvene možnosti, ki jih ni mogoče najti nikjer drugje in jih je ob razumevanju obvladovanja življenja mogoče upoštevati. Obvladovanje življenja kot koncept, ne upošteva le normativno posredovane "normalne biografije" z njenimi specifičnimi zahtevami, ampak tudi rizične poizkuse posameznikov "izmotavanja iz težav" v delno pustolovskih ali celo tuje in/ali ogrožajoče delujočih scenah, z delno strukturno zasnovanimi ogroženostmi in odvisnostmi.

Na takšne in podobne, pogosto zelo individualizirane načine življenja otrok/mladih, ki kot je videti naraščajo in jih s standardizirano ponudbo pomoči ni mogoče doseči, dajejo odgovor - med drugimi - centri za pomoč mladim, mladinske enote, prožna oskrba in druge oblike integriranih vrst pomoči. Le-te vključijo v delo socialno okolje in skupine enakih/klike, kakor tudi različne oblike (ki pa vnaprej niso čvrsto določene) socialnopedagoške oskrbe.

Novo in s tem tekmovalno oporekanje ustaljenim oblikam se odraža v spremembi perspektive. Ni več potrebno, da se otrok/mladostnik/družina prilagodi vnaprej pripravljenemu sistemu pomoči, kjer se nato "primeri", ki najmanj ustrezajo specializiranemu naboru sistema pomoči preložijo, premestijo, odložijo ali odrinejo itd. Ti postopki so toliko pogostejši, kolikor bolj je specializiran sistem pomoči,

ki vedno znova "teoretično utemelji" potrebo po izključitvi. Koncept integriranih oblik pomoči pomeni miselni in praktični zasuk tako v izvajanju kakor pri utemeljevanju pomoči mladim. V njem se vzgojna pomoč prilagodi menjajoči se potrebi in življenjskemu položaju "klientov" - uporabnikov. Nov koncept izhaja iz premise, da se ne ve točno, kaj otrok/družina/mladostnik potrebuje, ko se začne sodelovanje z njim/i, da pa bo odgovorno poskrbljeno za različne oblike pomoči, ki se v spreminjajoči se življenjski legi izkažejo za potrebne. Za organizacijo in koordinacijo individualno prilagojene pomoči ostane "trajno" odgovoren tisti, ki je uporabnika "sprejel v sistem", kar omeji in prepreči premestitve.

Če koncept uporabimo pri tistih mladih, ki tvorijo populacijo institucionalne vzgoje, nudi to sodelavcem/kam za vzgojo v domovih nov "prostor možnosti". To dejstvo je zanimivo tudi profesionalno teoretično, saj po že dolgo obstoječem umevanju vzgojiteljic/ev v domovih (prim. Schütze 1992; Peters 1995) prav tu manjka potrebne avtonomije pri ukrepanju.

3. Postaje za pomoč mladim kot deregulacijski trend

Praviloma malo upoštevani vidik integrirane pomoči, ki se v razpravah pogosto zavedno ali nezavedno omeji na "integracijo", je v tem, da je "integrirana pomoč" vselej skupnostno naravnana in socialno prostorsko usmerjena pomoč, ki poskuša zadržati državno skrbniško inkluzijsko opcijo proti sedaj prevladujoči politiki reprivatizacije življenjskih tveganj in - vsaj diskurzivno tako postavljeni - politiki kaznovanja (prim. Peters 1997).

Princip se odraža v naslednjem samoopisu: "Sodelavci/ke postaje za pomoč mladim (Jarmen v deželnem okrožju Demmin - F.P.) se vidijo v svojem socialnem prostoru pristojni za uresničevanje pravice mladih ljudi do podpore, vzgoje in pravice, da upravičenci dobijo primerno podporo. Ta pravica pristojnosti naj prepreči, da bi se sodelavci oziroma institucije pomoči mladim ob nastalih problemih "razglasile" za nepristojne, ter otroke ali mlade in njih starše izključile iz procesa pomoči oziroma podpore". (Tzscheetzsch, 1997).

Pomoč naj se ne uravnava na podlagi obstoječih, večkrat bolj naključnih in na strukturah moči izvajalcev temelječih storitev. Izvajalec pomoči mladim, ki je pristojen za določeno področje, naj razvije

skupaj s splošno socialno službo in drugimi predstavniki skupnosti ustrezno ukrojeno strukturo pomoči, ki upošteva tako individualne potrebe kot danosti socialnega prostora in zagotavlja posamezniku celostno pomoč. Kaže, da bo zakonodajalec v prihodnosti olajšal skupnostno oblikovanje in združevanje pomoči. Osnutek spremembe baden-wirtenberškega zakona o pomoči mladim predvideva v 9. členu: "Za zagotovitev celostne, v skupnost integrirane ponudbe pomoči mladim, je mogoče združiti storitve v posameznih primerih kot projektno-pospeševalne." (Planungsgruppe, 1995:2)

Princip uporablja interakcijsko-teoretične pojasnjevalne koncepte, ki so sposobni pokazati, da vzroki psihičnih in socialnih "problemov" segajo prav v sredino družbe, oziroma jih različni nadzorni organi s svojim delovanjem celo povzročijo in tako dokazujejo, da je mogoče poprej izključene pojave vrniti v okvire normalnosti in samoumevnosti (prim. Bohmisch 1894:111). Zamisli se kljub temu napajajo, med drugim, iz danes ne iznenada napačne "kritike domov", ki je leta 1977 z "vmesnim poročilom komisije za vzgojo v domovih" postala poluradna usmeritev, ter sledijo "strategiji normalizacije" tako v socialni, organizacijski kot prostorski dimenziji (razpustitev/odprava domov, oblikovanje stanovanjskih skupnosti za mlade, različne oblike individualizirane svetovalne oskrbe, najem stanovanj v normalnih bivalnih okoljih, vključevanje potencialov skupnosti) oziroma gre za uporabo razumevanja "skupnostnega" kot "delovnega principa" (prim. Boulet in sodelavci, 1980). Gre za artikulacijo interesa, ki je manj naravnana na "neko določeno vzgojo" kot pa na "uspelo odraščanje", ali včasih (samo le) na to, da se bodoče generacije "pretolčejo skozi življenje". Te zamisli so usklajene s priporočili "9. zveznega poročila o mladih", ki zahteva, da organizacijski modeli in vsebinsko strokovne usmeritve omogočajo prožno, problemom primerno mrežasto in na življenjski svet naravnano obliko preventivnih in intervencijskih oblik pomoči mladim. Slednje se kaže zlasti v tem, da se posamezni zastopniki/ce ideje enot za pomoč mladim, celostno pomoč itd., vsaj programsko (npr. Združenje socialnopedagoških projektov - VSP - Dresden ali primerljivi projekti VSE Celle) sploh ne sklicujejo več na zatečene pravne in organizacijske strukture, ampak se ravnaajo (hočejo ravnati) izključno po "politični potrebi pomoči mladim", ki jo je mogoče predstaviti socialno-prostorsko. To pa lahko povzroči številne odzive s področja socialnega dela, ki jih je treba uskladiti s prizadetimi, in tistimi, ki skrbijo za financiranje. Tako se npr.

med seboj zelo jasno razlikujejo štiri enote za pomoč mladim VSP v Dresdnu in te zopet od (še ne dokončanega) "projekta Plauener Bahnhof", projekta, pri katerem so meje med delom mladih in pomočjo mladim popolnoma ukinjene. Na enake izzive poskušajo (ob upoštevanju načela poslovne uspešnosti) najti odgovor tudi "regionalni centri za pomoč mladim in družinam" v širšem prostoru Tuebingena. V vzhodnem delu Hamburga, v mestnem predelu, kjer živi približno 2000 ljudi (ki pa 1996. leta ni bil vključen v senatni koncept "boja proti revščini", prim. Alisch, 1996), poteka zanimiv skupnostni projekt. V obliki skupnega ustanoviteljstva - pod vodstvom oddelka za vzgojo Rauhena in ob podpori mestnega okrožja center - je nastala na potrebe področja naravnana, integrirana in skupnostno usmerjena praksa pomoči mladim. Zanimiva je tudi njihova utemeljitev. Birokratsko ustvarjene strukture in razmejitve delovnih področij - tu pomoč za vzgojo, tam odprto delo z mladimi ali socialno delo, tu stacionarna tam ambulantna pomoč - vse to odmakne možnosti od tistih, ki jih potrebujejo in katerim so pomoči namenjene. Mladi živijo v svojih soseskah, šolah, klubih, klikah in tja se je treba vključiti. V njihove vsakodnevne situacije, kjer je mogoče podpreti njihove sposobnosti, interaktivno sooblikovati "lastno socialno". Na ravni "življenjskega sveta" se odloča o uspehu ali neuspehu, o tem, ali se je mogoče naučiti "izključitve" ali "sposobnosti za skupnost". Zato se odločilno vprašanje "pomoč otrokom in mladim kot skupnostno delo" - ne glasi, da ali ne, ampak, zakaj in kako?" Naprej se je treba vprašati, katere storitve so za posameznika iz vsakokratne skupnosti koristne in uporabne in kakšen mora biti prispevek pomoči otrokom in mladim, da bi uresničili pravice in cilje, ki jih navaja 1. člen KJHG - zakona, ki opredeljuje pomoč mladim.

4. Ukrepanje v (pre)zapletenih položajih

V večini primerov, kjer uspe uresničiti integrirane in/ali skupnostno naravnane delovne nastavke, lahko ugotovimo, da se to zgodi le na račun preoblikovanja že obstoječih ustanov, novih projektov in podobnih "manj stabilnih" ter profesionalno in materialno slabše opredeljenih projektov. Specializirane ponudbe vzgojnih pomoči običajno temeljijo na natančnem opisu/predstavitvi problema in "diagnozi", ki ji sledi "individualiziran načrt pomoči". To pa je, vzeto natančno - med drugim zaradi splošnega tehnološkega manjka pedagoške interakcije (prim. Luhmann/Schorr 1984) - le slepitev sebe in tujih za-

interesiranih. Integrirane pomoči stavijo na zvišano "samorefleksivno profesionalnost" in skušajo z njo premagovati negotovosti pri ukrepanju. Pri tej konceptualizaciji se v vsaki situaciji zahteva od ukrepajočega, da dosegljivo/dostopno znanstveno znanje/vedenje instrumentalizira in "razumljeni primer" spremeni v ustrezno ravnanje. Za poklicno identiteto sodelavk/cev vznikata v takih okoliščinah iz racionalistične profesionalizacijske teoretične pozicije "močna" prezahtevnost. Na konstitutivno "nezanesljivost" socialne interakcije in s tem povezane načelne "ne-standardizacije" intervencij socialnopedagoškega in socialnega dela ... se (bo) reagira(lo) profesionalno-teoretično z individualizacijo. Analogno vodilni družbeni teoriji (Beck, 1986, Rauschenbach/Trede, 1988), smo dajali prednost individualizirani profesionalni teoriji (Sommerfeld, 1966:38). Ta pa je prezahtevna – če naprej sledimo Sommerfeldu (prav tam) – "tako do človeških kognitivnih kapacitet ob izvajanju ukrepov kot za potekajoče krmilne potencialne socialnopedagoškega ukrepanja". To se dogaja predvsem zaradi manjkajočih metodičnih strategij. Izjema je koncept "orientiranje po mladih", ki ponuja preusmeritev profesionalne optike.

Prav v projektih integrirane pomoči se nazorno pokaže, da "se individualizacija profesionalnega" dejansko dogaja in da konstitutivna negotovost interakcij in intervencij skoraj izključno pripada individualni obravnavi" (Sommerfeld: 38). To po drugi strani vodi k trendu deprofesionalizacije in "metodične poljubnosti" (Peters 1995:86) ter do izogibanja v dodatno terapevtsko izobraževanje. Opisane negotovost in "nevarnost", da če storitve integriranih pomoči in njihove intervencije ne izkazujejo takojšnjih rezultatov, to pomeni njihovo nadomestitev s "specialnimi in zavodskimi ukrepi", vodijo do destabilizacije komaj uveljavljenih integriranih oblik. Nastali položaj sili njihove nosilce in izvajalce v položaj, "da postanejo neodporni" za kritiko, kar jih lahko vodi v samoslepilo in samoprecenjevanje.

5. Problemi uvajanja integriranih oblik pomoči

Na organizacijske in probleme samorazumevanja "integriranih prožnih oblik pomoči" je opozoril J. Merchel (1997). Problematizira pretirano poudarjanje novega, ki ga prinašajo te oblike pomoči in nadaljuje, da le malokdo nasprotuje potrebi po večji fleksibilnosti ustaljenih oblik pomoči. Opozori na nenatančnost pri opisih in poimenovanih dejavnosti, ki jih izvajajo različni izvajalci pomoči mladim.

Tovrstne pojmovne nenatančnosti so zanj opozorilo, da še ni dovolj jasno, kaj je razumeti s konceptom integrirane, prožne pomoči in v kakšnem odnosu so tovrstne oblike dela do specializiranih oblik. Nadaljnji resen argument proti pretiranemu preoblikovanju obstoječih oblik je tudi zakonsko zahtevana pluralnost nosilnih struktur in pravica do izbire načina in vrste pomoči: integrirane, regionalizirane, prožne pomoči bi dosedanje preizkušeno sodelovanje javnih in zasebnih izvajalcev oblik pomoči spravile v neravnotežje in utesnile pravico izbire, saj si vsaka regija ne bi mogla (organizacijsko, finančno, kadrovsko) privoščiti razvoja celotne mreže institucij. Na podlagi povedanega Merchel dvomi, da se bodo integrirane in fleksibilne oblike pomoči lahko povsod uveljavile. Kot naslednjo pomanjkljivost dodaja, da bi z uresničitvijo aspiracije po preoblikovanju, nove ustanove postale preveč odvisne od lokalnih politik, kar bi spodjedalo njihovo strokovnost in avtonomnost. Ob dejstvu, da se je proces erozije vrednostne osnove zasebnih nosilcev pomoči že pričel, in da se tudi v razpravah o "novih krmilnih modelih" te nosilce obravnava predvsem v vlogi "izvajalcev servisnih storitev", zadnji Marchelov argument sam po sebi ne more biti razlog za neuvajanje novega. Hkrati postaja jasno, (prim. Rossler, 1997), da so na nekaterih področjih v Nemčiji nove oblike že uveljavljene in dobro delujejo (na primer Celle, deželno okrožje Tubingena, posamezna okrožja Hamburga in drugje). Kaže se težnja, da se v novih zveznih deželah (nekdanja Vzhodna Nemčija), kjer struktura pomoči še ni razvejana, začno razvijati takšne oblike, ki bodo segle prek konflikta, "kdo je nosilec" in se bodo uravnale po tem, kar posamezni uporabniki (v našem primeru mladi) potrebujejo.

6. Poizkus nevtralizacije novega s strani tradicionalnih oblik pomoči mladim

Zastopniki tradicionalnih vzgojnih okolij in zainteresiranih strokovnih združenj (z izjemo mednarodnega združenja za vzgojne pomoči IGFH, ki izvaja in koordinira projekt INTEGRA, namenjen uveljavljanju novih oblik) se odzivajo na izzive, ki se pojavljajo z nastajanjem prakse integriranih, prožnih pomoči, s tradicionalno tehniko nevtralizacije. Le-ta se kaže tako, da se zamisel postaj za pomoč mladim/enot za pomoč mladim poskuša prikazovati kot nepomembna in neaktualna. Omenjeni predstavniki namenjajo strokovno pozornost

drugim vprašanjem, na primer: vključevanje duševno manj razvitih otrok/mladih v okvire pomoči mladim, uresničitev participativnega oblikovanja individualno načrtovanih pomoči in podobno. To so nesporno pomembne teme, ki pa nimajo mnogo skupnega z idejo integriranih, fleksibilnih oblik pomoči mladim. Če njihovi poskusi nevtralizacije ostajajo neučinkoviti, uvajajo druge strategije. Ena med njimi je tista, ki dolži nove ideje neizvedljivosti, ker sicer "drugje" kaj takega morda gre, vendar pod tukajšnjimi pogoji ne bi šlo, tudi zaradi nasprotovanja preštevilnih interesov in skupin. Na koncu sledi preložitev, pri čemer se uresničitev ideje "do nadaljnjega" odloži, čeprav ideja sama po sebi ni slaba. Nadaljnjo tehniko nevtralizacije pomeni naslednja strategija: ideje se ne odkloni niti ne odloži, zgolj umesti se jo "v razumen okvir" (prim. Mathiesen, 1989:59), ki pomeni, da se sedanje oblike zgolj tehnično in organizacijsko razpršijo, konceptualni okvir pa se ne spreminja (prim. EREV – 4/95).

Nadaljnja nevtralizacijska tehnika je "absorbicija". Pri tem se nova koncepcija ne odloži ali spremeni, ampak sprejme. Ob tem se novo v procesu uveljavljanja subtilno in komaj zaznavno spremeni, v praksi vstavi v veljavne strukture, ne da bi ogrozilo njihovega ustaljenega funkcioniranja. Sočasno dobijo zunanji opazovalci vtis, da je nastalo nekaj novega, kar bo pretrgalo s starim sistemom. (Mathiesen 1989:58). Kaže, da zvezni sistem vzgojne pomoči večinsko vendarle ne želi ali ne more pogrešati disciplinskega učinka zavodov/domov (prim. Peters 1996; Thiersch, 1977). V večini primerov je novo v prožnih oblikah napačno razumljeno in se kot nova organizacijska oblika pomoči enakopravno umesti poleg obstoječega, da potem javni nosilec lahko poseže po "celotnem spektru" vzgojnih pomoči.

7. Kaj prinašajo alternativni diskurzi?

Nasproti omenjenemu trendu, ki postavlja novo "pred ozadje starega", se pojavljajo nastavki alternativnega teoretičnega diskurza, ki zagovarja temeljitejše konceptualne in organizacijske spremembe. Ključna premisa tega diskurza je zahteva, da se mora področje vzgojnih pomoči pedagoško in politično razumeti kot samostojno socializacijsko polje in se določno posloviti "iz pritličja" pravnega in kaznovalnega sistema. Vzgojne pomoči se morajo organizirati tako, da bodo sposobne upoštevati, da se lahko položaj njihovih klientov tako družbeno kot individualno-biografsko s časom spremeni, zato njihove

ponudbe ne smejo ostati enake, ampak se morajo z mladostniki vred spreminjati. Med take zaključke, do katerih se lahko pride po različnih utemeljevalnih kontekstih, (prim. Rossler, 1988; Winkler, 1988; 1988a; Peters, 1988), sodi tudi razvoj novih generativnih razlagalnih vzorcev profesionalnega osebja, ki pomoč izvaja. Prav tu bi naj prišlo do temeljite menjave perspektive v smislu zgoraj navedenih preusmeritev. To ima osrednji pomen zato, ker razlagalni vzorci ali teoretične razlage, ki jih vnaša osebje v življenjske situacije, šele podelijo "vzgojni resničnosti" določen pomen, s tem ko se na to resničnost naravnajo in ko se sočasno resničnost naravna sama nase (prim. Klatezki, 1995:20). Zato ni vseeno, na katere pedagoško-razlagalne vzorce oziroma za njimi ležeče teorije se posega, ker je prav osebje sposobno obravnavano polje uspešno modificirati, ga na novo strukturirati, premakniti položaje delujočih akterjev/terk in skupin ter aktivno posegati v preoblikovanje sedanjih profesionalnih in institucionalnih reprodukcijskih razmerij.

Pedagoško-razlagalni vzorci, povezani z integriranimi, fleksibilnimi oblikami pomoči mladim, morajo nuditi nove identifikacijske točke profesionalcem, saj bodo le na ta način zmogli stabilizirati diskuz. Za vzgojne in socialno-pedagoške poklice je zato področje metodičnega profesionalnega ukrepanja posebej pomembno, kajti ravno prek njega se uresničuje velik del poklicnega samorazumevanja. Tem potrebam ustreza metoda "orientacije na mlade", ki je iz teoretične ravni prešla na raven praktičnega izvajanja. Jedrni element tega koncepta je enakovredno in sočasno upoštevanje "subjektivnih želja in predstav", njihovega "vedenjskega izražanja" in "zunanjih pogojev" - življenjskih in delovnih pogojev, zahtev okolja posameznega otroka/mladostnika. Metoda "naravnost na mlade" vključuje integracijo mladostnikovega samoizražanja in upoštevanje njemu lastnih življenjskih pogojev. Zlasti pri dolgih "karierah" bivanja v domovih je mogoče ugotoviti izredno protislovne izjave osebja o mladih, pač glede na to, kako je naravnost določen dom, kakšno vzdušje vlada v njem, kateri šoli so privrženi psihologi, ki opravljajo diagnosticiranje, kakšno osebno stališče prinašajo s seboj vzgojitelji in kakšen osebni odnos do mladih vzpostavljajo." (Arendt s sodelavci, 1989: 5).

Skupni imenovalec te metodične zasnove, kot prodornega poizkusa življenjsko naravnane profesionalnosti (prim. Peters 1993), je obračanje pogleda od "motenih mladih" k "moteni institucionalni

praksi” ter poudarjeno empatično videnje življenjskega sveta mladih. Jedrni elementi življenjsko naravnane profesionalnosti so pri tem med drugim predvsem: spoštovanje avtonomije življenjskih praks, strukturalna naravnost na socialno biografijo in socialen življenjski položaj, naravnost na interese življenjskega sveta namesto na sistemske interese. K temu sodi zvišana samorefleksija pri odnosu do pedagoškega ukrepanja. K slednjemu sodi tudi potreba po slovesu od – v pomoči mladim zelo razširjenega modela – “linearnega razvoja samostojnosti”. Le-ta se giblje od stanja “zelo nesamostojen” do “zelo samostojen” in njemu se prirejajo ustrezni učni cilji in oskrbovalna intenziteta, pogosto vzporejana s starostnim razvojem. Samostojnost in intenziteta se seveda ne razvijata linearno, ampak sledita svoji logiki in cikličnim gibanjem, ki so vezana na posameznikovo odraščanje in stopnjevano avtonomijo. Obojega tudi ni mogoče posredovati v pedagoških situacijah, zato mora vsaka javna vzgoja vnaprej – ne nazadnje zaradi kratkega časa, ki ji je pri socializatoričnem spremljanju mladoletnih sploh na voljo – izhajati iz ravni samostojnosti vsakega posameznika/ce in organizirati pogoje, ki so blizu življenju. V tem samostojnost ni umetni učni cilj, ampak se samorazumna avtonomija in sposobnost za življenje terjata, predpostavljata in sprejemata. Konflikti in protislovja, ki iz tega nastanejo, odločajo o organizaciji in obliki pomoči, ki naj upošteva tudi socialnodržavne zagotovljene minimalne standarde načina življenja. Nadalje sodi k alternativnemu diskurzu pomoči mladim tudi skrb in možnost praktičnega upoštevanja socializacijskih in življenjskih pogojev, ter perspektive otrok in mladih v smislu splošno socialno-družbeno porajajočih se sprememb. Pa tudi subjektivna osvojitve oziroma predelava razločevalnih posebnosti po (etničnih) skupinah, slojih, razredih, spolu in regijah (lahko pomeni: mestnemu predelu ustreznih). Slej ko prej se moramo sprijazniti s protislovnim procesom homogenizacije in posplošitve ter širitve mladostne faze ob sočasnem obstoju strukturnih razlik glede trajanja, poteka in “temeljne naravnosti” mladih (prim. Fuchs, 1985:365). V načrtovanje pomoči mladim je treba vključiti tudi rezultate novejših socioloških raziskav. Le-te specifično razločujejo kulturo delavske mladine z njenimi karakterističnimi izkušnjami in priložnostmi, samorazumevnostmi sosedskega, cestnega in skupinskega življenja, z njih upanji na srečo, vzbujenje in pustolovstvo. “Oblike, v katerih se strukture in protislovja današnje družbe na zelo specifičen način sprejemajo,

predelujejo in premagujejo" (Thiersch, 1979:44). V odnosu do vzgojnih pomoči to med drugim pomeni, da morajo odrasli, ki se srečujejo z otroki in mladimi in ki izražanje življenja, izkušenj in voljo teh otrok/mladih jemljejo resno, vztrajati na tem, "da se upoštevajo problemski in interesni položaji, ker odločilno določajo okvir, ki je mladim iz različnega socialnega okolja predpogoj za razvoj potreb in omogoča organizacijo njih izkušenj." (Becker/May, 1988:168).

Socialni pedagogi/nje se ob tem ravnajo po idealu strogega upoštevanja avtonomije izražujočega se subjekta, kar pomeni, da njihove "pedagoške konfrontacije" sledijo modelu sukcesivnega "prevajanja" v ukrepanje in v razlago vsakodnevnih dejstev, kot "odgovorov" na samointerpretacije oziroma potrebe po samointerpretacijah mladoletnikov. Razumljivo je, da se ob tem vedejo tako, da bi prispevali k uspelemu vsakdanjiku (Thiersch, 1979) - sočasno provokativno, odtujujoče, podporno in kritično. Na podlagi (po možnosti) velikega deleža protislovno-eksistenčnih povezav v interakciji, proizvajajo oboji, glede na sedanje strukture povezav, nove vzpostavitev ravnotežja zanesljivosti in živahnosti (prim. Ottomeyer, 1987; 165). *Teoretski model, ki se ponuja, da mu sledimo, je metodološki postopek (ne vsebina) psihoanalize oziroma kritika ideologije: "Metodološka zasnova pedagoga, kot tudi psihoterapevta, je v ustrezni medsebojni povezavi objektivnega in manipulacije na eni, ter provokativnega sporazumevanja na drugi strani. To, če postopek uspe, omogoča, da postane prvi del odvečen, ker se objektivirajoči zasnovi odtegne predmet."* (Ritsert/Rolshausen, 1971:96) in omogoči intersubjektivno (brezgosposodovalno) razumevanje - postopek, ki bi verjetno vzdržal tudi merila opravljalnostne etike oziroma jim ustrejal.

Take določbe zvenijo v določenem smislu abstraktno, a morajo (z omejitvami) tudi biti takšne - in so v toliko tudi več kot "znanstvena bojna obarvanja" (Winkler, 1996; 16), kajti tak "interakcijsko-teoretično-materialistično" utemeljen in sočasno situativni nastavek (prim. Mollenhauer, 1977) bi z vsako "konceptualno konkretizacijo", ki bi določeno dogajanje "poskušala postaviti za stalno", povzročil, da bi problemi "pedagoške organizacije" kratko malo sami sebi ugovarjali in tako kršili oziroma razveljavili temeljna reprocitetna pravila. To bi nasprotovalo avtonomnemu delovanju kot cilju pedagoških prizadevanj. Ozko postavljena ali napačno razumljena naravnost v življenjsko polje ali profesionalno legitimacijska strategija (prim. Mol-

lenhauer, 1996) se osredinja prav na to (prim. povzemajoče: AG Bi-
elefeld Soziologen 1973; Thiersch 1979), kar pogojuje - to je treba
priznati -, da je treba konflikt iz razmerja tovrstnih interakcijsko teo-
retičnih temeljev socialnopedagoške prakse z družbeno normativ-
nim in institucionalno postavljenimi pričakovanji vzdržati ali vsaj
zagotoviti obliko, da bi bilo mogoče razmerja ponovno obdelovati.

8. Integrirana pomoč kot prilagoditev

Ob očitku, da se pomoči mladim spreminjajo, ker se je spremenila družba, in da pomoči v lastnem delovanju postanejo instrument nekritične prilagoditve na družbena razmerja, ker izročajo otroke in mladostnike družbi, v kateri se modernizacija kaže kot izguba substančnosti in kot "izguba stvarnih pravic socialnega" (Giesen, 1991 v Winkler, 1996:16) in sočasno plešejo na "glasbo take družbe" (prim. prav tam), je treba spomniti na načelo "strankarstva". Le-ta ob prevladajoči podjetniški naravnosti, kar se odraža v izrazih "produktivno naravnano", "naravnano na output", "storitveno naravnano", "nov krmilni model", potiskajo v ozadje alternativni kritični diskurz. V njem se (prim. Blandow, 1997: zlasti 180) prvič sploh "resno obravnavana" individualne biografije in se "težavni" otroci/mladostniki ne izpostavljajo več "vrtiljaku ukrepov", vedno znova začetim ponudbam pomoči, ampak ostajajo v kontekstu integriranih-prožnih oblik pomoči spremljani, dokler je za to potreba. Vprašanje, ali to lahko "razlike pedagoškega" primerno tematizira ali uveljavi (prim. Winkler, 1988, 16), je le en vidik. Drugi vidik je, če tradicionalne pedagoško zasnovane institucije lahko zagotovijo biografsko odprtost in če je, kot to Winkler sam problematizira, ob tem mogoče ustrezno upoštevati "razliko v pedagoškem" proti "organizaciji" in drugim "sistemskim interesom". Dokaza tudi tukaj ni in skepsa je upravičena. Da so integrirane oblike vzgojnih pomoči neke vrste "pedagoška utopija" in s tem tudi nadaljevanje tradicije socialnopedagoškega razmišljanja in ukrepanja, (Winkler, 1966: 15), se ne more obravnavati zgolj negativno, ampak je lahko videno kot ohranjanje utopičnega razmišljanja, ki ta čas drugje nima več prostora, zlasti potem, ko so "velike pravljice" o pedagogiki izgubile svojo privlačnost (prim. Stahlmann 1995; tudi Mollenhauer, 1996; Niemayer/Schroer/Boehnisch, 1997). Po drugi strani je treba vzeti resno ugovore Winklerja (1988)) in Blandowa (1997), tako kot utemeljevanje Kunstreicha (1996: 57-74), ki pojasnjuje, da se v sedanjih deregulacijskih razpravah profe-

sionalizacija uporablja kot generativni razlagalni vzorec, da bi prišli, ob vsestransko sprejetem konceptu naravnosti na življenjski prostor - združenem z "novim krmilnim modelom"- do nove strategije nežnega socialnega nadzora kot nove oblike hegemonalnega gospodovanja. Kunstreich (prav tam) razume krmilne modele kot pojavno obliko novega socialnopolitičnega konsenza, ki bi zamenjal stari model nadzora neprilagojenega obnašanja. "Dekodiranje" tovrstnega moderniziranega socialnega/ socialnopedagoškega dela je aktiviranje, solidariziranje, samoregulacija. Zanj, kot tudi za Scharschucha (1996, 1996 a), sta ključ in odgovor v odgovoru na vprašanje, kdo opredeljuje probleme in v kakšnem obsegu "prizadeti" lahko sami vnesejo lastne interese v socialno delo. Če se to zgodi, je namreč socialno/socialnopedagoško delo posledično bolj "responzivno", kar pomeni, da je lahko bolj problemom primerno. Integri-rane, prožne pomoči vztrajajo na teh preudarkih.

9. Dilema pomoči in nadzora?

Vzgoja v domovih naj bi bila zadnja ali predzadnja postaja v katalogu "vzgojnih ukrepov" (Becker (May 1985:262). Tega dejstva danes progresivna vzgoja v domu, kakor tudi intergrirane oblike pomoči, ne morejo spremeniti in odpraviti. Z "naravnostjo" na regionalno organizirano podporo in pomoč lahko nove zasnove individualno in socialno odgovorijo na izziv in to s svojim prilagajanjem, ne pa s prilagajanjem uporabnikov na institucije. Od nadzorovanja in podrejanja institucionalnim namenom in organizacijskim oblikam, se lahko usmerijo (zaradi svoje fleksibilnosti) k potrebam, željam in interesom uporabnikov. Zlasti če ob tem presežejo institucionalne razmejitve med posameznimi segmenti pomoči (delo, izobraževanje, podpora, stacionarna namestitvev itd.), kar pa je mogoče le, če je tudi financiranje (npr. v obliki proračuna) urejeno regionalno in ni vezano zgolj na storitve oziroma posamezni ukrep. Ker se to doslej ne dogaja, ali pa le v zelo omejenem obsegu (glej primer Tübingena), je to ključna ovira za umeščanje novega modela. Razlogi za to oviro so tako v občinskih statutih, proračunskih določilih, kot v delovanju uradnih struktur. Druga ovira pa so slej ko prej globoko usidrani pedagoški razlagalni vzorci osebja, ki izvaja pomoč. Za razliko od alternativnega koncepta, ki socializacijo doraščajočih razume kot "nameravani stranski učinek" socialnih struktur in prakse, vztraja "vase prepričana socialna pedagogika" (kakršna tradicionalna vzgoja

v domovih je) v ograjevanju pred normalnimi socializacijskimi procesi njihovih uporabnikov (družine z mnogimi problemi, "nevarna cesta"). Hoče delovati proti njim in to doseči s ponujanjem, po možnosti čiste (včasih namerno zelo oddaljene) vzgojne ustanove, v kateri je tudi "vzgojna misel čista". V primerjavi s tem tradicionalnim konceptom je zamisel integriranih pomoči preprosto napredna, ker poskuša razvijati strukture, ki ob prožnosti in okrepljeni vlogi uporabnikov preprečujejo enostransko pripisovanje problemov in/ali pedagoških vtisov. S tem umeščajo v izhodiščni položaj interaktivno danost vsake pedagoške situacije (prim. Mollenhauer, 1977), jo tako rekoč povzdignejo "v princip", ker se zavedajo družbene povzročitve nastalih problemskih situacij. Vsekakor ostaja tudi tu virulenten (morda nežnejši) socialni nadzor. Zaradi poštenosti je treba priznati, da prakso "življenjske naravnosti" spremlja nova oblika socialnega nadzora, ki pa je bolj razvidna, ker se dogaja v "vsakdanjiku" realnosti. Tja je umeščena z novimi oblikami "prisilne (delno samorefleksivne) komunikacije" v obliki samopredstavitvenih in komunikacijskih obveznosti uporabnikov, ki morajo svoje motive ukrepanja v sedanjem prepričevalnem diskurzu "zložiti na mizo", razkriti. Ob tem socialni pedagog/inja praviloma nima interesa, da bi sankcioniral, ampak postaja usmerjevalec dojemanja, stališč in vrednostnih usmeritev otrok/ mladostnikov/ družin s preprostim opozorilom, da "mora", kdor hoče tej družbi biti kos, pač upoštevati njena pravila ali se vsaj "ne sme dati ujeti". Resnici na ljubo, še vedno ostaja izvajalec socialnega nadzora (prim. Heilmann, 1991), ki to plemenito dialektiko nadzora in podpore razvidno prikaže na primeru hamburškega mladinskega bivališča za dekleta.

Za razpravo o prihodnjem razvoju pomoči mladim ostaja odločilno pomembno, kdo in katere struje bodo izborile hegemonijo. Se bo obdržal sistem okostenelih posamičnih pomoči, ki se med seboj sicer lahko povežejo, vendar kljub temu ostajajo "le navidezno novo na ozadju starega"? Če bo tako, se bo obdržal sistem specializacij in selektivno delujočih oblik k deficitarno-socializacijsko naravnani "korektivni" pedagogiki. Ali pa uspe zamenjava k interesu za uspešno odraščanje mladih. Ta perspektiva drugače razume vzgojo (prim. Rauschenbach/Trede, 1988) - ki se artikulira skozi pedagoško spremljanje in podpiranje. Ob teh vprašanjih pridobijo zasnove prožnih pomoči mladim v vseh njihovih različicah svojo družbeno pomembnost. Ali bo to vodilo do "plesa po glasbi modernizirane družbe" ali

do tega, da "se družbi zaigra njena lastna melodija, ki bi njene okostenele razmere pripravila do plesa", ostaja končno empirično vprašanje, o katerem pa bodo odločali tisti, ki delujejo na tem polju.

Opomba: Zelo obsežen seznam literature k članku je zainteresiranim bralcem na voljo v uredništvu.

Prevod: Barbara Ovsenik Dolinar in Alenka Kobolt

Prevod strokovnega članka.

Navodila sodelavkam in sodelavcem revije Socialna pedagogika

Revija Socialna pedagogika objavlja izvirne znanstvene (teoretsko-primerjalne oz. raziskovalne/empirične) in strokovne članke, prevode v tujih jezikih že objavljenih člankov, prikaze, poročila in recenzije, vse iz področja socialno pedagoškega raziskovanja, razvoja in prakse.

Prosimo vas, da pri pripravi **znanstvenih in strokovnih prispevkov** za revijo upoštevate naslednja navodila:

1. Prva stran članka naj obsega: slovenski naslov dela, angleški naslov dela, ime in priimek avtorja (ali več avtorjev), natančen akademski in strokovni naziv avtorjev/ic in popoln naslov ustanove, kjer so avtorji/ce zaposlen (oziroma kamor je mogoče avtorju/em pisati).
2. Naslov naj kratko in jedrnato označi bistvene elemente vsebine prispevka. Vsebuje naj po možnosti največ do 80 znakov.
3. Druga stran naj vsebuje jedrnat povzetek članka v slovenščini in angleščini, ki naj največ v 150 besedah vsebinsko povzema in ne le našteva bistvene vsebine dela. Povzetek raziskovalnega poročila naj povzema namen dela, osnovne značilnosti raziskave, glavne izsledke ter pomembne sklepe.
4. Izvlečkoma naj slede ključne besede (v slovenskem in tujem jeziku).
5. Od tretje strani dalje naj teče tekst prispevka. Tekst naj bo natisnjen na belem pisarniškem papirju formata A4 s širokim dvojnimi razmikom s približno 30 vrsticami na vsaki strani in približno 65 znaki v eni vrstici. Prispevki naj bodo dolgi največ do 20

- strani (oz. do 35.000 znakov). Avtorji naj morebitne daljše prispevke pripravijo v dveh ali več nadaljevanjih oziroma se o dolžini prispevka posvetujejo z urednikom revije.
6. Razdelitev snovi v prispevku naj bo logična in razvidna. Priporočamo, da razmeroma pogosto uporabljate mednaslove, ki pa naj bodo samo na eni ravni (posamezen podnaslov naj torej nima še nadaljnjih podnaslovov). Podnaslovi naj bodo napisani z malimi črkami (vendar z velikimi začetnicami) in krepko (**bold**). Raziskovalni prispevki naj praviloma obsegajo poglavja: uvod, namen dela, metode, izsledke in zaključke.
 7. Tabele naj bodo natisnjene v besedilu na mestih, kamor sodijo. Vsaka tabela naj bo razumljiva in pregledna, ne da bi jo morali še kaj dodatno pojasnjevati in opisovati. V naslovu tebele naj bo pojasnjeno, kaj prikazuje, lahko so dodana pojasnila za razumevanje tako, da bo razumljena brez branja ostalega teksta. V legendi je potrebno pojasniti, od kod so podatki, enote mer in pojasniti morebitne okrajšave. Vsa polja tabele morajo biti izpolnjena. Jasno je treba označiti, če je podatek enak nič, če je podatek zane-marljivo majhen ali podatka ni. Če so podatki v %, mora biti jasno naznačena njihova osnova (kaj predstavlja 100%).
 8. Narisane sheme, diagrami in fotografije naj bodo vsaka na samostojnem listu, ki so na hrbtni strani označeni z zaporedno številko, kot si slede v tekstu. V tekstu naj mesto označuje vodoravna puščica ob levem robu z zaporedno številko na njej. V dvomljivih zadevah naj bo označeno, kaj je spodaj in kaj zgoraj, poleg tega pa tudi naslov članka, kamor sodi. Velikost prikazov naj bo vsaj tolikšna, kot bo objavljena. Risbe naj bodo čim bolj kontrastne. Grafikoni naj imajo absciso in ordinato, ob vrhu naznako, kateri podatek je prikazan, in v oklepaju enoto mere.
 9. Avtorjem/icam priporočamo, da posebno označevanje teksta s poševno (*italic*) ali krepko (**bold**) pisavo ter z VELIKIMI ČRKAMI uporabljajo čim redkeje ali pa sploh ne. Poševna pisava naj se uporablja npr. za označevanje dobesednih izjav raziskovanih oseb, za označevanje morebitnih slengovskih ali posebnih tehničnih izrazov, itd.
 10. Od leta 1999 dalje v reviji Socialna pedagogika upoštevamo APA stil (za podrobnosti glej čim kasnejšo izdajo priročnika: Publication manual of the American Psychological Association).

APA, Washington.) pri citiranju, označevanju referenc in pripravi spiska literature. Literatura naj bo razvrščena po abecednem redu priimkov avtorjev/ic oziroma urednikov/ic (oz. naslovov publikacij, kjer avtorji ali uredniki niso navedeni), urejena pa naj bo tako:

● primer za knjigo:

Miller, A. (1992). Drama je biti otrok. Ljubljana: Tangram.

● primer za sestavek v zborniku ali knjigi:

Diez-Ripolles, J.L. (1995). Politika do drog v zahodni Evropi. V Taradash, M. (ur.), Cena prohibicije drog. Ljubljana: Taxus.

● primer za članek v reviji:

Meško, G. (1998). Strategije preprečevanja kriminalitete v zahodnem svetu. Socialna pedagogika, 2 (4), 37-56.

● primer za zbornik:

Gottesman, M. (ur.). (1991). Residential child care: An international reader. Exeter: Whiting & Birch in association with FICE.

11. Vključevanje reference v tekst naj bo označeno na enega od dveh načinov. Če gre za dobesedno navajanje (citiranje), naj bo navedek označen z narekovaji (npr. "to je dobeseden navedek"), v oklepaju pa napisan priimek avtorja/ev, letnica izdaje citiranega dela ter stran citata, npr. (Miller, 1992, s. 43). Če pa gre za vsebinsko povzemanje oz. splošnejše navajanje, v oznaki navedbe pustimo stran, npr. (Miller, 1992). Avtorjem priporočamo, da ne uporabljajo opomb pod črto.
12. Avtorji/ice naj oddajo svoje prispevke stiskane na papirju ter shranjene na računalniški disketi. Tekst na disketi je lahko napisan s katerimkoli izmed bolj razširjenih urejevalnikov besedil. Če članek vsebuje tudi računalniško obdelane slike, grafikone ali risbe, naj bodo te v posebnih datotekah in ne vključene v datoteke s tekstom.
13. Avtorji/ice se s tem, ko oddajo prispevek uredništvu v objavo obvežejo, da rokopis še ni bil objavljen na drugem mestu, ter izrazijo svoje strinjanje s tem, da se njihov prispevek objavi v reviji Socialna pedagogika.
14. Vse raziskovalne in teoretične članke dajemo v dve slepi (anonični) recenziji, domačim ali tujim recenzentom. Recenzente ne-

odvisno izbere uredniški odbor. O objavi prispevka odloča uredniški odbor revije po sprejetju recenzij. Prispevkov, ki imajo naravo prikaza, ocene knjige ali poročila s kongresa ne dajemo v recenzije.

15. Rokopisov in disket uredništvo ne vrača. O objavi ali neobjavi prispevkov bodo avtorji/ice obveščeni. Lahko se zgodi, da bo uredništvo na osnovi mnenj recenzentov avtorjem/icam predlagalo, da svoje prispevke pred objavo dodatno spremenijo oz. dopolnijo. Uredništvo si pridržuje pravico spremeniti, izpustiti ali dopolniti manjše dele besedila, da postane tako prispevek bolj razumljiv, ne da bi prej obvestilo avtorje/ice.
69. Avtorske pravice za prispevke, ki jih avtorji/ice pošljejo uredništvu in se objavijo v reviji, pripadajo reviji Socialna pedagogika, razen če ni izrecno dogovorjeno drugače.
70. Vsakemu avtorju/ici objavljenega prispevka pripada brezplačnih pet izvodov revije.

Prispevke pošljite na naslov:

Uredništvo revije Socialna pedagogika,

Združenje za socialno pedagogiko,

Kardeljeva pl. 16,

1000 Ljubljana

ali na E-mail bojan.dekleva@guest.arnes.si

odvisno izbere uredniški odbor. O objavi prispevka odloča uredniški odbor revije po sprejetju recenzij. Prispevkov, ki imajo naravo prikaza, ocene knjige ali poročila s kongresa ne dajemo v recenzije.

15. Rokopisov in disket uredništvo ne vrača. O objavi ali neobjavi prispevkov bodo avtorji/ice obveščeni. Lahko se zgodi, da bi uredništvo na osnovi mnenj recenzentov avtorjem/icam predlagalo, da svoje prispevke pred objavo dodatno spremenijo oz. dopolnijo. Uredništvo si pridržuje pravico spremeniti, izpustiti ali dopolniti manjše dele besedila, da postane tako prispevek bolj razumljiv, ne da bi prej obvestilo avtorje/ice.
69. Avtorske pravice za prispevke, ki jih avtorji/ice pošljejo uredništvu in se objavijo v reviji, pripadajo reviji Socialna pedagogika, razen če ni izrecno dogovorjeno drugače.
70. Vsakemu avtorju/ici objavljenega prispevka pripada brezplačnih pet izvodov revije.

Prispevke pošljite na naslov:

Uredništvo revije Socialna pedagogika,

Združenje za socialno pedagogiko,

Kardeljeva pl. 16,

1000 Ljubljana

ali na E-mail bojan.dekleva@guest.arnes.si

Kazalo/Contents

TEMATSKA ŠTEVILKA: PROCES SUPERVIZIJE

Izvirni znanstveni članki

Gorazd Meško in Branko Lobnikar

Begunci – vir kriminalitete ali vir
strahu pred kriminaliteto? 375

Matej Sande

Raziskovanje s pomočjo interneta:
možnosti uporabe v socialni pedagogiki 391

Pregledni znanstveni članki

Olga Poljšak Škraban

Psihosocialni okvir postadolescence in
razvoj identitete pri študentkah
421

Strokovni članki

Nataša Demšar Pečak

Integracija in (ali) inkluzija oseb s
posebnimi potrebami v normalno
socialno okolje 433

Prevod

Friedhelm Peters

Koncept celostnih, prožnih
socialnopedagoških pomoči 443

Navodila avtorjem 461

Empirical scientific article

Gorazd Meško and Branko Lobnikar

Refugees - the source of crime or the
source of fear of crime?

Matej Sande

Research on the Internet: possibilities
of use in social pedagogy

Theoretical/comparative article

Olga Poljšak Škraban

The psychosocial frame of post-
adolescence and the identity
development in women students

Professional articles

Nataša Demšar Pečak

Integration and/or inclusion of
persons with special needs in the
normal social environment

Translation

Friedhelm Peters

The concept of holistic and flexible
sociopedagogical care

Instructions to authors